

2013- yil – Obod turmush yili

Мамлакатимиз мустақиллигининг ўтган 21 йили давлатимиз ва халқимиз ҳаётида кенг кўламли ислохотлар, улкан янгиланиш ва бунёдкорлик ишлари амалга оширилган давр сифатида тарих зарварақларидан жой олди. Шунингдек, фуқаролик жамиятининг негизи бўлмиш оила институтини ҳар томонлама мустаҳкамлаш, ёшларни баркамол инсон қилиб тарбиялаш, инсон ҳуқуқи ва манфаатларини таъминлаш, аҳоли турмуш даражасини ошириш, фуқароларга муносиб ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар яратиш бериш Юртбошимиз раҳнамолигида олиб борилаётган сиёсатнинг устувор йўналишларидан бирига айланди. 1997 йилдан бошлаб ҳар бир кириб келаётган йилнинг номланиши, шунга мувофиқ муҳим аҳамиятга молик дастурларнинг қабул қилиниши, айти дамда, ўзбек халқи маданий-маънавий меросининг тикланиши, меҳр-оқибат, инсонпарварлик, саховат каби азалий кадриятларнинг янада ривожлантирилиши мамлакатимизнинг янада юксалишига замин бўлмоқда ҳамда юртдошларимизни эзгу мақсадлар, юксак марралар сари илҳомлантириб келмоқда.

Маълумки, Президентимиз Ислоҳ Каримов ташаббуслари билан 2012 йил “Мустаҳкам оила йили” деб эълон қилинган эди. Янги – 2013 йилнинг “Обод турмуш йили” деб эълон қилиниши ҳам ўз мазмун-моҳиятига кўра, юқорида қайд этилган йил каби инсонпарварлик тамойилларини ўз ичига олган юксак эзгу мақсаднинг мантикий давомидир. Янги йилга бундай ном берилиши замирида ҳар бир одам, ҳар бир оила, қолаверса, бутун халқимиз кўнглидан ўрин олган вазифаларни амалга ошириш, таракқиётимизни жадаллаштириш, ҳаётимизни янада фаровон қилиш каби эзгу мақсадлар мужассам эканини барчамиз яхши англаб турибмиз. Бинобарин, жонажон юртимизда мазкур қувончли воқеани барчамиз мамнунлик ила қабул қилар эканмиз, бу қўйилган номнинг мазмун-моҳиятини чуқур англаб олишимиз, унда кўзда тутилган мақсад ва режаларни ҳаётга татбиқ этишда барчамиз фаол ҳаракат қилишимиз лозим бўлади. Шу нуқтаи назардан, ҳар бир инсон турмуш ободлигини, маънавиятининг юксаклиги, оиласига, яқинларига, шу аснода Она Ватанга, элу юртга меҳр-муҳаббати ва садоқатидан бошламоғи керак.

2013 йилда Ватанимиз таракқиётини янги босқичга кўтаришга асос бўладиган бир қатор муҳим вазифалар белгилаб берилган. Жумладан, ислохотларни ҳуқуқий жиҳатдан таъминлаш, қонунчилик асосини янада мустаҳкамлаш, белгиланган чора-тадбирларнинг ижро ҳоқимияти томонидан марказда ва жойларда бажарилиши устидан самарали назоратини йўлга қўйиш муҳимдир. Буларнинг барчаси юртимиз таракқиётини янада юқори босқичга олиб чиқади, албатта.

Мухтасар айтганда, 2013 йил нафақат номи билан, балки мазмун-моҳияти билан ҳам мамлакатимиз учун ободлигу фаровонликнинг янги уфқларини очадиган йил бўлиши, шубҳасиз.

*Ориф БЕРДИЕВ,
ҳуқуқшунос*

Jurnal 1925- yildan chiqa boshlagan

O'zbekiston Respublikasi
Madaniyat va sport
ishlari vazirligi

Tahririyat:

Bosh muharrir

vazifasini bajaruvchi:

Jalolbek YO'LDOSHBEKOV

Bosh muharrir o'rinbosari:

Manzura SHAMS

mas'ul kotib:

Komil JONTOYEV

fotomuxbir:

Mashrab NURINBOYEV

sahifalash va dizayn:

Azamat FAYZULLAYEV

Nigina QODIROVA

navbatchi muharrir:

Shermurod SUBHON

Jamoatchilik kengashi:

Mahmud ISMOILOV

*O'zbek milliy akademik
drama teatri direktori*

Fotih JALOLOV

*O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va
sport ishlari vazirining birinchi o'rinbosari*

Dilora MURODOVA

*O'zbekiston Davlat
konservatoriyasi rektori*

Suvon NAJBIDDINOV

*"Matbuot tarqatuvchi"
AK Bosh direktori*

Abdulahob NURMATOV

Andijon viloyati hokimligi mas'ul xodimi

Baxtiyor SAYFULLAYEV

*O'zbekiston Davlat san'at va
madaniyat instituti rektori*

Norbek TOYLOQOV

Pedagogika fanlari doktori, professor

Azamat HAYDAROV

*"O'zbeknavo" estrada birlashmasi
Bosh direktori*

E-mail: gulistonjurnali@mail.ru

Ushbu sonda:

Z i y o d u l l a H A M I D O V

*Navoiyning ma'nodosh so'zlardan
foydalanish mahorati*

D i l f u z a K E N J A Y E V A

Muqaddas burch

Z a h i r i d d i n M u h a m m a d

Gulning ozori bu bo'lsa

M u h a m m a d I S M O I L

Marra

I b r o h i m G ' A F U R O V

Ayollik peshonasi

Y o q u t x o n E R K A B O Y E V A

E'tibor va e'tirof

S a k i n a M U H A M M A D J O N O V

Reklama ham san'at

Bichimi 60x84^{1/8}, Buyurtma №135. Adadi: 2257 nusxa. Hajmi 6 b.t.
Bosmaxonaga 10.12.2012- yilda topshirildi. Bosishga 10.12.2012- yilda ruxsat etildi. Tahririyat
manzili: Toshkent – 100000, Buyuk Turon ko'chasi, 41- uy. Tel: 233 25 66, 233 27 94.
O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 0517- raqamli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.
Jurnal «Muharrir» nashriyoti matbaa bo'limida chop etiladi.
Bo'lim manzili: 100060, Toshkent shahri, Elbek ko'chasi, 8- uy.

*Beg‘ubor qish ziynati,
Oppoq, oydin tiynati.
Ko‘tara olmay qorni,
Chorlar zamin bahorni...*

Nurlar muhandisi

Исми жисмига монанд равишда обод масканга айланган Нуробод маҳалласининг бундан 50-55 йил аввалги кифасини тасвирласак, ёш замондошларимиз эртак сўйлаясизми, деб бизга ишонмасликлари мумкин. 59-разъезд, яъни қарама-қарши йўналишда келаётган поездларнинг бири заҳира йўлга ўтиб, иккинчисига йўл бўшатиб берадиган манзилгоҳ. Бу жойда темир йўлнинг стрелкачиси ва вагонлар кузатувчиси яшайдиган ягона ғиштлик бино, унинг орқасида эса маҳаллий темирйўлчилар турадиган икки-учта ертўла. Мана шу ертўлалардан бирида, айтиш керакки, чилласида Обида момони дард тутиб қолади. Мамлакат урушдан чиққан. Хўжалик (оила) абгор. У пайтда коммунистларнинг, бизга бойлар керак эмас, ҳаммани тенг қиламиз, деган сиёсати амалда. Ейиш-ичиш ҳам шунга яраша бўлгани учун Обида момонинг тўлғоқ дарди оғир кечади. Худди Чингиз Айтматов киссаларида ёзилганидек, оиланинг эркаги темир йўл назоратчиси, акаси бекат раҳбари. Ертўланинг бир томонида Исматовлар оиласи рўзгор қилади. Иккинчи томони сигир-бузоқ учун оғилхона. Алпомиш достонидаги айтимларда ой-куни яқинлашган аёлга эркакларнинг шобири тегмасин, деб Бойбўри билан Бойсарни овга чиқиб кетган эди. Бизнинг қаҳрамонларимиз эса секундига 20-22 метр тезликда эсадиган Бекобод шамолидан бошлари айланиб, ертўланинг атрофида

айланаверишади ва доя кампир ҳам ночор ахволга тушиб қолганидан сўнг келинини кўрпага ўрайдида, поездга ортиб Бекобод шахридаги музофотда ягона беморхонанинг туғруқ бўлимига олиб боришади. Аёл шу туфайли бир ўлимдан қолиб, эсон-омон ёруғликка чиқиб олади. Бироқ уруғ-аймоғи ичида биринчи бўлиб туғруқхонада фарзанд кўрган ўзбек онаси бўлгани учун ҳаммадан ийманар, ҳатто умр йўлдошининг ҳам юзига тик қаролмас эди. Айтиш пайтда шу ўғилни улғайтириб, элга кўшиб Ўзбекистон қаҳрамони қилган ҳам Обида момо билан Исмат бобо бўлади.

Бўладиган бола бошидан маълум, деганларидек, биз сўзламоқчи бўлган инсон – Ўзбекистон қаҳрамони Шойимов Мирзааҳмад ака ҳам болалик пайтларидан уйи яқинида қурилиши кетаётган иссиқлик электр станциясида ишлашни орзу қилган экан. Бу ўшандаёқ унинг бутун тақдирини тайин этган касб танлови эди аслида.

Айтиш мақсад йўлида тинимсиз изланди ва орзулари рўёбига эришди. Бугун бу заҳматкаш инсон ўн набиранинг бобоси. Лекин ҳамон изланишда. Элга нафим тегсин, нурчилар каторида биринчи қаҳрамонлик менга насиб этган экан, шунга яраша иш қилай, деб ҳаракат қилади.

Биз у киши билан танишиш, журналхонларимизга танитиш учун Мирзааҳмад ака туғилиб ўсган юрт – Сирдарёнинг Ширин шахрига бордик. Тасодифан қаҳрамонимизга тегишли бир тадбирнинг устидан чиқиб қолибмиз. Бу моросимда қорхонанинг мамлакат микёсидаги мавқеига дахлдор кўп яхши гаплар айтилди. Улар орасида Сирдарё иссиқлик электр станцияси қурилишининг бошидан

охиригача қатнашган бетончилар бригадаси собик бошлиғи Ўрозали Исматуллаевнинг гапи қаттиқ таъсир қилди: “Менинг бригадам бир кунда юз тоннагача бетонни қабул қилиб, шу корхонанинг пойдевори ва ҳавозасини қурганмиз. Ташқарида энг қора ишларни биз қилар эдик. Лекин қора кўз, қора кошлардан ичкарига (дирекцияга) ишга ўтиб, бошқарув пултини эгаллаган биринчи ўзбек мана шу ҳамқишлоғимиз Мирзааҳмад бўлади”.

Ўша даврда катта оғаларнинг маҳаллий миллатдан чиққан мутахассисни тан олиб, ҳақдор жойга ишга қабул қилишининг ўзи катта воқеа эди. Корхонанинг, унинг раҳбари мавқеига кўтарилган Мирзааҳмад аканинг тадбирида бу ҳақда сўрашнинг имкони бўлмади. Шу боис учрашувдан қоникмайроқ қайтдик.

...Аммо ҳар бир ишга масъулият билан ёндашадиган қаҳрамонимиз кунлардан бир кун: “Пойтахтдан мени йўқлаб келган журналистлар билан яхши гаплаша олмадим”, деган истиҳолада ўзи таҳририятга бизни йўқлаб келиб қолди. Самимий ва бафуржа суҳбат давомида уни ўзимиз учун яна бир қарра кашф этдик.

Инсоннинг муваффақиятларга эришувида унинг томирларида оқаётган қоннинг, аниқроқ айтадиган бўлсак, генетиканинг ҳам муҳим ўрни бор. Шу жиҳатдан қарасак, Мирзааҳмад акани зиёли аждодларига тортган, дейиш мумкин. Улар асли зоминлик бўлиб, тақдир тақозоси билан 1936 йилда Сирдарёни ваган ичида ваган тутишган. Мирзааҳмад ака 1953 йили ўша ерда туғилган. Катта отаси мулла Шойим бобо бобокалони Эгамбердибойга кенжа фарзанд бўлган экан. У киши юқорида таъкидлаганимиздек, Мирзааҳмад аканинг чин маънодаги зиёли аждодларидан бири бўлиб, Бухородаги мадрасада таҳсил олганлар. Мирзааҳмад аканинг отаси Исмаат бобо олти фарзанднинг бири бўлиб, меҳнатда тобланиб ўсган. Ишига чин дилдан ёндашган Исмаат бобо болаларини ҳам шу руҳда тарбиялайди. Мирзааҳмад ака ва уларнинг укаларига оқсоқол амакилари Неъмат ота ҳам ғамхўрлик қилганлар. Чунки бу оилада фарзанд тарбиясига ҳамма баробар жиддий қарайди, ўзини масъул ҳисоблайди. Ана ўша инсон ака-укаларга маънавий ота бўлиб, уларнинг ўқишига ҳам оталари қатори ғамхўрлик қилган. Ва ҳар доим “Сизлар ўқишингиз керак, ҳамма ўқиши керак”, деб уларнинг қулоқларига қуйиб келган. Ўзининг ўғиллари билан бир қаторда Мирзааҳмад аканинг ҳам ўқишларини бевосита ўз назоратига олган.

Мирзааҳмад ака қишлоқ мактабидан анча савияси баланд бўлган Бекобод шаҳридаги мактабда ўқийди. Ўша мактабда ёш, кучли математика ўқитувчиси Исломов Абдуқаюм домла дарс бергани учун ушбу фанни қаттиқ қизиқиш билан ўзлаштиради. Абдуқаюм домла қаҳрамонимиздаги истеъдодни пайқаб, дарсдан кейин қўшимча шуғулланган. Шунчаки мактаб дастурини ўқитиб қўя қолмасдан, ёш шогирди кўнглида

математиканинг қизиқарли оламига муҳаббат уйғота олган. Шу сабабдир мактабни тугатиш арафасида Мирзааҳмад ака олий ўқув юрларида ўтиладиган мавзуларни ҳам мукамал ўзлаштириб, дарсликларни яхши бадиий асардек эҳтирос билан ўқий олар эди. “Бугун ҳам бу азиз инсон яхши кунларимда мен билан бирга”, дейди қаҳрамонимиз.

Тез орада мактабни битириб, олий ўқув юртига ўқишга кириш вақти ҳам келади. Аммо қаҳрамонимиз қаёққа боришни билмайди. Уқувсизлик ёки ҳали мақсаднинг тўла шаклланмагани сабаб эмасди бунга. Тошкентга ўқишга кириш ҳаммага ҳам мумкин бўлмаган имтиёздай, бундай ниятни отага айтиш юрак дов бермас жасоратдай туюларди унга. Бунда ҳам яна Абдуқаюм домла қўллади уни. “Уйингнинг ёнгинасида дунё микёсида аҳамиятга эга катта қурилиш бўляпти. Тез орада бу ерга маҳаллий кадрлар керак бўлади. Математикага уқувинг бор. Шу йўналишдаги ўқув юртига ҳужжат топширсанг, албатта, институтга ўқишга кириб кетасан!” – дейди домла ва ўқувчисининг отаси билан гаплашгани уларникига келади. Ота рози, бироқ бир оз иккиланиш бор. Негаки, ўша пайтлар бу қишлоқларда Тошкентда ўқиш у ёқда турсин, у ерга бориб-келишининг ўзи катта ҳодиса эди. Амакиси Неъмат бобо ҳамма иккиланишларга чек қўяди: “Топшир! Кириб кетасан, билиминг ёмон эмаску!” Бу — Тошкентга йўлланамадай эди.

— Абдуқаюм домла отам билан биргаликда Тошкентдаги институтга ҳужжатларимни топширишга келдилар. Бу мен учун катта туртки бўлди. Политехника институти (ҳозирги ТошДТУ)нинг Энергетика бўлими электростанция ихтисослигига ҳужжат топширдим. Ҳужжатни топширгач, менда қатъият пайдо бўлди. Кирилмаслик тўғрисидаги ҳадиклар ўрнини “бу ердагилар ҳам билса, менчалик билар” деган ишонч эгаллади. Чунки соҳага оид дарсликларни шунчаки ўқиб эмас, ўқиб олган эдим...

Мирзааҳмад мутахассислик фанларидан учта беш, иншодан тўрт баҳо билан ўқишга қиради. Ўттиз уч нафар курсдошдан еттитасигина ўқишни битириш-

га муваффақ бўлади. Ўша еттига чин маънодаги илм толибларининг орасида, табиийки, Мирзааҳмад ҳам бор эди. Бой бўлмаса-да, тўқ отаси, қолаверса, уруғидаги ягона талабани қўллашга тайёр яқинлар шу даражада катта ёрдам беришадики, унинг ўқишдан бошқа ташвиши бўлмаган, десак қаҳрамонимизга хос бир жихатга парда тортиб қўйган бўламиз. Чунки яхши тайёргарлиги бор ҳар қандай толиб институт оstonасини хатлаб ўтиши мумкин ва уни бир амаллаб тугата олади. Лекин ўзига ишонган мутахассис бўлиш учун алоҳида кўникма ва лаёқат керак бўлар экан. Мирзааҳмад бу хулосага келгунча ҳаёт мактабининг оғир имтиҳонларини топширишга мажбур бўлди ва синовлардан муваффақиятли ўта олди.

1972 йили энди ҳавасманд болакай эмас, анчайин касбий кўникмаларга эга мутахассис сифатида Сирдарё ИЭСни яна бир бор томоша қилди. Энди унинг кўнглидаги орзу қатъий, асосли режага айланган эди. 1973 йили уни ўқишдан ишлаб чиқариш амалиётини ўташ учун Ленинград (ҳозирги Санкт Петербург) шаҳрига юборишади. Ҳар бир ишга сидқидил, ҳалол ёндашишга ўрганган Мирзааҳмад ака бу ерда ҳам ўз эътиқодига содиқ қолди. Амалиёт давомида ишлаб чиқаришдаги қурилмаларни синчиклаб ўрганди. 1974 йили амалиёт якунида у тайёр мутахассис даражасида эди. Уни

Фарҳод ГЭСига ишга жўнатишади ва у ердаги мутасаддилар олий маълумотли мутахассисни чилангарликка ишга қабул қилишади. Ўзи орзу қилгани Сирдарё ИЭСга эса тажрибаси етишмаслигини баҳона қилиб ишга олишмайди.

Бу ҳол бошқа одамнинг кўнглини чўктириб қўйиши мумкин эди. Бироқ Мирзааҳмад ака бу синов даврида тажриба орттирди, касбий маҳоратни мукамаллаштирди. Ниҳоят, 1976 йили кўплаб имтиҳон ва синовларни муваффақиятли топшириб, Сирдарё ИЭСга ишга ўтди.

Бу ерда ҳам фаолиятини чилангарликдан бошлади. Ўша пайтлар корхонадаги бошқа миллат вакиллари маҳаллий мутахассисларга жуда ишончсизлик билан қарар, уларни масъулиятли юмушлардан ихота қилар эди. Бироқ бу тамойил негадир Мирзааҳмад акада ишламади. Ундаги назарий билим, ишлаб чиқаришда орттириладиган тажриба, тўла асосга эга қатъий ишонч ўз кучини кўрсатди. Узок вақт зимдан синаб юрган малласоч мутасаддилардан бири уни смена навбатчиси лавозимига тавсия этишга мажбур бўлди. Чунки Сирдарё шароитида амалда саноатга ва аҳолига электр энергияси бериб турадиган Иссиқлик электр станциясини собиқ марказдан келган мутахассислар билан тўла таъминлаш имконияти йўқ эди.

Ишни чилангар сифатида бошлаган қаҳрамонимиз шу тариқа

бир қанча лавозимларда хизмат қилиб келди. Қизиғи, Мирзааҳмад ака ҳар сафар смена навбатчиси лавозимида иш ўрганиб олгач, бошқа цехга оддий чилангар лавозимига ўтар, бу ерда ҳам қисқа вақт ичида смена ёки цех бошлиғи лавозимини эгаллар эди. Айни ишлаб чиқаришга дахлдор барча жабҳалардаги ишнинг нозик жиҳатларини шу тариқа эгаллаб олди. Бизнингча, меҳнат романтикаси деганлари шу бўлса керак.

— Муҳандис нафақат иссиқлик қувватини, балки сув ва газ хоссалари ва шулар каби кўплаб бошқа соҳаларни ҳам билиши керак. Шунинг учун ҳар куни икки соат вақтимни китоб ўқишга ажратаман, — дейди Мирзааҳмад ака. Ҳали Сирдарё иссиқлик электр станциясини жаҳон ўлчамлари даражасига етказиб олиш учун кўп иш қилишимиз керак...

— Худога шукур, отам бор. У киши мени бордикелди, тўй-ҳашамдан озод қилган, тўлик ишимга берилишимга имкон яратиб берди. Отам борлиги, оилам ёлғиз эмаслиги учун мен бемалол иш юзасидан сафарларга ҳам ортимга қарамай кетавераман.

Мирзааҳмад ака кўп кезган. Сафарлари ҳам, табиийки, иши билан боғлиқ. Россия ва Озарбайжон ИЭСлариغا бориб, улардаги модернизация жараёни билан яқиндан танишди. Бунда ўзининг айтишича, технологик янгиланишларнинг ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишдаги ўрнига алоҳида эътибор қаратади. Негаки, ишлаб чиқариш технологиясига жорий қилинган ҳар бир янгилик харажатни камайтириб, самарадорликни ошириши шарт. У киши шунчаки янгилик учун янгиланишнинг тарафдори эмас. Юқорида айтганимиз жойларни бир йил ўрганганининг ўзиёқ Мирзааҳмад аканинг ўз ишига нақадар жиддийлик билан ёндашишини кўрсатади. Кўп кўриб, ўрганиб, энг фойдали таклифни танлаб, пировардида модернизацияга тайёргарликни бошлаб юборди. Чунки ИЭСдаги энергоблоклар қирк йилдан буён ишляпти. Уларни замонавий, камхаржлари билан алмаштириш керак. Бунда ёкилги бир неча баробарга иқтисод бўлар экан. Қаҳрамонимиз ана шу “баробарлар” ортида ёнимизга қолаётган миллиардларни кўра олади. Шунинг учун у 5-10 энергоблокларни фойдаланишга топширишда муҳандис сифатида фаол иштирок этди. 7-8 энергоблокларни модернизация ва реконструкция қилишга бош-

қош бўлди. Бу муҳим технологик жараён ҳозир ҳам давом этмоқда. Ҳукумат дастурига кўра, 2015 йилгача энергетика тизимига замонавий технологиялар татбиқ қилиниб, электр энергияси ишлаб чиқаришнинг арзон усулларига ўтиш режалаштирилган. Мазкур лойиҳа қиймати 14 миллион АҚШ долларига тенг. Бу масъулиятли ишни Мирзааҳмад Шойимов етакчилигидаги З. Отаев, О. Хайруллаев, Ф. Хўжакулов, Ш. Бойназаров, В. Юсупов каби билимдон ёшлар бошлиқ 2250 кишилик жанговар жамоа зиммасига олган. Улар корхона раҳбари М. Шойимовга берилган Ўзбекистон қаҳрамони юксак унвонини корхона жамоасига билдирилган юксак ишонч сифатида қабул қилиб, ўзгача ғайрат билан меҳнат қилмоқдалар. Чунки нурхонанинг ҳар бир ишчиси янгиланишлар туфайли йилига 16 эмас, 17 миллиард квт. соат электр энергияси ишлаб чиқарилса, ҳам мамлакат бой бўлишини, ҳам ўзининг даромади кўпайишини яхши билади. Яхшилик, тараққиёт йўлида қилинган меҳнат ҳеч қачон ерда қолмаслигига улар етакчилари Мирзааҳмад Шойимовнинг ҳаёти ва фаолияти мисолида катта ишонч ҳосил қилдилар. Келажакка, истикболга тикилган бу ишонч Сирдарё ИЭС жамоасининг бугунги кундаги энг катта бойлиги ҳисобланади.

...Отаси Исмаи бобо қирк йил темир йўлда ишлаган. Саксондан ошган отанинг ҳамон кўли ишда. Отанинг ўғилларига берган энг асосий насиҳати ишига нисбатан ғирромлик қилмаслик. Ҳар доим ҳалол бўлиш. Бу Шойимовлар хонадонининг турмуш тарзига айланган. Ҳикоямиз бошида айтганимиз кум барханлари орасидаги ертўлалар ўрнида барпо этилган Нуробод маҳалласининг ҳашаматли мактаби, Қишлоқ врачлик пункти, Спорт мажмуаси ва бири биридан шинам уй-жойлари нурчилар юрти — Ширин шаҳрининг энг файзли гўшаларидан ҳисобланади. Нурободликлар мустақиллик туфайли ўз маҳаллаларида юз бераётган яхши ўзгаришлардан ҳақли равишда фахрландилар. Бу ифтихор ўзларидан чиққан Қаҳрамон туфайли янада кучланди.

*Абдуҳолиқ АБДУРАЗЗОҚОВ,
Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ*

Navoiyning ma'nodosh so'zlardan foydalanish mahorati

Ўзбек адабий тилининг шаклланишида Алишер Навоийнинг ўрни бекиёс. Шоир қаламига мансуб назмий ва насрий асарлари ҳам бадиий, ҳам ғоявий-маънавий жиҳатдан юксак савияда ёзилганлиги сабабли, ўзга минтақаларга тез ёйилди, илм аҳлининг диққатини қозонди. Натижада унинг асарлари асосида тузилган қатор луғатлар ва грамматикага оид тадқиқотлар юзага келди.

Таъкидлаш лозимки, Навоий асарлари тилида истеъмолда бўлган сўз бойлигининг катта қисмини маънодош сўзлар ташкил этади. Шоирнинг “Сабаъи сайёр” асарида қўлланган маънодош сўзларни семантик йўналишда тадқиқ этиш, шубҳасиз, навоийшуносликка муайян улуш бўлиб қўшилади.

Араб, форс ва ўзбек тилларининг лисоний хусусиятларини мукамал билган сўзшунос шоир “Сабаъи сайёр” достонида ушбу тиллардаги маънодош сўзлардан кенг фойдаланган. Матндаги ҳар бир сўз ва иборалар фикрнинг жозибадорлиги, нутқнинг ранг-баранглиги учун хизмат қилган. Муаллифнинг бу саъй-ҳаракати, биринчидан, ижодда ёхуд ифодада такрорнинг олдини олиш, иккинчидан, маънодош сўзларни таносиб ва меъёрига қараб ўз ўрнида қўллаш, учинчидан, нутқда мавжуд маънодош сўзларни танлаш ҳамда шу усул билан китобхоннинг луғат захирасини бойитиш мақсадида юзага келган.

Асар тилида предметни ифодаловчи сўзлар синонимиясига нисбатан шахсни ифодаловчи сўзлар синонимияси камроқ учрайди. Шахсни ифодаловчи сўзлар «ким?» сўроғига жавоб бўлиб, қуйидаги синонимик қаторлар мазкур гуруҳ сирасига мансуб:

эл (ўзб.), улус (мўғ.), халқ (ар.), раият (ар.)

ёр (ўзб.), маҳбуб (ар.), дилдор (форс.), дилбар (форс.), нигор (форс.), маҳваш (форс.), гул (форс.), париваш (форс.), санам (ар.)

подшоҳ (форс.), шоҳ (форс.)

ўғил (ўзб.), валад (ар.)

башар (ар.), киши (ўзб.), одам (ар.), инсон (ар.)

йўлдош (ўзб.), ҳамроҳ (форс.)

Ўзбек тили синонимларининг изоҳли луғатида халқ, халойиқ, эл, улус, мардум синонимик қатори берилган бўлиб, у бирор давлат, мамлакат, юртда яшовчи (шу давлат, мамлакат, юртга мансуб) аҳоли маъносини ифодалаши кўрсатилган.

Халқ (ар.) лексемасининг синонимик қатори улус (мўғ.), эл (ўзб.), раият (ар.) бўлиб, “Сабаъи сайёр”да улардан унумли фойдаланилган:

***Гарчи тун бўлди халқ аро парда, Сурдилар
теградин улусни йироқ;***

***Ки халойиқда қйлу қол недур, Эл илик сунди
қилгали бедод; Олам аҳли раиятинг бўлубон...***

“Сабаъи сайёр” асари тилида маъшуқа, ёрни ифодаловчи сўзлар синонимияси ҳам мавжуд бўлиб, унда муаллифнинг нутқ бойлиги яққол кўзга ташланади: ёр (ўзб.), маҳбуб (ар.), дилдор (форс.), дилбар (форс.), нигор (форс.), маҳваш (форс.), гул (форс.), париваш (форс.), санам (ар.)

Ҳозирги ўзбек тилида ушбу маъно севгили, маҳбуба, ёр, нигор, дилдор синонимик қаторидаги лексемалар билан ифодаланади.

Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, юқорида санаб ўтилган синонимик қатордаги лексик бирликларнинг

истеъмол доираси кенг бўлиб, барчасидан асарда фаол қўлланилган. Ўзбек адабий тилида ёр (форс.) лексемасининг қуйидаги маънолари мавжуд: 1. Дилдан яқин киши, дўст, муҳиб; 2. Севгили, маъшук, маъшуқа. Кузатишлардан маълум бўладики, «Сабъаи сайёр»да ёр лексемаси фақат юқорида кўрсатилган иккинчи маънода қўлланилган:

***Лекин айлаб Хито йўли сари азм,
Хабаре ёрдин тонай деб жазм. (82)***

Маҳваш (форс.) лексемаси жамоли ойга ўхшаш, ойдек гўзал, ой жамол, маҳпора маъносини ифодалайди:

***Шавқ ўти ичра шоҳи озода
Маҳвашидин тилар эди бода. (91)***

Дилбар (форс.) лексемаси қуйидаги маъноларни ифодалайди:

1) сифат: дилни мафтун этадиган, ўзига тортадиган, ёқимли, гўзал, дилрабо; от: гўзал ёр, маъшуқа, маҳбуба.

2) сифат: гўзаллиги, хушмуомалалиги ва назокати билан эс-хушини оладиган; жонон, жонона.

Шунингдек, асарда гул, гуландом, париваш каби лексемалар ҳам гўзал ёрни ифодалашда қўлланган. Одам – одамзод – киши – инсон – кимса – башар синонимик қатори фикрлаш, сўзлаш, қурол ясаш ва ундан фойдаланиш қобилиятига эга бўлган жонли мавжудот маъносини билдиради. Одам, инсон сўзлари фикрлаш, сўзлаш, қурол ясаш ва ундан фойдаланиш қобилиятига эга бўлган жонлининг умумий номи маъносида ҳам қўлланади. Киши, кимса, башар сўзлари бу маънода қўлланмайди. Инсон ижобий кўтаринкилик оттенкасига эга. Кимса жуда кам қўлланади. Башар поэтик услубга хос.

«Сабъаи сайёр» асари тилида киши (ўзб.) – одам (ар.) – башар (ар.) – инсон (ар.) синонимик қаторидаги лексик birlikлардан ўринли фойдаланилган:

***Ҳар неким, одами хаёл этгай,
Ё неким эл гумонига етгай. (181),
Ҳаққи, инсонни қилди маҳрами роз,
Авлиё демайинки, жинси башар,
Бир киши бир қучоқ йигоч тўкти. (225)***

«Сабъаи сайёр»да ўзбекча ўғул ҳамда арабча валад лексемалари синонимик қаторни ташкил этган. Ўғил лексемаси эр жинсидаги бола(фарзанд)га нисбатан қўлланилади. Масалан:

***Балки одам ўғулдугундин шод,
Валадинга жаҳон эди авлод. (21)***

Бунда Навоий бир байтнинг ўзида такрордан қочиш мақсадида ўғул – валад синонимларидан фойдаланган.

«Сабъаи сайёр» асари тилида шахс отини ифодалашда подшоҳ (форс.) – шоҳ (форс.) синонимик қаторидан фойдаланилган бўлса, бошқа асарлари тилида давлатпаноҳ (подшоҳ, хукмрон), доро (шоҳ), жаҳонбон (подшоҳ), жаҳондор (жаҳонни эгалловчи, подшоҳ), жаҳонпаноҳ (подшо), тахтнишин, тожвар, фиръавн, ходив, хон, шахриёр, мулкпаноҳ каби лексемалар ҳам қўлланилган.

Алишер Навоий эски ўзбек адабий тили хазинасини нафақат янги ясалмалар ёхуд ўзга ноқардош тиллардан ўзлашган сўзларни ўз асарларида фаол қўллаш, уларга янги-янги маъновий вазифалар юклаб, бойитишга муяссар бўлган.

Алишер Навоий синоним сўзлар ичидан тасвир мақсади ва руҳига мувофиқ келадиган аниқ сўзни топиб «Сабъаи сайёр» достонида қўллашга ҳаракат қилган, шу тарика қаҳрамонлар руҳияти ҳамда тасвир объектининг энг кичик қирраларигача реал кўрсатиб беришга интилган. Шоир асар тилида ифодаланаётган мазмун учун икки ёки ундан ортиқ маънодош сўздан энг мақбул бирини танлашдан ташқари айни бир байтнинг ёки матннинг таркибида икки ёки ундан ортиқ маънодош birlikларни бадий тасвир мақсадига уйғун ҳолда қўлаган.

Шоир лексик синонимлардан тил birlikларининг такрори натижасида юзага келадиган ифода камбағаллиги ва рангсизлигидан қочиш, тасвир объектига эътиборни жалб қилиш мақсадида фойдаланган.

Алишер Навоийнинг бадий тил борасидаги устунликларидан бири шундаки, фақат тилда мавжуд бўлган, тайёр синоним сўзлардан фойдаланиб қолмасдан, бадий тасвир эҳтиёжига кўра синоним бўлмаган сўзларни ҳам шундай қўллайдики, бу сўзлар ҳам матнда худди синоним сўзлар каби идрок этилади.

Навоий асари тилида истеъмолда бўлган синоним сўзларнинг баъзилари ҳозирги ўзбек адабий тилида маълум даражада архаиклаша бошлаган. Уларга тааллуқли маъноларни ифодалаш хорижий тиллардан кирган ўзлашмалар зиммасига тушган.

Хулоса қилиб айтганда, Алишер Навоийнинг «Сабъаи сайёр» асари тили қаҳрамонлар руҳияти ҳамда тасвир объектини аниқ кўрсатиб беришга ҳаракат қилинганлиги сабабли синоним сўзларга бойдир.

*Зиёдулла ҲАМИДОВ,
ЎЗМУ доценти*

MUQADDAS BURCH

Она юртимиз ҳар доим ўзининг мард, жасур, фидойи фарзандлари билан фахрланиб келган. Улар ота-она ва оиласини, юрт тупроғини муқаддас

билиб, Ватан ҳимояси учун доимо шай туришни бурч деб ҳисоблаган. Ватанни ҳимоя қилиш асосан йигитларимиз зиммасида бўлганлиги боис, оилаларда ўғил болалар тарбиясига алоҳида эътибор берилган: уларни мустаҳкам иродали, катъиятли, юрт иши учун фидойи этиб тарбиялашга ҳаракат қилинган. Бундай инсонларни эл-юрт ардоқлайди. Улардаги юртга вафодорлик фазилатлари ёш авлод учун ибрат мактабига айланади.

Халқимизнинг тинч ва осуда ҳаётини таъминлаш мустақилликнинг дастлабки кунларидан давлат сиёсатининг устувор йўналиши этиб белгиланди. Собик иттифокнинг таъсири пасаймаган, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий қийинчиликлар авжга чиққан оғир бир шароитда мустақиллигимизни мустаҳкамлаш, Ватаннинг хавфсизлигини таъминлаш йўлида дадил қадам қўйилди: 1991 йил 6 сентябрь куни Президент Ислам Каримовнинг “Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигини тузиш тўғрисида”ги фармони эълон қилинди. Давлатимиз раҳбарининг ташаббуси, катъияти ва жасорати билан 1992 йил 14 январдан мамлакатимиз ҳудудида жойлашган барча ҳарбий тузилмалар Ўзбекистон Республикаси юрисдикциясига ўтказилди. Худди шу куни миллий армиямизга асос солинди. Ана шу тарихий сана – 14 январь мамлакатимизда Ватан ҳимоячилари куни сифатида кенг нишонланади.

Мустақиллик йилларида “Ўзбекистон Республикасининг Ҳарбий доктринаси тўғрисида”, “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”, “Мудофаа тўғрисида”, “Ўзбекистон Республикасининг Миллий хавфсизлик концепцияси тўғрисида”ги қонунлар ҳамда бошқа кўплаб ҳужжатлар қабул қилинди.

Бундай чора-тадбирлар самараси ўлароқ Ўзбекистон Республикаси Қуролли кучларининг ҳарбий қудрати ва имкониятлари сезиларли дара-

жада ошди, соҳада жиддий ўзгаришлар рўй берди. Мамлакатимиз мудофаасига энг замонавий ҳарбий техника ва қурол-аслаҳалар жалб этилди. Ҳарбий таълимни ислоҳ қилишга катта эътибор қаратилди. Олий ҳарбий таълим тармоқлари кенгайтирилиб, миллий кадрлар тайёрлашнинг ўзига хос тизими яратилди. Шунингдек, профессионал мутахассисларни тайёрлашга ихтисослаштирилган, замон талабларига жавоб берадиган сержантлар тайёрлаш мактаблари ташкил этилди. Мамлакатимиз мудофаа қудратини мустаҳкамлаш, сарҳадларимиз дахлсизлигини ва хавфсизлигини таъминлаш йўлида хизмат қилаётган Ватаннинг мустақиллигимиз ҳимоячилари, хусусан, сержантлар учун қатор имтиёзлар яратилди.

Юртимиздаги барча олий ҳарбий билим юрларида ҳарбий ўқув ҳамда тайёргарлик илм-фан ва техниканинг илғор ютуқлари асосида олиб борилмоқда. Давлатимиз раҳбарининг тегишли фармон ва қарорларига мувофиқ ҳарбий хизматчиларнинг жанговор тайёргарлик дастурлари изчил амалга оширилмоқда. Ёшларимиз ҳарбий ихтисосликларни чуқур ўзлаштириб, юқори касб маҳорати ва тайёргарликка эга бўлиши учун барча шарт-шароитлар яратилди. Ҳарбий хизматни ўташ шароитини яхшилаш ҳамда Ватан ҳимоячиларига ҳар томонлама ғамхўрлик кўрсатиш борасидаги ишлар қўлами тобора кенгаймоқда. Ватан ҳимоячиларини уй-жой билан таъминлаш, ҳарбий шаҳарчалар қуриш ва мавжудларини реконструкция қилиш, ҳарбийларга малакали тиббий хизмат кўрсатиш давлатимизнинг доимий

этиборида. Бугун қуролли кучларимиз сафида хизмат қилиш йигитларимиз учун эзгу орзу, том маънодаги шон-шараф ишига айланди. Ҳозирда армия сафидаги ўғлонлар нафақат жисмонан бақувват, энг замонавий ҳарбий техника ва технологияларнинг сир-асрорларини пухта эгаллаган, балки юксак ақлзаковати, интеллектуал салоҳияти, мустаҳкам ирода-си билан бирга уларнинг қалби ва онгида ватанпарварлик, фидоийлик, Ватани ва халқига садоқат каби

фазилатлар мустаҳкамланаяпти.

Қуролли кучлар соҳасида улкан ютуқларни қўлга киритиб, илғорлар сафидан жой олаётган ҳарбий хизматчиларнинг сони тобора ортиб бормоқда. Бу улар қалбида Ватанга муҳаббат, тинчликка, ҳурликка муносиб посбон бўлишдек туйғулар мужассам эканлигидан далолатдир.

Дилфуза КЕНЖАЕВА

МУСТАҚИЛ ЮРТ ЎҒЛОНИМИЗ

(Аскарлар қўшиғи)

*Бошида паноҳ мустақил ҳур юртимиз,
Бизни қўллар бахтимиз, қомусимиз.
Эл ичра сақлаймиз ор-номусимиз,
Мустақил юртнинг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

*Жаҳонга йўл олишга бор ҳақимиз,
Миллионлар ичида бор ҳуқуқимиз.
Ғолибликни олмай йўқ ҳақимиз,
Мустақил юртнинг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

*Содиқ бўлай юртимга, бўлай огоҳ,
Ўзга юрт имконлари бўлмас паноҳ.
Бу юртга номардликнинг ўзи гуноҳ,
Мустақил юртнинг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

*Оллоҳ назар солган юрт ўғлонимиз,
Юрт ишиқиди ёнмоқда юрагимиз.
Кўлда байроқ, мағрур юрт қалқонимиз,
Мустақил юртнинг мард посбонларимиз,
Юртга содиқ жасур ўғлонларимиз.*

Жамила ОРТИҚОВА

Иқбол МИРЗО,
Ўзбекистон халқ шоири

Ўтинч

*Менким, Ёфас ўгли, сага қозони,
Тангри ёрлиг берди – багри бут бўлдим.
Тарих отасининг бош қахрамони –
Олтойдан Ёйиққа тангрикут бўлдим.*

*Тойгоқ ўтлогиди ҳайдадим сурув,
Тангригоздан ошдим уюрим билан.
Қийқариб Бойкўлга ташладим гулув,
Даштларни уйғотдим сурурим билан.*

*Отдан ҳам эгардан тушмаган кезим
Ёғийлар қасд қилиб овора бўлди.
Илк бор узангини кашф этдим ўзим,
Душман ҳам отланиб сувора бўлди.*

*Дагдагамдан пусиб оқарди Эдил,
Кулсам, гумбулларди момоқалдироқ.
Ўқларим ёғмурдек ёғилар эди,
Илкимда қиличдек чақнарди чақмоқ.*

*Тик туриб ухлашга ўрганди отим,
Совутга – кежимга кўникди тулпор.
Тинчлик учун уруш эди муродим,
Қураш учун яшаш ботурга шиор.*

*“Тўрт булунг қоп ёғий” қаттиқ замона,
Йиртқич ўкирикка тўлмишиди очун.
Ер емиш сўрарди яна ва яна,
Чечаклар сувсинга сўрар эди хун.*

*Дили хун, багри хун хун бўлдим охир,
Тинмади қонимга ташналаб ганим.
Гоҳ ёғни Ўқузга чўктирдим бир-бир,
Гоҳ бошим ахтариб тентиди таним.*

*Эпкиндек чегара билмай ошиқдим,
Буюк девор ошдим лочин сингарии.
От ила Колизей йўлига чиқдим,
Фақат олга юрдим, босдим илгарии.*

*Симобдек омонат, югурик қисмат,
Равнақнинг адоғи таназзул бўлгай.
Нечун самовотдан тўкилади гард,
Наҳот юлдузлар ҳам куйиб кул бўлгай?*

*Билга қозон эдим, Эр Тўннга эдим,
Қутлуғ эсаргулар тескари эсди.
Салтанатни ички терчилик еди.
Сўнг ёғий босди-да, боғлади, кесди.*

*Кейин Энасойда кун кўрдим йиллаб,
Томирлар отга ем, менга ош бўлди.
Ўрхун битикларин чекурдим йиғлаб,
Битиктош бошимда қабртош бўлди.*

*Тангри рост келтурди, кўзимни очдим,
Эл кўзини очдим, сочдим ҳидоят.
Пок иймон, эътиқод шарбатин ичдим,
Қулоҳимни кийиб, йиғдим ҳикоят.*

*Мўғул ҳам, тотор ҳам ўз уругимдан,
Қонида қоним бор, жонида жоним.
Ёрлиғлик кимдан етур, ёвчилик кимдан?
Ўзинг мадад бергил, Соҳибқироним!*

*Улугбек Мирзоман, ўз қўлим билан
Ханжар чархлаб бердим Абдуллатифга,
Хонум деб енгимда сақладим илон,
Фақат юлдузларни солдим тартибга.*

*Навосиз улусга наво баҳи этдим,
Занжирини узиб шер айлади жаҳд.
Каъбада шох учун юкунмоқ эдим,
Этагимни босиб қолди пойи тахт.*

*Самарқандни қурдим, Кобул, Хиротни.
Бароқўҳ тоғига солибмен хужра,
Обод эта келган байти зоратни
Яна одам борми одамзод ичра.*

*Синдни кечиб ўтдим дилда яролар,
Ограда тош кесиб қудуқ кавладим.
Армоним тимсоли “Боги вафо”лар,
Андижонга савол ҳиндий давлатим.*

*Кўкалдошим эди темурий меърож,
Кажрафтор фалакда кўёш терс юрди.
Саркаш шаҳзодалар талашаркан тоғ
Бек мадраса бузиб, мақбара қурди.*

*Юрак-юрагимдан сизар нолалар,
Боши қовушмаган аскар – кўшинмас.
Қуйдирар ўзимдан чиққан болалар –
Қирқ йил қайнаса ҳам қони кўшилмас.*

Қоса

*Нукусдаги Савицкий музейида
қоса учун теридан тикилган гилоф бор.*

*Бир тери ичида неча бор озиб,
Неча бор семирар ушоқ мол, дерлар.
Ултонда аввал ҳам тузбўрон тўзиб,
Яна лим-лим тўлган Кўк Орол дерлар.*

*Умидим бор Тангрим марҳаматидан,
Қардошим хўрсинса, кўзим тўла ёш.
У ҳам бовурим деб тушиб отидан
Чинни косасида тутар гўжа ош.*

*Оёгим тагида кулдиргичим бор,
Битта жойни босиб турулмаيمان ҳеч.
Ахир, йўлларимда Хива интизор,
Ўшадан сахарда, Мўйноқдан кеч.*

*Кўшиқлар тўқийман оғир ва қувноқ,
Жон бериб тинглайман эл баётини.
Сафарда топганман, дўст қорақалтоқ,
Кўнгил косасининг эҳтиётини.*

*Устюрт чўлларида юрагим куйган
(Кўй юнгин жингала қилар бу офтоб).
Сарвиноз, қимизми, қимрондан куйгин,
Юрагим буғланиб кетади шу тоб!*

*Кўнгил кўнгилдан сув ичса қонажак,
Жонон коса бердим сенга, жонона.
Ажиниёз бўлиб сочайин чечак,
Розиман, кўлингда тўлсин паймона!*

*Тўнкариб қўйилган коса – ўтов бор,
Кўбиз бор, чанқовуз, шу-да чангароқ.
Ўртада муҳаббат ёққан олов бор,
Тутуни йўқ ҳисоб, чўғи ярқироқ.*

*Терисига сизмас дийдордан ўзбек,
Фироққа тополмас айни дам бардош.
Дўптимни кўйнимда сақлаганимдек
Қора қалпогингни асрагил, қардош!*

*На туз бор сўзида, на нур юзида,
На журъат, на сабр, на адолат бор.
Табгач деганида титроқ тизиди,
Ўз туққан элида ўч – адоват бор.*

*Номимни йўқотдим, беном, бенишон
Пири қомил дедим зайри даргани.
Ақлим бовар келмас, билмасман ҳамон
Тангри не сабадан мени қаргади.*

*Эмгак ила кечди қатор асрлар,
Арпа, буғдой секиб, хурофот йиғдим.
Ёрғучоқ хурофот эзди гижираб,
Тавофга хурофот тоғига чиқдим.*

*Ғаним ҳам, душман ҳам, ёғий ҳам, ёв ҳам
Ўзимга ўзимдир, ўзимга ўзим.
Сотқин руҳ қалбимга тикмишдир алам,
Жонимдан бошқасин кўрмайдир кўзим.*

*Увада булутдек изсиз, бесамар,
Унвони кўшқават султонлар қани?
Кўёшга кўланка солган рутбалар,
Шоҳлар, шаҳанишоҳлар, ҳоқонлар қани?*

*Қани хаёлотга сизмаган Турон,
Қани Нил сатҳини ўлчаган миқёс?
Қани қалъа олмоқ, беркитмоқ кўргон?
Асли унутилса, қайдадир қиёс?*

*Чақмоқтош “қарс” этди – мана, Туркистон
Икки кафтим аро липилларди шам.
Дарёлар жўш урса, кўпирар уммон,
Мўгул, турк, чигатой, ўзбек бўлди жам.*

*Тиз чўк, деди зобит тиззамга тегиб,
Йўқсул, деб бўйнимга тавқини илди.
Музаффар кечмишини бўлғайми топиб?
Чорасиз бош эгдим, чор қатл қилди...*

*Менким, тарихларнинг бош саҳифаси,
Тунж асрин пичоғи ҳамон кўлимда.
Менким, Йилдиримнинг нўлат қафаси.
Олтун ўрдуларим тўзғоқ йўлимда.*

*Йиғил, бирлаш, бир тан, бир жон бўл, элим,
Сабоқлари кофий зарбул замоннинг.
Сенинг сармоянгдир тажриба, билим,
Сен ҳам соҳиби бўл давру давроннинг!*

*Минг битта исмингни ёд этдим, Аллоҳ,
Раҳматингни ёғдир, бағри бут бўлай!
Ўзингсан бошпаноҳ, сен олампаноҳ,
Бахт бергил: мен яна Тангрикут бўлай!*

Gulning ozori bu bo'lsa...

Улки йиллар, ойлар ўткаргай ғаму мотам била,
Шоду хуррам бўлмагай наврўз ила, байрам била.

Улки давроннинг аёгидин дамо-дам қон ютар,
Нашъа топмас гар ичар ҳар давр жоми Жам била.

Дема, эй ҳамдам, диёру ёр сўзинким, менинг –
Улфатим йўқ олам аҳли бирла, бал олам била.

Сендин айру найлагаймен ийд ила наврўзни,
Ою йил хуштур сенинг бирла агар бўлсам била.

Тортиб афғон , ох уриб хижронда, Бобир йиғласанг,
Навҳа тузгай базми ғам аҳли бу зеру бам била.

Ғурбатга солди чарх мени юз жафо била,
Ёд айла мен ғарибни гоҳи дуо била.

Беҳад вафоу меҳр санга кўрсатиб эдим,
Сен ҳам соғинғасен мени меҳру вафо била?

Чун қилди мени ул бути Чин зору мубтало,
Ишим менинг қолибтурур эмди худо била.

Кўрмон фараҳни бир дам агар андин айрумен,
Билмон аламни, бормен анинг бирла то била.

Ул сарвга қарам қилибон еткур, эй сабо,
Бобир ниёзини ер ўпуб хуб адо била.

Қайси бир озорин айтай жонима ағёрнинг,
Қайси бир оғритгонин кўнглумни дей дилдорнинг?

Қайси бир бераҳлигини молеи гумроҳнинг,
Қайси бир кажравлигини чархи кажрафторнинг?

Қайси ҳасрат бирла армонин вафосиз васлнинг,
Қайси меҳнат бирла ранжин фурқати хунхорнинг?

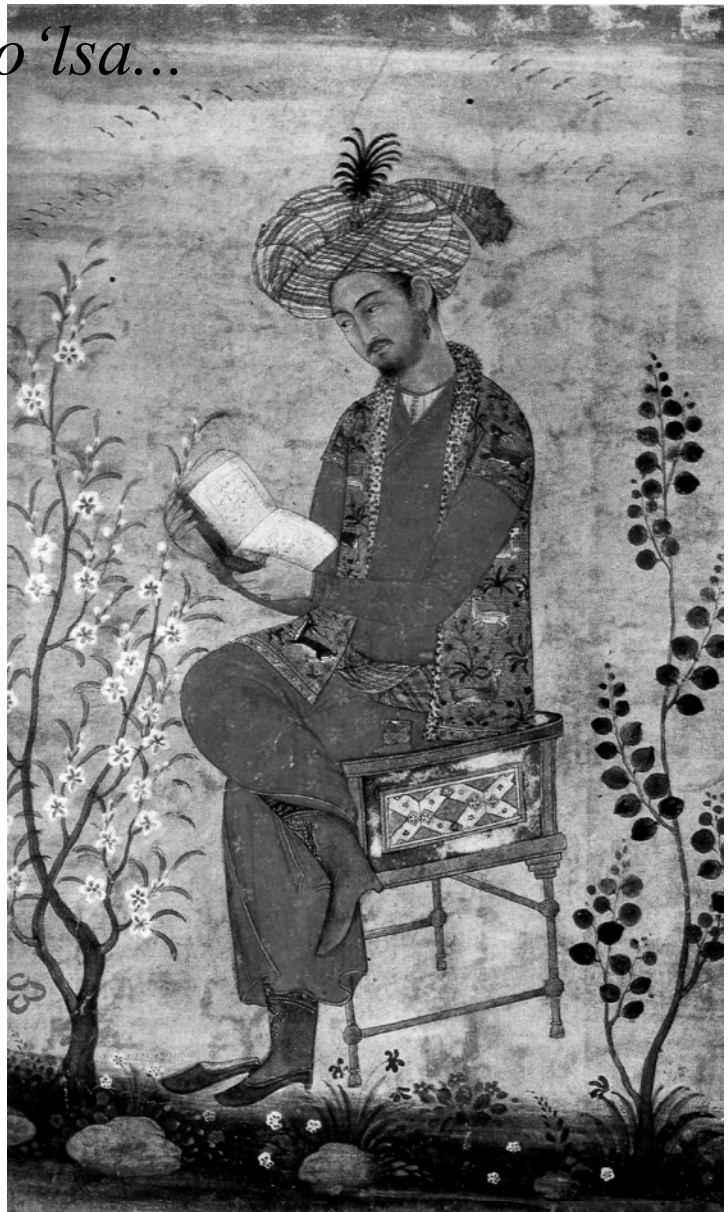
Ғурбат ичра, эй кўнгул, элдин вафо истарни кўй,
Чун вафосин кўрмадинг ҳаргиз диёру ёрнинг.

Бобир, ул гул жавр этар, ағёрдин не яхшилиқ,
Гулнинг озори бу бўлса, ваҳ, не бўлғай хорнинг!

ФАРДЛАР

Ёр қадрин билмадим, то ёрдин айрилмадим,
Ёр қадри мунча ҳам душвор экандур, билмадим.

Кўзумнинг нури сен, кўнглум хузури,
Таним хуррамлиги, жоним сурури.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур

РУБОИЙЛАР

Жонимда менинг ҳаёти жоним сенсен,
Жисмимда менинг руҳи равоним сенсен.
Бобирни сенингдек ўзга йўқ ёри (азизи),
Алқиссаки, умри жовидоним сенсен.

Эй гул, не учун қошингда мен хор ўлдум?
Юз меҳнату андуҳ била ёр ўлдум?
Васлинг била бисёр севиндим аввал,
Ҳажринг била оқибат гирифтор ўлдум.

“Ommaviy madaniyat” TAHDIDI

Хозирги даврга келиб “оммавий маданият” турли жамиятларда ўз ўрнини эгаллаб улгурди. Унинг якин тарихий давр ичида бирданига йўқолиб кетиши ҳам кутилмаётир. Кўриниб турибдики, агар “оммавий маданият” ўзининг хозирги кўринишида давом эттираверса, дунё цивилизацияси салоҳиятига путур етиши турган гап. “Оммавий маданият”нинг сохта кадриятлари нафақат қабул қилиш қийин бўлган сифат, балки у шахс ва жамият учун бузғунчилик келтириши мумкин бўлган иллатдир. Шунинг учун ҳам “оммавий маданият”ни ғоявий жиҳатдан ўзгартириш, уни юксак ғоялар, ижтимоий аҳамиятли сифатлар ва эстетик такомилга етган образлар билан тўлдириб бориш жоиздир. Бизнингча, бу позитив ўзгаришларда жаҳон маданияти ва миллий маънавий маданият ўзининг барча шакл ва мазмуни билан муҳим рол ўйнайди.

Дунёвий давлатчилик шароитида “оммавий маданият”га қарши самарали курашиш лозим бўлади. Ғарбдан кириб келаётган “оммавий маданият”нинг моҳиятини очиб бериш, ёшлар тасавурида унинг бузғунчилик жиҳатларини уйғотиш, шунингдек, уларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш учун уни илмий жиҳатдан чуқур ўрганишга зарурият пайдо бўлди.

Жамиятимизда демократик кадриятлар изчил таркиб топиб бормоқда. Бу жараёнда миллий ва умуминсоний кадриятларни уйғун қабул қилиш, маънавий ва ахлоқий қоидаларга янгича муносабат, мафкуравий ва маърифий янгиланиб бориш каби хусусиятлар шаклланди. Айни пайтда, демократик турмуш тарзининг юзага келишида маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатлари ҳам пайдо бўлмоқда. Бундай ҳолат онгли ва мақсадли равишда четдан туриб шакллантирилмоқда. Президентимиз Ислом Каримов

“Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида таъкидлаганларидек, “Ҳақиқат ва холисликдан йироқ бўлган, фақат ғаразли сиёсий манфаатларни кўзлаган бундай қарашлар ҳеч кимга наф келтирмайди ва ҳеч кимнинг обрўсига обрў қўшмайди, албатта”. “Оммавий маданият” тушунчаси биз учун янги тушунча ҳисобланади. Бирок, у ғарб олами учун анча даврдан буён танишдир. Ўзбекистонда бу муаммога Президентимиз илк бор жамоатчилик эътиборини қаратиб, қуйидаги фикрларни билдирган эди: “Биз юртимизда янги ҳаёт асосларини барпо этар эканмиз, бир масалага алоҳида эътибор беришимиз лозим. ...Четдан биз учун мутоқоқ ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган “оммавий маданият ёпирилиб келишини унутмаслик керак”.

“Оммавий маданият”ни ўйлаб чиқаришдан мақсад асосан миллий маданиятларни ичдан емириш, милдсиз, савиясиз ва ўзлигини унутган янги глобал авлодни шакллантиришдир. Албатта, бу маданият мустақил давлатларни осон йўл билан қарам қилишга қаратилгандир.

Юртбошимиз “оммавий маданият” иллатининг мамлакатга кириб келишидан огоҳ қилар экан, унинг қуйидаги кўринишларини ажратиб кўрсатадилар: ахлоқий бузқулик ва зўравонлик, индивидуализм; эгоцентризм. Бу каби ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва кадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни кўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одами ташвишга солмай қўймайди. Агар “оммавий маданият”нинг бундай белгиларини чуқурроқ таҳлил этсак, қуйидаги хулосаларга келамиз:

Ахлоқий бузқулик. Бу энг тубан

инсоний фаолият бўлиб, у аста-секин “эркин муҳаббат” дан “бир жинслилар ўртасида никоҳ тузиш”гача бўлган босқичларга кўтарилади. У ёшларни маънавий жиҳатдан айнитиб, минглаб йиллардан буён ардоқланиб келаётган миллий муқаддас муҳаббат анъанаси ўрнига зинокорликни тақдим қилади. Ваҳоланки, бизда оила муқаддаслиги, насл поклиги масаласи муҳим кадрият ҳисобланади;

Зўравонлик. Бу иллат мазмунини инсоннинг инсон устидан ўз ҳукмронлигини ўтказиши ташкил қилади. Зўравонлик шахс ҳуқуқини поймол қилиб, унинг онгида ҳайвоний хис-туйғуларини ва хусусиятларини таркиб топтиради;

Индивидуализм. Бу ғояга кўра шахс ўз манфаатларини ўзгалар манфаатидан устун қўяди. Индивидуализм жамоавийликнинг зиддий кўриниши бўлиб, у шахсни жамиятдан айро яшашга, қўни-қўшничилик, маҳалла-қўйчилик ва жамоавийликка қарши руҳда вояга етказди.

Эгоцентризм. Бу ғоя инсоннинг “мен”лигини устувор қўйишдан иборатдир. Бунинг энг ташвишли жиҳати шундаки, бу каби одам ўзини доимо ҳақ деб билиб, ўзгаларга нисбатан беписанд қарайди, ўз хатти-ҳаракатларини мутоқоқ тўғри деб билади.

Айни одатлар нагижасида бугун дунё ОИТС, гиёҳвандлик, ичкиликбозлик сингари шармандали иллатлар қаршида турибди. Бу каби “вируслар” жаҳон урушларидан ҳам, атом хуружидан ҳам хавфлироқдир. Бизнинг мамлакатимизда оила муқаддас тушунча. Маҳалла, жамоатчилик теран куч. Уларнинг фаолияти орқали биз кўзланган манзил сари – буюк келажакка қараб одимлаймиз.

Шаҳноза ОДИЛҲОНОВА

Кўшиқ деса кўнгилларга оройиш берувчи, маънавий завқ берувчи бир санъат асарини тушунамиз. Яқинда бир кўшиқ эшитдим. Унда тахминан шундай сўзлар бор: “Йўқол, йўқол. Кўзларимга кўринма ортик. Йўқолиб қол-қол, йўқол”. Мирзо йигит, ортик севмас экансиз, шунга кўшиққа солиб кўполдан кўпол қилиб айтиш шартми? Сизнинг шоири давронингиз қандай ёзиб берса, шундайича айтаверасизми, дегим келди. Бирок қачондир эшитганим бир кўшиқ орасидаги речитацияда ҳам шу сингари сўзлар борлиги ёдимга тушди: “Ортиқ кўнгирик қилма, мени бошқа сўрама...” Нахотки, қизларга шундай сўзлар билан мурожаат қиладиган бўлишди... Ҳазрат Навоий “Оразин ёпқоч кўзимдин сочилур ҳар лаҳза ёш...” деб, ҳазрат Шерозий “Қаро холига бахш эткум Самарқанду Бухорони...” деб, ҳазрат Бобур... қаторни узоооқ давом эттириш мумкин. Майли мумтоз шоирларни кўя турайлик, бугуннинг шоирларидан бири “Қайтиб келса шаксиз банди бўлар эди, бу дунёнинг Искандару Доролари...” деб фиғонли ёзганида аёл зотининг таърифи, тавсифи мудом баланд оҳангларда эканига қувонган эдим. Кеча телевизорда бир йигит “Унга севмайман

деб қандай айтаман”, деб нолиш қияпти (қуйлаяпти).

“Йўқол, йўқол!”, “Шунчалар нозиклигининг сув билан ютса бўлур...” Бир бу ашула, бир бу рубоий юрагимда айланавериб, мулоҳазаларимни қоғозга туширишга ҳаракат қилдим.

Аёл мадҳи, аёл зотига эҳтиром қадим манбалардан бор. Она, гўзал ёр, севимли киз, эъзозли опа-сингиллар доим қалб ардоғида. Шу меҳр боис гўзал ғазаллар, улкан дostonлар битилган. Кунга кеча “Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси қошида ташкил этилган “Онажоним шеърят” тўғарагига бориб, ёшларнинг ижодларини тингласам, Она Ватан ва айни мавзудаги шеърлар салмоқли эканига гувоҳ бўлдим. Демак, ёшларимиз ҳам эъзозни билар экан.

Бирок...

Автобусда қайтарканман кейинги пайтларда урф бўлган кўшиқ янгради: “Ойсара опанинг қизи – Жумагул... Сен шаҳарда ўқиб келиб...” Эсладим. Бу кўшиқнинг клипини ҳам кўрганман. Клипи туфайли кўшиқ ҳам айрим ғализликларини ҳисобга олмаганда, маъқул бўлди менга. Нега кизга отасининг эмас, онасининг отини кўшиб мурожаат қилинади? Қишлоқларда кутубхоначиси, ҳамшира ёки бошқа таниқли аёллар бўлади. Уларнинг фарзандлари кўпроқ “Фалончи опанинг боласи” деб юритилади. Жумагул ҳам айнан шундай хонадоннинг қизи. Шаҳарга келиб, топган дугонаси уни дискотекага олиб боради. Сирти ялтирок ҳаётга эса унга ҳамма: “Ойсара опанинг қизи – Жумагул!” деб даъво қилаётгандек туюляпти... Худди ҳамма унинг асли кимлиги, кимларнинг фарзанди экани, унга қандай орзу-умидлар боғланганини писанда қилиб, эслатиб тургандек. Энди кўчаларда

йигитининг пинжида кетаётган ёки ўзиям, кўзиям кўникмаган кийимида зўрға юрган қизларни кўрсам, шу кўшиқ шууримда айланаверади.

Қизлар, опа-сингиллар, ўзимиз ҳақимизда шундай кўшиқлар битилдими, бунга маълум маънода ўзимиз айбдоримиз. Бир қиз ёйилган сочлари орасидан ёқасидаги телефоннинг арқонига зорланапти: “Майли, ҳеч бўлмаса, ака-сингил бўлиб қолайлик, унақа деманг... Майли, мен сизни безовта қилмайман, ўзингиз телефон қилиб туринг...” Қизни силтаб-силтаб ўзига келтиргим келди. Шунчалик ҳам ўзингни бировнинг оёғи тагига ташлайсанми. Сени кимдир қизим ўқишдан келади деб қутаяпти. Кимдир эрта-ю кеч ишлаяпти, қизимни осмонга қўйсам, гард юкади, ерга қўйсам чангтегади, деб. Сен эса... Шуми, сен топинган муҳаббат. Сирингни олиб, ака-сингилликка кўнмаётган севги! Кўзимга олис тарихдан Нодирабегим кўринади. “Саройдан керакли нарсангизни олиб, эртага кетаверинг”, деган Амирийни аравада олиб ўтаётгандек бўлади. Араванинг гижирлашини, уйғониб кетган Амирийнинг ҳайронлигига “Саройдан ўзимга керагини олиб кетаяпман”, деган жавобини эшитгандай бўламан. Қиз ёйилган сочларини бармоқларига ўраб, яна ялинишга тушади. Оббо... Ойсара опа! Жон опа, шаҳардаги қизингиздан хабар олинг.

Нимагадир ўзбек қизлари ҳақида гап кетганда Қумушбидини кўп эслаймиз. Жуфти ҳалол Тошкентга уйланишга кетаяпти. “Мен кўндим”, дейди у. Эрининг жон-жойидан ушламадим, унинг зукко розилиги. У ялиниши, дод солиши мумкин эди. Қарларгадир арз қиламан, деб кўрқитиши мумкин

Oysara opaning

yoki qizlar tarbiyasi haqidagi ba'zi hadiklarimiz

эди. “Сен бўлмасанг, бошқаси” деб юбориши мумкин эди. У эса... Мана, аёл кишининг даражаси. Мана, аёл кишининг закийлиги! Мана, унинг ожизлиги, яъни қудрати!

Бир маъсума кизни билардим. Ҳеч кимга тик қарамас, дарсларда ҳам бошини қуйи солиб, шивирлашдан сал баланд жавоб берарди... У... Ҳозир сочлари ёйилган, лаблари бўёкнинг қалинлигидан кўпчиб кетган, гўзаллик салонидан чиқиб келаётгандек кўринади. Чекишини, ичишини эшитдим, кўрмаганим учун ишонмадим. Унинг истеъдоди ўсган, фақат латофат “жасораг” билан ўрин алмашган. Энди нима дейин, Ойсара опанинг “шахарлик” кизлари! Йигитча кўксига муштлаб қуйлаётгандек: “Йиғламасам, иложи йўқ!”

Яқинда қизимнинг телефони текшира туриб, бир қиздан ҳар куни камида иккита хат(sms) келганини кўрдим. Табиий, қизим борлигига масъул киши сифатида бирин-кетин ўқий бошладим. Хатоларини, кирилл-лотин ҳарфлари аралашиб ётганини айтмай қўя қолай. Аксарият “мактублар” шеърий тарзда битилган. Жуда кўпи “Ушбу хатни яна етти танишингизга жўнатсангиз, севгилингиздан хабар эшитасиз, бойиб кетасиз”, ёки шунга ўхшаш ёшларни қизиқтирувчи чақириклардан иборат. Бир мактубни очиб, товонимгача музлаб кетдим. Чунки унда бошдан охиригача кўча жарғонидagi сўкишлар қофияли тарзда ёзилган экан. Бир-икки қатор ўқиб қизимни қақирдим. “Бу қиз билан урушиб қолувдингми?” деб сўрадим. У “Йўқ, Шаҳноз ўзи шунақа шеърларни ҳаммага жўнатиб юради, охирини ўқинг, “Аёл қаҳри” дostonидан парча”, деб ёзилган”, деди. Достон эмиш... Ота-

ямламай ютишдан воз кечганда, мен кимман!?

– Ваалайкум ассалом, асал қизим, сиз менинг қизим билан ўқиркансиз. Қизим сизни яхши қиз деяпти. Шунча хатни сиз ёзганмисиз.

– Анув шеърларри этвоссизми?

– Шулар шеърми?

– Улачи, мангаям ўртоғларимдан кеган-де...

– Сиз яхши қиз экансиз, шунақа хат келса, ташиб юргунча ўртоғингизни урушиб қўймайсизми? Сиз шу сўзларга муносибмисиз? Бу ишингиздан онангизнинг хабари борми? Мен, умуман, биз фарзандларимизнинг қулоғини ёмон сўзлардан, кўзларини ёмон нарсалардан тийиб тарбиялаяпмиз. Сиз эса айни нарсаларнинг тарғиботчиси бўлсангиз, мен сизнинг устингиздан керакли жойларга арз қилишга ҳақим бор.

Қизалок узок узр сўраб хайрлашди. Ўзлари билиб-билмай, маънисига тушуниб-тушунмай ҳар хил бемаъни клиплар, хатларнинг тарғиботчисига айланиб қолаётган қизлар, энди сизга нима дейин?! Ўқишдан вақтингиз ортса, ҳунар ўрганинг, онангизнинг ёнига кириб, оғирини енгил қилинг. Айнан сиз ҳақингизда эшитган гапларимни ўзингизга айтиб берай. Бир куни автобусда ҳайдовчининг ёнидаги чиптачининг ўриндиғида бир қиз ва йигит бир-бирининг пинжигача киргудек бўлиб келишди. Манзилига етгач, қиз тушиб кетди. Қизнинг ортидан узок кузатиб турган йигит елкасига ёпишган соч толасини олиб ташлаётганда “сигир!” деб сўкиниб қўйди. Ҳайдовчи завкланиб қулди. Олдинги ўриндиқда ўтирганим туфайли уларнинг суҳбатини эшитиб келяпман. “Анув кизингни нима қилдинг?” “Бортини

қайтинг. Иззатингизни баланд қилинг. Ҳайбатингиздан алпомишлар лол бўлсин. Севгисини қандай айтишни билмай қўйингизда зор бўлсин. Ҳар бирингизни яхши кўраман. Ер ости йўлида, пана-пасткам жойларда сизни абгору хор қилаётганларнинг севгиси севги эмас. Сиз шунчаки овунчоқсиз. Эртага орсизларча сизни ўртоғига инъом қилганини баланд оҳангларда намоён қилади. Онаизорингизнинг ажин тушаётган юзларига қаранг, отангизнинг оқараётган сочларига қаранг, ҳаммаси сизнинг келажагингиз учун...

Ҳар йили фан олимпиадаларида қанчадан қанча тенгдошларингиз қатнашиб, ғолиб бўлиб, юртимиз шарафини ҳимоя қилмоқда. «Йилт» этган истеъдод борки, эътиборда. Зулфияхоним номидаги давлат мукофотига бир юз саксон икки нафар қизлар сазовор бўлишган. Бу рақам йилдан йилга ўсиб бораёпти.

Шундай қизлар борки, ўз истеъдоди, тадбиркорлиги, зукколиги билан тенгдошларидан илгари жамиятда ўз ўрнига эга бўлиб улгуришган.

Мен биламан, ҳар бирингизда истеъдод, маъҳорат, билим ва малака бор. Ўткинчи хавасларни муқаддас туйғу деб билмай, ўзингиздаги хислатлардан унумли фойдаланинг. Шунда, сизни ўзлари бошларида кўтаришига тайёр бўлиб йўқлаб келишади...

Шундай бўлингки, икки шаҳарни битта холингизга бермоқчи бўлган Шерозий хасис бўлиб қолсин. Шундай бўлингки...

Қуюнчақ она

qizi Jumagul

она қизим билан хабарлашиб тураман, ўқишдан қачон чиқишини биламан, деб қўлига телефон тутқазиб, маблағ билан таъминлаб қўйган. Уларнинг пули мана шунақа “sms”ларга сарф бўлаётганини билишармикан. Шу қизга дарров телефон қилдим. Овози ёқимлигина. Яна “Ассалому алайкум!” дейди одоб билан. Бир оғиз салом учун ялмоғиз

берганман. Ўртоғим ўйнатиб юрибди...” Тушунапсизми? Сизга арзимаган буюм сифатида қарашаяпти! Жон қизлар, оналарининг ишонганлари, оталарининг еру-қўкка ишонмаганлари! Ҳаё ҳаёлга айланиб қолмасидан, ибо эртақ бўлиб қолмасидан, уят бош олиб кетмасидан, андиша ноёб бўлиб қолмасидан ўзлингизга

Матн мазмунининг мусикада ифодаланиши, бадий жихатдан мувофиқлиги жуда муҳим. Сўз ва мусика муносабатларига бағишланган тадқиқотларнинг деярли барчасида нутқ ва мусиқий оҳанг ўзаро қиёсланиб, уларнинг умумий ва фарқли томонлари аниқланади. Шунингдек, оҳанг мураккаб ходиса бўлиб, тил ва нутқ учун алоқадор бўлган бир қатор фонетик воситалар ва уларнинг доимий элементлари мажмуасидир. Куй, ритм, урғу, пауза, интенсивлик, суръат, тембр, оҳангнинг миллий жихатлари ўзбек вокал куйининг лексик тизими ва мусиқий хусусиятларини белгилаб беради.

Нутқ ва мусика оҳанги муносабатларини ўрганишда ритм асосий ўрин эгаллайди. Ритм нутқ ва мусиканинг вақт оқимидаги тартиблашуви, қиска ва узун товушларнинг ўзаро алоқалари, урғулар, цезуралар, паузалар, суръат ҳамда синтаксис хусусиятларини ўз ичига олади.

Шуни таъкидлаб ўтиш керакки, ритм нутқнинг синтаксис бўлинишига боғлиқ бўлиб, мусиқий ритм ва синтаксиснинг вужудга келишига кучли таъсир

кўрсатади. Монологик нутқнинг ритмо-синтаксис хусусиятлари синтагма, урғу, суръат ва пауза билан боғлиқдир. Булар нутқдаги маъно ва мазмунни тушунишга ёрдам берадиган асосий омиллардир.

Ўзбек тилининг урғуси асосан ҳаво оқимининг кучи билан ифодаланилади. Нутқ ва мусика оҳанги уйғунлигини вужудга келтиришда урғунинг мос тушиши жуда муҳимдир. Халқ куйларида нутқ ва мусикадаги урғуларнинг мос тушмаслиги кўп тарқалган ҳол ва бунинг ўзига хос объектив сабаблари мавжуд. Мусиқий амалиётда шундай мисоллар ҳам учрайдики, композитор атайин урғу тушмайдиган бўғинга урғу туширади ва бу орқали аниқ бир бадий эффектга эришишни мақсад қилиб кўяди.

Нутқ ва мусиқий оҳангнинг ўзаро боғлиқлигига пауза ҳамда суръат ўз таъсирини кўрсатади. Нутқнинг ритмик уюшмасида паузалар муҳим сўзларни ажратиб кўрсатишда, иккита синтактик бирликни бир-бирдан ажратишда ва у ёки бу эмоционалликни ифодалашда ўзига хос аҳамият касб этади. Тилшуносликда паузанинг роли бир иборани

иккинчисидан ажратишда бўлса, иборанинг ичида пауза синтагмаларни ажратади. Паузадан олдин интонацион тон пасайиб мелодик ва динамик бурилиш вужудга келади.

Ҳоҳида пауза нутқ суръати билан ҳам боғлиқдир. Пауза асосан синтагманинг чегарасида жойлашган бўлади ва мазмунни тўғри ифодалашда муҳим аҳамият касб этади.

Жумла ёки бир товуш талаффузида вақтнинг қайсидир хиссаси сарф бўлади. Махсус тадқиқотлар шуни кўрсатадики, инсон қулоғи товушлар чўзимидаги нозик хилма-хилликни сезиш қобилиятига эга.

Хулоса қилиб айтганда, матн ва мусиканинг ўзаро боғланишида тимсол ва маъно уйғунлиги, муштараклигига эришиш учун вокал куй (уни туридан қатъий назар) матн, ҳолат, ҳис-туйғуни аниқ ифодалаши даркор. Умуман олганда, нутқ ва мусика декламацияси ўзаро уйғун бўлиши керак. Шу боис композиторлардан сўзга, синтагмага, матннинг оҳангдор ва ритмик хусусиятларига эътибор қаратилиши талаб қилинади.

Сайёра МАҲМУДОВА

MARRA

(Hikoya)

Қодир отанинг кутишга тоқати қолмаган эди. У бу лахзани ўн олти йил кутди. Ўн олти йил шу мақсад учун яшади, ўн олти йил ўзини асраб-авайлади, ханжар тигини ўткирлаган каби, ўзини чархлаб борди. Мана ханжарни қиндан суғурадиган, нишонни аниқ урадиган, оёғига кишан солган тақдир чигилини узадиган пайт келди.

Бегона шарпа оралаганини сезган кишлоқ итлари анча вақт вовуллаб туришди-да, ўз шовқинларидан бошқа тинчликни бузадиган хавотирли ҳеч нарса йўқлигига иқроқ бўлишгач, бирин-кетин ҳовридан туша бошлашди. Қодир ота жимликни кутар эди. Ҳозир уйда тўй тараддуди. Эртага у катта дошқозонларда юртга ош беради. Кишлоқ ортидаги қирда кўпқари ўтказади. Довруқ қозонган чавандозларнинг егти иқлим оралаб келиши кечадан бошланган, охири кўриная демайди.

Қодир ота ичкари хонага кирганда, қоронғуга ўрганган кўзлари Очилни таниди. У бир ўзи ётарди. Очилнинг жони мана, қўлида. Мана, ўн олти йил бурун Қодирнинг уругини ер юзидан қуритиб юбормоқчи бўлган, уни ер тишлатиб, қон қақшатган Очил энди қўлга тушган қаламушдай жон таслим қилади. Қодир шайтонга ҳай бериб ортга тисарилмоқчи бўлди. Ўғлининг жовдираб қарагани, қўл чўзиб “ота!” дея ҳайқиргани миллионинчи бора кўз олдида гавдаланди ва Очилнинг устига энгашмоққа мажбурлади...

Ўн саккизга тўлиб, 1944 йил урушга кетган давангирдай ўғли, сил касалга чалиниб, икки йилдан сўнг узоқ Хабаровск ўлкасидан чиллақдай ингичкалашиб, ўз устихонини ўзи кўтаролмай қайтди. Келди-ю, кўрпа-тўшакка ўралди.

Кетаётганида қашқа бия қулунлаган эди. Қулун ҳовлида диқир-диқир ўйнаб, бир зум тўхтамас, кишнар, қараганнинг завқини келтирарди. Норбўта урушга кетаётганида, отасига қаттиқ тайинлади: – Ота, шу қулунни парваришлаб боқинг, ҳеч кимга берманг, ҳеч кимни миндирманг, ўзим келиб минаман, кўпқари чопаман, солим оламан, бу қулун меники, ундан Бойчибор чиқади, Бойчибор!

Қодир ота, шу қулунга яхшилаб қараса, уни тезроқ катта қилса, улоқ чопадиган отлар сафига

тезроқ қўшақолса, якка-ю ягона ўғли Норбўта тезроқ қайтадигандай, дарвозадан соғ-омон кириб келадигандай, Бойчиборни еру кўкка ишонмай парваришлади, бегона назар солдирмади.

Улар Ховосга қаҳатчилик йиллари тоғдан тушиб келишган эди. У поезд йўлга оддий ишчи бўлиб ишга кирди. Хотини уч ўғил туғди. Икки ўғли кизамикка чалиниб ўлиб кетди. “Оҳ-воҳ” қилавериш охири ичтерламага чалинди-ю, хотини ҳам ўлиб, есир эркакка айланди. Норбўтани ўзи катта қилди. Хотини раҳматли яхши аёл эди. Бошқа уйланишга қўнгли чопмади. Шу орада уруш бошланиб кетди. Темирийўл ишчиси сифатида у фронт ортида хизмат қиладиганлар қаторида қолди. Темирийўл билан кишлоқ ораси олис эди, бир парча нон илинжида кунига икки соат йўл юриб, бўзчининг моқисидай қатнарди. Урушдан кейин, отлар ҳукуматга топширилсин, деган буйруқ чиқди-ю, бияни топшириб юборди. Шунда ҳам Бойчиборга тегмади, ўттиз чақирим йўлга ҳар кун эшакда қатнади. Бироқ ҳукумат аъзолари Бойчиборга кўз олайтира бошлади. Бора-бора кишлоқда иккита от қолди. Бири Нормат муаллимники, бири Бойчибор. Икки кишлоқда битта мактаб бўлгани учун, Нормат муаллим қўшни кишлоққа отда қатнар, унга тирғалганларида, менга ҳеч ким тегинолмайди, коммунистман, совет ўқитувчиси кийиниши, юриш туриши билан ҳаммага ўрناق бўлиши керак, ахир костюм-шим, галстукда қандай эшакда юраман, болаларга кулгига қоламан-ку, бу ҳақда юқорига шипшитиб қўйсам капаларинг куяди, тўплаган ҳамма тангаларинг товон тўлашга етмай қолади, – дея ўдағайларди. Лекин ундан отни тортиб олиб, эшакка миндириб қўйишди, дод-вой қилиб, “юқори”га югурганлари натижасиз қолаверди.

Норбўта дарвоза тагида туну кун кўзини узмай Бойчиборга қараб ётарди. Унинг пишқириши, ёлларини силкитиши, бетоқат кишнаши, думини қимирлатиши, енгил-енгил нафас олиши, роҳат билан ем еб, ҳузурланиб ўт чимдиши, ҳамма-ҳаммаси завқини келтирар, томоша қилиб тўймас, Бойчиборга қараб ухлаб, уйғонганда биринчи кўрган, кўзлари излаган арзанда Бойчибор бўларди. Гоҳида ёнига борар, силаб сийпар, ёлини тарар,

бурнини бурнига қўйиб хидлашар, лекин минишга холи йўқ, аста-секинлик билан, бир кун бўлмаса бир кун ирғиб минаман деб чоғланар, соғлиғини яхшилашга, қаддини тиклашга ошиқарди.

... Колхоз раҳбарлари келганда Қодир бўй бермади. Ўзи ҳам норгул, унча-мунча одам ўшқириб келиб, пўписа қилишга ҳадди сизмасди.

Ниҳоят, унинг олдига уч-тўрт шотири билан район партия кўмитасининг биринчи котиби, Очилнинг ўзи келди. Салом-алиқдан кейин: – Нега ҳамма топширди-ю, сен ҳукумат топшириғига қарши чиқаяпсан, итялоқ! – дея қамчи ўйнатди.

Унинг олдига Қодирнинг қадди букилиб қолди. Азбаройи қўрқанидан тили калимага келмай қалтиради. Елкасига тушган қамчининг зарбидан кейин, райкомнинг оёғига тиз чўкиб, этигига ёпишди. Райком отни олиб чиқ, ишорасини қилгач, шотирлар ўзларини ичкарига урди. Лекин Қодир райкомнинг оёғига қаттиқ ёпишиб олган, айланмай турган тили тилга кирганди:

– Ўғлим урушга кетаётганда бу от кичкина тойча эди. Ота, шу отни асраб, катта қилинг, қайтиб келганимда, минаман деди-ю, урушга жўнаб кетди. Икки йил деганда касал орттириб, яримжон қайтиб келди. Тойни аввайлаб боқиб аргумоқ қилдим. Лекин ўғлим бу отни бир кун ҳам минолмади. Энди ҳар кун деразадан шу отга қараб ётади, фронтовик ўғлим ҳурмати, урушдан ғалаба қозониб, жонини ярмини ташлаб келган, майиб-мажруҳнинг ҳурмати отни қолдиринглар! Агар от кетса, у ҳам кетади, ҳаётда умиди қолмайди, шу отга тегманглар, отанг ўргилсин, жон болаларим, шу

боламдан бошқа суянчиғим, илинжим йўқ, бошқа болам ҳам, хотиним ҳам йўқ, Худо ярлақагурлар, садағаларинг кетай, ётиб хизматларингни қилай, мени уринглар, мени сўкинглар, лекин отга тегманглар, уйимда нима бўлса, ҳаммаси сизларга, фақат шу отга тегманглар!

Очил ўшанда Қодирни гурсиллатиб тепиб юборди:

– Ҳеч қанақа касалниям, фронтовикниям билмайман, ҳукуматга от керак, отни олиб кетинглар, мана бу хунасани уриб, дарахтга боғлаб ташланглар, – дея бўқирди.

Қодир ер тишлаб қолаверди. Қўзларидан ёш окди. То отни олиб кетгунларича, “Уйим куйди, уйим хонавайрон бўлди, эй аҳли мусулмон ёрдам беринглар!” – дея юмалаб ҳар томонга ағанайверди. Кейин ўрнидан туриб чўккалади. Ўттиз метрлар нарида олислаб кетаётган Очилнинг ортидан ҳайқирди: – Сениям, ҳукуматингниям падарига минг лаънат! Илоё, ҳамманг қирилиб кет, ҳаммангни ер ютсин!

Унинг ҳайқириғидан, нима деётганидан лол қолган райком секретари ортга бурилди. У бу сўзларни эшитиб индамай кетолмасди. Тўғри, Қодирнинг устига от солди.

– Нима деяпсан, итэмган?!

– Илоё, турқинг лаҳадда чирисин! Болага зор бўлиб, уруг-аймоғинг билан қирилиб кет! Ҳукуматинг, партиянг, коммунистларинг ҳаммаси золим, қонхўр! Сен ҳам, Сталининг ҳам шайтоннинг боласисанлар, ҳамманг ўлиб, ер билан яксон бўл! Болам бу кунни кўргандан фашист ўқида ўлиб кетгани яхши эди!

Қодир ортиқ гапиролмади. Очил пишқириб юз-кўзи аралаш қамчи тушираверди. Ҳаммаёғидан қон оқиб,

моматалоқ бўлиб кетгач, Қодир қаддини кўтаролмай ерга йиқилди.

– Олиб кетинглар, оёқ-қўлини боғланглар, қамокқа тикинглар, ярамас, бадбахтни! Отувга ҳукм қилиш керак, – дея жон талвасасида бўкирарди Очил.

Қодирни тўғри Ховос қамокхонасига олиб кетишди. Уч кундан кейин Норбўтанинг ўлгани ҳақида хабар тарқалди. Ҳали суд бўлмаган бўлса-да, Қодир яккаю ягона ўғлининг жанозасида қатнашолмади. Уни кишлокдошлари кўмишди.

Қодирни ўн йилга Сибирга сургун қилишди. Очил отишга ҳукм қилинсин дея қаттиқ туриб олди. Лекин унинг гапи инобатга олинмади...

Совет ҳукумати Очилга ҳам вафо қилмади. Бир йил ўтмай ишдан олинди, майда-чуйда вазифаларда ишлаб юри-ю, икки ўғли бирин-кетин касалга чалиниб, шифо топмай, ажал чангалига тушгач, иши бутунлай орқага кетди.

Лекин буларнинг ҳаммаси Қодирнинг аламини тарката олмади. У ўн йил, маҳбусларнинг жарғони бўйича, “кўнғироқдан кўнғироқча” ўтирди. Сибир авахталарида бир парча куёшга, бир парча ерга зор бўлиб кун санади. Авахтада анархистлар, пиёнистлар, террористлар, сафсатабозлар, шоирлар, сиёсатшунослар, ўғрилар, каззоблар, товламачилар, фитначилар тўлиб ётарди. Қодир ҳукуматдан, ҳаётдан, мавжуд тузумдан норози, юраги ғам-ғуссага, дард-аламга, нафрат ва қасосга тўла бўлса ҳам уларга қўшилмади. Назарида, ҳаммаси бетартиб, беинтизом, беодоб ишёқмаслар, дангасалар ва ёлғончилар эди. У фақат бу ердан эсон-омон, соғ-саломат чиқиб кетишни ўйларди. Унинг ювошлиги, камгаплиги ва ҳеч нарсага аралашмаслигини кўриб, чўчка боқтиришди, мол боқтиришди, қўй отарга чўпон қилиб қўйишди. Бу ишларга шу қадар жон-жаҳди билан ёпишдики, кечалари ухламай, молларнинг тагини тозалар, сув ташир, ем-хашак бериб, сидкидилдан парваришларди. Қишлоқ мол-ҳоллари ҳайрон қолар даражада кўпайиб кетди. Ҳатто кишлокдаги бевалар унга тегажоғлик қилиб, турмушга чиқишга розилик билдира бошлади. Қодир эса фақат юртга қайтишни, хувиллаб қолган ҳовлисига эгалик қилишни, хотинининг, ўғлининг қабри тепасига бориб зиёрат қилишни, бир кечага бўлсин ўша ерда тунаб қолишни ўйларди.

Кунма-кун, соатма-соат санаб, ўн йил деганда уйга қайтиб келди. Дарвозасига тахта қоқилган, ҳовли ичи, уй ичи, у бундан ўн йил олдин кетганида қандай сочилиб ётган бўлса, шу ҳолда турганди. Отнинг қозиғи ҳам, арқони ҳам жойида, ўғлининг кўрпа-тўшаклари ҳам ўша-ўша, фақат ҳовлини ёввойи ўт босган, хоналар ўрғинчак тўрлари билан қопланган эди.

Қодир Сибирдан пешона тери билан топганларини тийинма-тийин йиғиб, тўплаб қайтганди. Бир йил деганда бутунлай оёққа туриб олди. Кеча-ю кундуз ишлаб, тиним билмай, рўзгорини тиклашга ҳаракат қилди. Қўй боқди, сигир боғлади, от сотиб олди. Тўрт

йил деганда кишлокнинг олди бойларидан бирига айланиб, нақ олтмиш ёшга етганда бир бевага уйланди. Олтмиш бир ёшида ўғил кўрди. Мана, ўғли Норбўта бир ёшга тўлганда, элга ош бериб, тўй қилмоқчи, етти иқлимдан чавандозларни қақчириб кўпқари ўтказмоқчи...

Қодир авахтада совуқдан музлаб қолган ўликларни кўп кўрганди. Маҳбуслар бир-бири билан таллашиб, қонли урушлар юзага келар, орадан кимнингдир ўлиги чиқмагунча жанжал-низолар тинчимасди. Бундай пайтларда ўлдиришнинг жуда кўп усулларини кўрганди. Кўзи ўлик кўришдан, қўли ўлик кўтаришдан, бадани ўлик билан ёнма-ён туришдан сесканмасди.

Шу сабабли у Очилнинг оғзини кўрпа билан совуққон босиб турди. Очил бошини бир-икки қимирлатди-ю, бўғриқиб, кўзини очди. Унинг тепасида кўзлари ялтираб Қодир турарди. Қодир унинг овозини эшитиш учун кўрпани бироз бўшатди.

– Ҳой, кимсан? – дея жон талвасасида, бўғриққан овоз келди.

– Қодирман!

– Қўйвор, аблах!

– Йўқ, сен ўлишинг керак. Ер юзида сенга жой йўқ.

– Қоч, деяпман!

– Мен бу кунни ўн олти йил кутдим. Ўн олти йил бу кунга тайёрландим. Сендан ўғлимнинг қасдини оламан. Ал қасосул-минал ҳақ! Мен ўн олти йил мурда бўлиб юрдим. Энди мен тирилиб, сен ўласан!

– Туш, туш қоч деяпман, ёрдам, ёрдам!

Қодир кўрпа билан унинг оғзи-бурнини маҳкам босди. Очил беш дақиқалар кўрпа остида типирчилаб-типирчилаб жон берди.

Қодир бирор из қолдирмай ортга тисарилди. Очилни худди ухлаб ётгандай, уйкуга кетиб, қайта турмагандай, кўрпа-тўшакларини, бошларини текислади. Юзида қизарган, кўқарган излар йўқлигини кўргач, секин хонани тарк этди.

...Тўй қизигандан қизирди. Қодир солимга ўнта қўй, иккита новвос, битта туя қўйди.

Қўшни кишлокдан Очилнинг жанозасига айтиб кетишганда кўпқарининг айна қизиган пайти эди.

Майитни пешинга чиқарадиган бўлишди. Қодир айна ўша дамда, айна майит кўтариладиган пайт, куёш қоқ тиккага келганда кўпқарига энг катта солим, бир аргумоқ от қўйди. Олтмиш икки ёшида, белига белбоғ боғлаб, бошига қалпоқ кийди. Икки йилдан буён дам совутиб, дам қизитиб боқиб юрган Бойчибор отига ўзи миниб, улоққа тушиб кетди. Очилни лаҳадга қўйишаётган сонияларда, кўпқари томоша қилаётган минглаб одамлар гувиллаб ҳайқирарди:

– Марра, марра! Чавандоз Қодирбой улоқни маррага ташлади! Аргумоқ Бойчибор Қодир чавандозники! Отасига балли, ҳалол бўлди! Ҳалол!

Муҳаммад ИСМОИЛ

Marra sari intilib

Яхши ҳикоя китобхонни муаллиф билан ҳамфикр қилиб, ўқувчисини унинг хулосасига олиб келади. Муҳаммад Исмоилнинг “Марра” асари ҳам илк сатрлариданоқ ўқувчини безовталантиради, ҳар бир қаҳрамон билан таништириб, бегоналикни кўтаради.

Бу ҳикоя умиднинг мўъжизавий кучи ҳақида. Киши ҳаётда нимадир ёруғ, оқ, баланд нарсага умид боғлабгина муносиб яшай олиши, акс ҳолда тириклик машаққатга, туйғуларни ўлдириб юборадиган, яхшиликка ўрин қолдирмайдиган тиришишга айланиб кетиши Қодир ота ва унинг ўғли Норбўта мисолида кўрсатиб берилган.

Қодир ҳаёт зарбаларидан адоий тамом бўлган шахс. Уч ўғилнинг биттаси билан қолган, аёли фарзанд доғида оламдан ўтиб кетган. Айни бировга суянишга эҳтиёж сезадиган ёшга кирганида эса Норбўта урушга сафарбар этилади. Кетаётган тайинлайди: “Ота, шу қулунни парваришлаб боқинг, ҳеч кимга берманг, ҳеч кимни миндирманг, ўзим келиб минаман, кўпқари чопаман, солим оламан, бу қулун меники, ундан Бойчибор чиқади. Бойчибор!”

Муаллиф ўзидан ҳеч нарса кўшмаган, қаҳрамонларни бошқаришга уринмагани, уларни ҳаракатлантирувчи мантқиқни тўғри илғай олгани учун образларнинг ҳар бири ўз табиати, яшаш йўли, фикрлаш тарзига эга тирик одамлар бўлиб чиққан.

Жонини аранг омон сақлаб ватанига қайтган Норбўтанинг бор умиди, кўз тиккани Бойчибор эди, бир куни соғайиб шуни минаман деган мақсад уни ҳаётга боғлаб турганди. Қодир ота ҳам ўғлининг ҳаётга тирмашишига сабаб бўлган умид сифатида Бойчиборни кўз қорачиғидай асарди. Унинг учун отни асраш ўғлини асраш дегани эди. Шу боис ҳам фидокор ота қасоскорга айланди, Бойчибор эса оддийгина уй ҳайвонидан баландроқ мартабага кўтарилди. От яқка-ю ягона ўғил Норбўта омонлигининг кафолати эди.

Инсон тақдирини Оллоҳнинг қўлида, жонни бериш ва олиш фақат Унинг ихтиёрида. Агар Норбўта жангда ҳалок бўлганида Қодир ота кўпга келган тўй,

дея балки тақдирга тан бериши осонроқ кечган, аламзадага айланмаган бўларди. Ёки Очил отни тортиб олмаганида ҳам сил туфайли йигит жон бериши мумкин эди. Аммо салла ўрнига каллани қўлтиқлаб чопадиган бир ҳовлиқма туфайли Қодир ота мана шундай “балки”лар бериши мумкин бўлган имкониятлардан маҳрум қолди ва айни шу сабаб унинг қасосда шу қадар чуқур кетишига олиб келади: “агар от кетса у ҳам кетади, ҳаётда умиди қолмайди, шу отга тегманглар, отанг ўргилсин, жон болаларим, шу боламдан бошқа суянчигим, илинжим йўқ, бошқа болам ҳам, хотиним ҳам йўқ, Худо ярлақагурлар, садағаларинг кетай, ётиб хизматларингни қилай, мени уринглар, мени сўкинглар, лекин отга тегманглар, уйимда нима бўлса, ҳаммаси сизларга, фақат шу отга тегманглар!”

Аммо буйруқ “ўта ўринлатиб” бажарилади. Ягона илинжидан маҳрум бўлган, энг охириги умидини боғлаган одамидан ҳам имдод кўра олмаган ночор одам ҳолати шафқатсиз аниқлик билан таъсирланган: “Қодир ер тишлаб қолаверди. Кўзларидан ёш оқди. То отни олиб кетгунларича, уйим куйди, уйим хонавайрон бўлди, эй, аҳли мусулмон ёрдам беринглар! – дея юмалаб ҳар томонга ағанайверди”.

Ҳикоя асосида ётган мақсад қаҳрамонлар ва улар билан кечаётган воқеалар асосида ойдинлашиб бораверади: Муҳаммад Исмоил инсон ҳар қандай маҳрумликка кўникиши, қисматнинг энг қақшатқич зарбаларига дош бериши мумкинлиги, аммо умидсизликка чидай олмаслигини кўрсата билган. Ўн йилга Сибирга сургун қилинган, “кўнғирокдан кўнғироккача” ўтириб, бир парча куёшга, бир парча ерга зор бўлиб кун санаган Қодир ота умидини узмагани учунгина у ерлардан тирик, бунинг устига оёққа туришга етарли маблағ жамғарган ҳолда қайтишга муваффақ бўлди.

Муаллиф сўзларни тежаб, ортиқча исрофгарчиликка йўл қўймай, ишлатган. Ҳикоянинг бирор ўрнида Қодир ота ёки Очил руҳиятини таърифламаган, улар ички оламини тугумлари воситасида кўрсатиб берган.

Умрининг 16 йилини ягона истак йўлида қурбон қилган, қасос туйғусига банди бўлиб қолган ўр шахснинг ўта ҳаққоний портретини ҳам алоҳида таърифлару тафсилотларсиз “чиза” билган: “У бу лаҳзани ўн олти йил қутди. Ўн олти йил шу мақсад учун яшади, ўн олти йил ўзини асраб-авайлади, ханжар тигини ўткирлаган каби, ўзини чархлаб борди. Мана, ханжарни қиндан суғурадиган, нишонни аниқ урадиган, оёғига кишан солган тақдир чигилини узадиган пайт келди”.

Мазкур лавҳадан Қодир отанинг бу ёлгончи, серташвиш дунёда тирик юришига арзигулик сабаб фақат қасослиги, ҳатто шодлик туғдириши лозим бўлган тўй ҳам неча йиллар давомида тузилган пухта режага асосан қилинаётгани ойдинлашади. Унинг яшашдан мақсади Очилнинг ўлими бўлиб қолганди.

Қодир юзи сокин, бир маромда, туби эса пўрганаларга, шиддатли оқимларга бой дарёдир. Бундай мудом зўриқишда, асабий тарангликда яшаш инсон руҳи ва жисмини ҳам толиқтириб, абгор қилиши мумкин. Шу боис Қодир бор кучи, иродасини йиғиб, жон-жаҳди билан, шиддат билан, тиш-тирноғи билан қатъий ҳаракат қилади. Руҳий ҳаловат топиш илинжи уни ҳар куйга солади, шу илинж туфайли у камокдан тирик, ўзини асраб қайтиб келди, “Қўй бокди, сигир боғлади, от сотиб олди”. Оний иккиланиш ҳам ниятни амалга оширишга ҳалал беришини яхши билгани боис қатъият билан мақсади сари интилди.

Қодир ота умиди пучга чиққан одам. У қонун ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилмаслиги, аксинча, кези келганда айнан қонун уларни поймол қилганлигига гувоҳ бўлгани боис илоҳий адолатга ҳам умид боғламай қўяди. Ишонмай эмас. Умид боғлаб, ишониб қолса, умиди пучга чиқиб алданишдан қўрқади. У иккинчи алданиш – зарбани кўтара олмасди, бунинг биларди ҳам. Билгани учун у ҳеч бир дақиқани бой бермай қатъий тарзда кадам-бақадам қасосга қараб бораверади. Қилган ҳар бир иши уни қасосга тайёрлади, қўйган ҳар бир қадами уни қасосга яқинлаштиради.

Ҳаётининг энг қувончли ходисаси — фарзанд туғилиши ҳам ҳатто унга қасос олиш воситаси бўлиб хизмат қилди. У ўғли ўлимини тезлатиб, умрининг 10 йилини хазон қилиб қон қақшатган Очилга кимнинг уруғи кирилиб битиши, ким изсиз кетиши ё хор-зор бўлишини кўрсатиб қўйиш учун яшади.

Уни бутун уруғи билан қуритиб юборишга онт ичган Очил икки фарзандидан айрилган, амалдордан эътиборсиз шахс даражасига тушган, одам қаторида саналмай, хору зор бўлиб қолган эди. Қасос туйғусидан бошқа ҳеч вақоси бўлмаган Қодир эса жуда қиска муддат – тўрт йил ичида қишлоқнинг олд бойларидан бирига айланди, жувонмарг бўлган Норбўтаси ўрнини 61 ёшида кўрган ўғли эгаллади. Қодир мазкур илоҳий ажрдан кўнгли тўлмади, у ҳатто бу юз берганини сезмади ҳам. Унга булар етарли эмасдай эди. Наздида Очилнинг мудҳиш жинояти ва гуноҳларини фақат қон билангина ювиш мумкин эди.

Муаллиф Қодир отани ўзбек адабиётида сийрак учрайдиган, балки илгари кўрилмаган эмоционал бўёқларда тасвирлаган. Очил, Норбўта, Қодир оталар ўқувчида ёшлик даврини яшамай, бирдан кексайгандек таассурот қолдиради. Қодир ота уни ҳаётга боғлаб турган мақсадни амалга оширди.

Муҳаммад Исмоилнинг бош ютуғи шундаки, у “Энди Қодир қандай яшайди? Нимани умид қилади?” каби саволларга жавоб бериб, ўқувчини ҳулоса чиқариш имконидан маҳрум этмаган.

“Марра” ҳикоясида ўқувчи кўниккан қаҳрамонлар, воқеалар ривожини ва яқуни учрамайди. Ишонамизки, бу асар ўзбек адабиётида эътибор бермаслик мумкин бўлмаган бадиий ҳодисага айланади, унинг ички механизми, бадииятини таъминлаган омилларни аниқлаш атрофимиздаги одамларнинг биз англашга ожизлик қиладиган, баъзан бунга интилмайдиган ҳам ҳаракатларини тушуниш имконини беради.

*Муҳайё ИСМОИЛОВА,
филология фанлари номзоди*

ШУКРОНА

*Сахий қуёш ёғдуларидан
Тукилар заминга шукрона.
Ялпизларнинг тароватидан
Шуқуҳга тўлади остона.*

*Бу диёрда ҳатто қушлар ҳам
Кўшиқ куйлар номи ташаккур
Савлат тўкиб Темур бобомнинг
Ҳайкаллари туради мағрур.*

*Бу диёрда чексиз далалар
Халқидайин бағри кенг, очиқ
Меҳмон учун ҳар гўшасида
Дарвозалар доимо интиқ.*

*Бу диёрда ҳар бир фаслнинг
Таровати, кўрки ўзгача.
Асалга тенг меваларининг
Боли кетмас токи қузгача.*

*Бу диёрда неки бор гўзал,
Тупроғи - да, табаррук, суюк.
Бу диёрдан улуг боболар
Ўтганлар - қу!.. Шундан у буюк.*

*Уйғонаман ҳар қуни масрур
Кўзларимга тўларкан зиё.
Менинг учун ҳамшиша гурур
Ўзбекистон — аталган дунё.*

*Гуллайверар ёзу қузу қиш,
Эзгуликка тўла қуртаги
Бахтлидирман, чунки ўзим ҳам
Шу диёрнинг битта бўлаги.*

Муқаддас ОҚМАМАТОВА

Farzandlari sog'lom yurt – qudratli bo'lar

Узоқни кўзлаб амалга оширилаётган оқилона сиёсат туфайли йилдан-йилга республикамызда замонавий, халқаро талаблар даражасида жиҳозланган спорт иншоотлари, майдончалари, сузиш ҳавзалари сони тобора ортиб бормоқда. Масалан, биргина ўтган йилнинг ўзида 108 та болалар спорт объекти, жумладан, 16 та сузиш ҳавзаси, Навоий шаҳрида 10000 ўринга мўлжалланган янги стадион, Нукус шаҳрида Теннис мактаби, мамлакатимиз ҳудудларида 12 та Болалар ва ўсмирлар спорт мактаби фойдаланишга топширилди. Айти пайтда олти ёшдан ўн беш ёшгача бўлган қарийб 1 600 000 бола ёки юртимиздаги болаларнинг 35,6 фоизи ҳар хил спорт турлари билан мунтазам шуғулланмоқда.

OZOD INSON TIMSOLI

(Усмон Азим шеърятини мисолида)

Истиклол даври адабиёти замон ва шахсга нисбатан турлича қараш ва турлича талқин этишнинг натижаси ўлароқ вужудга келди. Мустақилликка қадар инсон кадри, шахс сифатидаги ўрни унинг меҳнати билан ўлчанар, орзу-умиди, дарди, руҳияти, кадриятлари билан ҳисоблашилмас эди. Замон ва замондошлар ўртасидаги ўрни ҳам, обрў-эътибори ҳам ўз даврига келтирган фойдаси билан белгиланар, жамиятга фойдаси тегмай қолгудай бўлса, у одам зарарли, ҳатто зараркунанда ҳисобланарди.

Даврнинг янгиланиши давр одамларига бўлган муносабатни ҳам янгиледи. Энди одамга заҳматқаш сифатида эмас, балки бой маънавий дунёси билан ўзининг руҳий олами, оламни-да янгилашга қодир мўжизакор куч соҳиби сифатида қараладиган бўлди. Бу ҳолат бадий асар қаҳрамонлари ҳаётига кўчиб, дунёни янгича идрок этиш жараёни бошланди. Бу янгиланиш куртаклари Усмон Азим, Хуршид Даврон, Азим Суён, Мирпўлат Мирзо, Иқром Отамурад, Саъдулла Ҳаким, Сирожиддин Саййид сингари шоирлар ижодида кўзга ташланади.

Усмон Азим истиклол даври шеърятининг таниқли вакилларида бири. У мустақиллик даври одамларининг руҳий оламида содир бўлаётган кечинмаларни лирик қаҳрамон образида нозик чизгиларда манзаралаштириб бера олиш ис-

теъдодига эга шоирдир. Бу жиҳатдан шоирнинг мустақиллик даврида ёзилган “Занжирларни уздим” шеърдан олинган ушбу мисралар эътиборга лойиқдир:

**Занжирларни уздим, гулларни буздим,
Охир зиндонни ҳам айладим вайрон.
Эркин ҳаво билан хур базм туздим,
Ўйнадим беармон, қулдим беармон.**

Ушбу сатрларда ўз мустақиллигини ўзи тиклаган озод инсоннинг эркин ва хур ҳаво нашидасидан баҳраманд бўлиб яшаётганлиги фахр-ифтихор билан эътироф этилади.

Мендан қулма бола!

Ҳой, мендан қулма,

Сезаянман қурашми тақдирларингни

Бузмоқ энди сендан,

Узмоқ энди сендан...

Менинг мен кўрмаган занжирларимни.

Одам мустақил мамлакатда яшаб турса-да, ўз даври ва замондошлари ҳақида ўзининг фикри бўлмаса, бундай одам тўла маънода мустақил бўла олмайди. Негаки, одам нафақат жисман, балки руҳан озод бўлгандагина том маънодаги мустақилликка эга бўлади. Бу жиҳатдан Усмон Азимнинг “Занжирларни уздим” шеърисидаги сўнгги шеърини парча руҳий озодлик мазмун-моҳиятини жозибали акс эттирганли-

YO' QLOV

MUALLIM

Ўқишга қирган талаба бинога келиб-кетгани билан билимли, малака ва кўникмаларга эга инсонга айланиб қолмайди, албатта. Бу ишлар ҳаминша устозларнинг заҳмати эвазига амалга оширилган. Сабихулла Зокиров ҳам умр бўйи Ўзбекистон Давлат консерваториясида сидқидилдан меҳнат қилган, ҳаммани баравар кўрган, маслаҳат ва насихатлари билан кўмаклашган, атрофидагиларнинг илмий-педагогик салоҳияти ўсиб бориши учун амалий ёрдам берган, меҳрибон ва тўғрисиқасбдош бўлганлар. Устоз бизнинг эъзоз билан Сабий ака дейишимизни яхши кўрардилар. Маслаҳатлари, насихатлари билан

бизларни тарбиялаган устозимиз – Сабий акамизнинг ёрқин номи ҳали кўп йиллар давомида тилимиздан тушмаслигига ишончим комил. Чунки бундай инсонлар ҳар куни дунёга келавермайди.

Аваз Мансуров, композитор

Сабихулла Абдуллаевич жуда ажойиб устозлардан таҳсил олганликлари учун жуда ҳам юқори маданиятли устоз эдилар. Биз, талабалар билан мулоқот чоғида, дарс пайтида фақатгина маълум бир асарни яхши чалиши ва маҳорат билан ижро этишдан ташқари шу асар ҳақида тўлиқ маълумотли бўлишни, асарнинг услуби, мусиқа маданиятида тутган ўрнини тушунишимизни ҳам истардилар. Энг кўзга ташланадигани, асарни чалаётганда қолғуға бўлган муносабат, уни маданият билан ижро этишни ўргатардилар. Товушининг қанчалик мукамал бўлиши ва қанчалик нафосат билан янграши шу нарсаларга боғлиқ эканлигини тушуниришига ҳаракат қилар эдилар. Кейинчалик устознинг берган ўғитлари шу нарсаларни беками кўст тўғри тушуниб олишига сабабчи бўлди.

Устоз узоқни кўра биладиган инсон эдилар. Бирор шогирдлари 10-20 йилдан кейин ким бўлишини олдиндан била олардилар. Инсонни бир кўришда унинг қўлидан нима иш келиши, унинг билим доираси, тафаккурини тўғри баҳолай билганлари учун у келажакда ким бўлиб етишади ёки юртимизнинг мусиқа маданиятида бирон-бир ўрин эгаллай оладими, масъул шахс бўла оладими, шунга қараб алоҳида ишгулланар эдилар.

Ойдин Абдуллаева, доцент

ги билан эътиборни ўзига тортади. Чунончи,
**Шу кунлар тўлиқиб дард бўлиб юрибман,
Кўнглим дарёсига гарқ бўлиб юрибман.
Олам тўрт тарафинг бошимга дўнар,
Барчасин рад этиб, шарқ бўлиб юрибман.**

Мазкур шеърий парчада одоб ахлоки ҳам, кечмиш-кечирмиши ҳам шарқона бўлган бугунги кун одамининг кечинмалари ёритилган. Шоирнинг “Изтироб” номли шеъридан келтирилган мисраларда эса мустақиллик ҳис-туйғуси билан тўйинган, фикрлаш доираси кенг, парвози юксак, руҳга яқин бўлиши лирик қаҳрамон қалбида кечган изтиробли ҳис-туйғулар воситасида акс эттирилган. Чунончи:

**Изтиробдан юрак юксалиб борар,
Теранлашиб борар, борар кенгайиб.
Гўштликдан асабга айланиб борар,
Тобора боради руҳга тенглашиб.**

Ушбу сатрларда бугунги истиқлол даври шеърияти ва унинг лирик қаҳрамонига хос ўз-ўзини тафтиш қилиш орқали мудрокликдан, мувозанатдан чиқишга хос ҳис-туйғулар бор. Ўрни келганда шуни таъкидлаш лозимки, Усмон Азим шеърияти таниқли адабиётшунослар томонидан яхши баҳоланган. Бу жиҳатдан шоирнинг ватан мавзусидаги шеърлари хусусида академик Бахтиёр Назаров билдирган фикрлар эътиборга лойиқдир: “Истиқлол даври йилларининг ватанга бағишланган шеърлари зўрма-зўраки эмас, табиий юксак нафаси билан ажралиб туради.

**Ўстир ватанингни бог каби туйғун,
Ишонгину уни шу азиз ерга –
Хушёр бўл безга қолдирма бир зум –
Фарзандингдан бошқа ҳеч кимга берма.**

Ҳеч муболағасиз бундай шеърлар ватанга бўлган муҳаббатни ифодалашда, уни жондек асрашга даъват қилишда барча замонларнинг руҳини ифодалай олади”.

Усмон Азим истиқлол даври одамларининг онг ва тафаккурида кечаётган янгиланишлар жараёнини лирик қаҳрамон образида ёрқин чизгиларда ёрита олган. Негаки, у уйғоқ қалб, кўнгил кўзи очик, инсон руҳиятида рўй берган кечинмаларни яхши идрок эта оладиган шоирлардандир. Унга эл эрки, ватан озодлиги, она ва она юртнинг тинч, осуда ҳаётидан-да улугроқ бойлик ҳам, мартаба ҳам йўқ. Бу фикр шоирнинг “Руҳимга айтдимки...” шеъридан келтирилган ушбу мисраларда ўзининг ёрқин ифодасини топган:

**Руҳимга айтдимки, энди уйғон самандар бўл,
Қонимга айтдимки, энди кўзгол – қаландар бўл.
Кўксимга айтдим, кураш ўтида мунаввар бўл,
Ўзимдан ҳимматни топдим-оқибат гап шунда.**

Ушбу сатрлардан англашиладики, Усмон Азим шеъриятининг лирик қаҳрамони феъл-атворидаги ноинсоний одатлардан, руҳиятидаги нопокликлардан ўз-ўзини тафтиш этиб яшайдиган безовта қалб эгаси. У одам ва оламга ўзгача бир назар билан қарайдиган, ўз замони ва замондошлари онг-шуурида, руҳиятида кечаётган янгиланишларни ўзига сингдирган шахсияти баланд, фаол шахс. Муҳими, Усмон Азимнинг истиқлол даври шеъриятидаги лирик қаҳрамон образини яхши-ёмон, баланд-паст, ижобий ва салбий жиҳатлари билан акс эттираётганлиги шоир шеъриятида янги типдаги лирик қаҳрамон образи шаклланаётганлигидан дарак беради.

Барот ЯРАШЕВ

Мусика оламида ҳар бир чолғу созининг ўзига хос ўрни бор. Кимдир най, фортепиано, яна кимдир рубоб садоларини тинглаганда ўзгача ҳислар оғушига тушади. Ҳаммининг ўз севган сози бўлади. Ўзбекистон Давлат консерваториясининг профессори, марҳум Сабиҳулла Зокиров илк марта кўлига қашқар рубобини олиб чалганида, унинг жарангдор ва ширали овозига мафтун бўлган эди. Бироқ устозлари уни фортепиано чалиш сирларини ўрганишга ундашганида, бу гўзал соз ўзининг ширали ва таъсирчан садоси билан уни ўзига умрбод боғлаб қўйишини билмаганди.

1968 йилда Ўзбекистон Давлат консерваториясининг аспирантурасини тамомлагач, Сабиҳулла Зокиров “Махсус фортепиано” кафедрасида оддий ўқитувчиликдан иш бошлади ва эллик йилдан зиёд ушбу даргоҳда фаолият кўрсатиб, жуда кўплаб талабаларнинг профессионал ижрочилар бўлиб етишишига ўз ҳиссасини қўшди. Шу билан бирга Сабиҳулла Зокиров иш фаолиятида жуда кўп давлатларда сафарларда бўлиб, мумтоз санъаткор эканлигини ўзига хос моҳирлик билан намоён эта олди. Сабиҳулла Зокиров моҳир педагог эди. Айни кунда унинг кўлида таҳсил олган талабалар республикамизнинг барча вилоятларидаги мусика мактаблари, коллеж, лицей ва институтларда, маданият саройларида фаолият кўрсатмоқдалар.

Устозлик Сабиҳулла Зокиров учун энг ардоқли машғулот эди. Унинг бутун педагогик фаолияти юксак бадиий дид билан бойинган эди. Сабиҳулла ака чин кўнгилдан ўз талабаларининг ютуғидан қувонарди, уларга мусика санъатида юқори чўққиларни эгаллаш учун ўта тиришқоқ бўлиш кераклигини уқтирарди. У ўз ўқувчиларида мустақил фикрлаш, мусикани интонацион тинглаш ва ушбу жараёни эстетик англаш қобилиятини тарбиялар эди. Моҳир педагог сабоқ берган синфлардан йиллар давомида истеъдодли педагоглар ва созандалар чиққан. У ҳозирги кунда Ўзбекистонда, чет элларда мусика санъати соҳасида ишлаётган, мусикий ижрочилик бўйича турли таълим бўғинларида педагогик фаолият олиб бораётган ёки маданият соҳасига раҳбарлик, ташкилотчилик қилаётган минглаб ходимларга устозлик қилган фидоий инсонлардан бири эди.

Сабиҳулла Зокиров республика матбуотида ва тўпламларда, соҳа хрестоматиясида фортепиано синфи бўйича кўплаб мақолалар чоп этиш билан биргаликда ўтказган концерт-лекциялар ва дарслари тингловчилар маҳорати ошишида катта ёрдам берган.

Сабиҳулла Зокиров меҳрибон устоз бўлиш билан бирга меҳрибон ота ҳам эди. У турмуш ўртоғи билан уч нафар фарзандига яхши тарбия берди ва вояга етказди. Фарзандлари шундай оталари борлигидан фахрланадилар. Унинг ҳар бир насихатини, берган ўғитларини ҳеч қачон унутмайдилар ва унинг ишини давом эттирмоқдалар.

Дилноз КОМИЛОВА,
Ўзбекистон Давлат консерваторияси доцент в. б.

Аёллик ҳаммадан бурун психикада акс этади. Аёллар психикасида эса дунёга ўзгача муносабат мавжуд ва бу уларнинг бутун хатти-ҳаракатларида, энг майда нарсалардан тортиб энг юксак олиймақом нарсаларда тинимсиз зухурланади. Момо Ҳаво илонга алданиб қолгандан буён одамзод алданади. Алданиш эса аёлдан бошланади. Алданишлар бўлмаганда, аёлни алдаш ва демак, хўрлашлар бўлмаганда, одамзод мангу олтин

Ayollik

peshonasi

уларнинг ижодларида соф аёлликнинг хусусиятлари баралла акс этади. Ҳамроҳон бундан мустасно эмас.

У наср сўзини, ҳикояларини худди кашта ва гулдўзилар тиккандай ёзади. Ҳикояларида қўллайдиган ва тасвирнинг мағзини ҳосил қилувчи тафсилотлар, ҳаёт — воқеаликнинг деталлари ҳам баайни қийик, рангдор дўппи, сўзана, палаклардаги рамз, тимсол, характериға эға орнаментал деталларға ўхшаб кетади.

асрда яшарди. Мангу идеал қонунлар ҳаётда ҳеч тўхтамай амал қиларди. Одамзод азалдан аёлға зийнат деб қаради. Азал ҳақимларнинг фикрича, одамни тўрт нарса бахтли ва барқамол қилади: ҳикмат, шижоат, ифғат ва адолат. Шу тўрт нарсани ўзида мужассамлаштирган инсон ҳеч қачон, ҳеч қандай шароитда бахтсиз бўлмайди. Бу тўрт нарса ҳар жиҳатдан аёлларға ва уларнинг ўзига ҳос хусусиятларидан жамланадиган аёлликка ҳам тўла дахлдордир. Тўрт нарсанинг марказида ифғат турибди. Тўрт нарса бир-бириға ифғат билан тугашади, боғланади, мустаҳкамланади. Аёллик деганда шу тўрт нарса ҳаётнинг барча ҳолларида юзаға чиқишини назарда тутайлик. Шунда аёлнинг, зийнат деган сўзнинг мазмун-моҳияти очилади.

Ёш адиба ва журналист Ҳамроҳон Муслмонованинг ҳикояларида аёл психикасининг товланишлари ва аёлликнинг ранг-баранг қирралари ўз аксини топади. Унинг ҳикоялари ўтган асрда ўтган Ойдин Собирова, Саида Зуннунованинг илк ҳикояларини услуб, хат ва ёндашувларға кўра эслатади. Ёш адиба аёлларға шафқат ва меҳрибонлик, умидворлик ва сабрбардошлиликнинг жамиласи деб қарайди. Барча аёл адибалар, шоиралар, журналистлар, санъаткорларда,

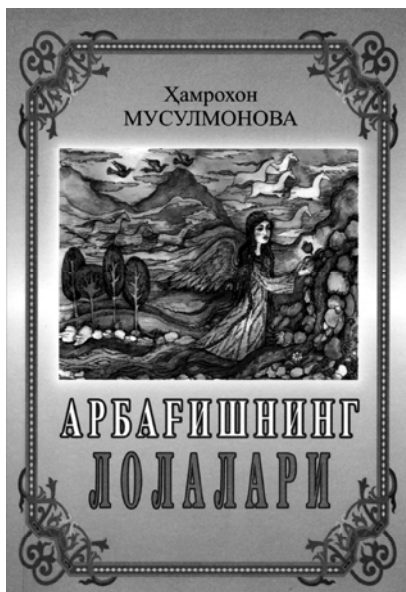
Ушбу хунар санъатининг ранго-ранг деталларидан қай бир тарздаги орнаменталлик ҳосил бўлади. Бундай безакдорлик Шарку Ғарбда баб-баробар “аёллар прозаси” ва ақсар ҳолларда “аёллар шеърляти”ға тааллуқли, бундан ҳатто Анна Ахматова ҳамда Виржиния Вулф ҳам, ҳар қанча авангард йўналишда ёзмасинлар, қочиб кутулолмаганлар. Тасвир, “ҳат” бунда аёл қалби, аёл ҳиссиётлари ва аёллик табиати билан чамбарчас боғлиқ. Бадий “ҳат” эса қалбдан, ҳиссиётлар табиати ва жамулжамидан тугилади, шаклланади, аёллик форма яратувчи ҳодисаға айланади. Қалбни ўзгартириб бўлмагандай, “ҳат”ни ҳам асло ўзгартириб бўлмайди.

Олтинчи асрнинг ўрталарида яшаган, исломни илк қабул қилган аёллардан бири кўкси чок шоира Тумадир бинт Амр ал-Ханса жангларда ҳалок бўлган оға-иниларига элегия-марсиялари билан машҳур бўлган. У бир ғазалида “қисмат ҳар дам устимизға қўшин тортиб келади”, деб нола қилади. Қисмат қачон аёлнинг тепасиға қўшин тортиб келишдан чарчаган? Аёллар қисмат исқанжасида ўзларини қандай тутадилар, қандай чора-тадбирлар кўрадилар? Ҳамроҳоннинг аёллари шу азал саволларға жавоб топишға уринадилар. Ҳамроҳоннинг шаклланаётган, ҳали

туғалланиб охириға етмаган услуб — “ҳат”ида гулдўзлик белгиларини қузатиш мумкин. Куртак, томир, илдиз, ғунча, очилган гул, япроқ, қисмат, ой, қуёш, ер, осмон, юлдузлар, сув, ҳаво, йўл, макон, севги, ҳомила, фарзанд, висол, жудоликлар, охир ва ибтидо, зоҳир ва ботин ва яна бошқа кўп ҳодисалар каштачилик, ипақдўзликда қандай рамзий ишораларни англагаса, Ҳамроҳоннинг ҳикояларида ҳам булар куй маъносида акс этиб боради.

Ҳаёт, борлиқ кашта эмас, кашта рамзлар, аммо ҳаёт, борлиқ бу рамзлардан чексиз, мураккаб ва мушқурокдир. Ҳаёт тасвирида кашта усуллари, тимсолларидан фойдаланиш мумкин. Аммо фақат шунинг ўзигина прозада тўлақонли кучли бадий услуб яратишға ожизлик қилса, ажабмас.

Ҳамроҳоннинг ҳикояларидаги аёллар қизларига бир умр бисот йиғадилар, фарзандларининг ҳаёти кам-кўстсиз бўлишини хоҳлайдилар, бунинг учун меҳнат-машаққатдан қочмай, ҳар қандай оғирчилик бўлса бардош берадилар. Болалар фақат компьютерлару қўл телефонларининг соҳибаси бўлиб қолишларини истамай, уларға кашта тикиш, қурок ясашға ўхшаш қадим қўл хунарларини ҳам ўргатадилар, болалари табиатға, табиат тақозоси билан вужудға келган санъатларға яқин бўлишлари, булардан асло узилиб кетмасликларини истайдилар. Аёлликнинг бир белгиси анъаналарни сақлаш ва уларға изчил риоға этиб боришликни таъминлашда ҳам ёркин кўзға ташланади. Бу ҳикояларда биз гоҳ тўқис, камчиликсиз турмуш ичида яшаб ҳам ёлғизликдан ўртанаётган, ўзини боши берк кўчаға кириб қолгандай ҳис қилаётган, ўз шароитини ўзгартиришға ожизлик қилаётган, аламини кўзёшларидан олиб, дунёни ташлаб кетиш истагига бериланган аёлларнинг қисматларига дуч келамиз. Уларнинг айримлари узок сафарларға кетиб, оилани унутанган эрларининг қолдириб кетган тўнларини қучоқлаб, бағирларига босиб, ҳеч кимға билдирмай нола-фарёд қиладилар, кутиш аёл пешонасиға ёзилган деб, сўнгсиз ҳаёт йўлларига кутадилар, кутадилар, заррача умид

колмаганда ҳам, хонатлас ваъда қилган зот ҳализамон келиб қолар, деб йўлларга умидвор кўз тутадилар.

Ҳамрохон аёл дунёси, қалби бениҳоя нозик, нафис қурилганлигини унда чилтору чилчўпу чилҳадисларнинг сири муҳрланиб қўйилганлигини юракдан сезиб-туйиб ёзади. Аёлга агрофдагиларнинг тушунишлари, мададлари, маҳрамликлари, меҳр-окибат, кадр-қимматни доим сақлаш, доимий ҳаракатдаги кучга айлантириш зарур-

лигини англайди. “Унутилган атиргул” ҳикоясида ёши ўттизларга бориб қолган оқила бир қизни “қариқиз” деб ўқситишади. Қизнинг ёруғ дунёси зимистонга айланади. У ўзини йўқотиб қўяди. Бир оғиз ширин сўз — ўз ўрнида айтилган сўз эса уни ҳаётга қайтаради, кўксига шамчирок ёқади. Аёлни англамаслик, унга паст назар билан қараш, кадр-қимматини жойига қўймаслик, гўзал хилқатни асраб-авайламаслик бу ҳикояларда турли фожеаларни келтириб чиқаради. Аёл меҳр-окибат билан тирик. У шунчаки бир севги (у нима ўзи?) билан эмас, айна меҳрга йўғрилган севги билан гуллаб-яшнайди. Табиат зиммасига ортган вазифа-юмушларни фидокорлик билан адо этишга қодир бўлади. Ҳамрохон ҳикояларида аёлликнинг шундай асос томонларига эътибор қаратади ва тарбияловчи тарбияланган бўлиши керак, акс ҳолда барча ишларнинг ҳоли вой деган ғояни илгари суради.

Албатта, бу ҳикояларда ҳали ҳаётинг ва адабий-бадий тажрибаларнинг етишмаслиги, ҳадеганда китобийлик, чиройли китобийлик, газетачилик клише ҳамда штамплари, йилтироқлик, парокандалик, характерлар тасвирларини охирга етказмаслик, кечинмаларни тўкиб

чиқариш, сунъий ечимлар кўзга ташланиб туради. Эри билан умр бўйи ҳеч қандай севги-муҳаббатсиз кун кечирган, бола-чака орттирган ва шу кўйда ҳаёти поёнига етган аёл ўлими олдидан тукқан қизига хат колдиради. Унда қизлигидан буён бошқа бир одамни севиб, унга интилиб, ҳаёли билан яшаганлигини билдиради. («Иқрор» ҳикояси.) Мана шу муаммо. Аммо, келинг, бир ўйлайлик. Эҳтимол, шундай бўлиши мумкин-дир. Лекин аёл киши ҳеч қачон шундай нарсага журъат қилоладими? Қайси орийат, номус бунга йўл беради? Энди бошқа жуда нозик нарса: унинг қизи бундан қандай ҳулоса чиқариши керак? У ўзини таҳқирланган, мунофиқлик орқасида дунёга келган деб ҳисобламайдими? Фарзандларни аросатда колдириш ўзини оқлайдими?

Ҳамрохон адиба, таҳлилчи сифатида бу саволлардан қочмаслиги, уларни ўзи ва қаҳрамонлари олдида қўйишдан чўчимаслиги зарур эди. Бошқа қатор ҳикояларида баён этилган ситуациялар ҳам шунга ўхшаш саволларни юзага чиқаради. Ҳаётни теран билиш, талантни тарбиялаш бундай саволларни қўйиш ва уларни ечишга ҳам йўл топади.

Иброҳим ҒАҒУРОВ

Бизлар саодатли авлодмиз

Е’ТИВОР ВА Е’ТИРОФ

Номоддий маданий мерос муҳофазаси – давр талаби

Шиддат билан ўзгариб, ҳаёт суръатлари бекиёс даражада тезлашиб бораётган глобаллашув жараёнида маданиятлараро интеграциянинг янгича сифат касб этиши жамиятдаги турли ижтимоий гуруҳлар ўртасида ўзаро мулоқот ўрнатиш учун қулай замин яратди. Шу билан бирга глобаллашув ва ижтимоий ўзгаришлар жараёни халқлар, миллатлар маънавий оламида мурасизликнинг келиб чиқиши, деградиацияланишнинг таҳдид солиши билан инсоният олдида жиддий муаммоларнинг юзага келишига сабаб бўлмоқда. Айниқса, кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарлар, биз учун мутлақо ёт бўлган бегона ғоялар, “оммавий маданият” никоби остида турмуш тарзимизга кириб келаётган ахлоқий бузқўлик ва зўравонлик каби иллатларнинг ёш авлод онгига салбий таъсир кўрсатаётгани катта авлодни ташвишга солмай қўймайди. Бундай шароитда турли маънавий-руҳий таҳдидларга муносиб қарши тура олиш, бузғунчи ғояларга нисбатан бунёдкор ғоялар билан жавоб бериш, миллий ўзига хосликни сақлаб қолиш орқали миллат истиқболни таъминлаш жуда муҳим.

Миллий ўзига хосликнинг асосини халқнинг асрлар давомида яратган моддий-маънавий мероси ташкил этади. Ёшларни турли таҳдидлардан ҳимоя қилиш, уларни миллий ўзликни англаш, Ватанга муҳаббат ва юртга садоқат руҳида тарбиялашда моддий ва маънавий мероснинг ўрни бекиёсдир.

Глобаллашув таъсирида оиланинг муқаддаслиги, бошқа халқлар маданиятини ҳурмат қилиш каби анъаналар унутилиб, асрлар давомида авлоддан-авлодга ўтказиб келинган маънавий кадрларнинг ёшлар томонидан тан олинмаётганлиги, бузқўлик, фақат ўз роҳати учун яшаш, кўнгилга келган ишни қилиш орқали гўёки ўзликни ифодалаш каби “хислат”ларнинг “оммавий маданият” никоби остида мусика, ракс, кино, газета, журнал, телевидение ва интернет воситасида бутун дунёга тарқалиши дунё ҳамжамиятини ташвишга солмай қўймайди. Инсониятнинг номоддий маданий меросни муҳофаза этиш йўлидаги интилишлари, саъй-ҳаракатлари ва бу борадаги умумий хавотирни чуқур англаган ҳолда, ҳамжамиятлар, ижтимоий институтлар ва алоҳида шахсларнинг номоддий маданий меросни барпо этиш, муҳофаза қилиш, сақлаш ва қайта бунёд этиш орқали маданий турли-туманликни бойитишда ва инсониятнинг ижодкорлик қобилиятини оширишда муҳим рол ўйнайдиган халқаро ҳужжат яратиш зарурати пайдо бўлди.

Дунё миқёсида номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш зарурати ва муҳофазанинг зарур механизмларини яратиш тўғрисида мунозаралар 1970 йилларда бошланган эди. 1989 йилда ЮНЕСКО “Фольклорни сақлаш бўйича Тавсиялар”ни қабул қилди ва Шарқий Осиё давлатлари ташаббуси билан 1993 йилда “Инсониятнинг тирик дурдоналари Дастури” бошланди, кейинчалик 1998 йилдан “Инсониятнинг оғзаки ва номоддий мероси дурдоналарини эълон қилиш” ишлари бошланди.

1990 йилларнинг охирида номоддий маданий меросни муҳофаза қилишга хизмат қиладиган янги

стандартлаштирувчи ҳужжат яратиш ғояси ЮНЕСКОга аъзо давлатлар, айниқса, Шарқий Осиё, Африка ва Лотин Америкаси давлатлари томонидан фаол илгари сурилди. 2001 йилда ЮНЕСКО томонидан Котибиятга ҳукуматлараро учрашувни ташкил этиш ва бунда Халқаро конвенциянинг дастлабки варианты матни бўйича келишувга эришиш бўйича топшириқ берилди. Кейинроқ, 2002 йилнинг сентябридан 2003 йилнинг июнигача муддатда Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш бўйича Конвенция тайёрланди. У 2003 йилнинг октябрь ойида ЮНЕСКО Бош Конференциясида қабул қилинди. Тез орада уни ратификация қилиш бошланди, иштирокчи-давлатларнинг сони 30 тага етган кундан уч ой ўтгач, яъни 2006 йил 20 июнидан кучга кирди.

Конвенция дунё мамлакатлари томонидан таажжубланарли ҳолда тез ратификация қилина бошланди ва 2012 йилнинг апрель ойи ҳолатига кўра уни ЮНЕСКОга аъзо 193 давлатнинг 142 таси (учдан икки қисмидан ортиғи) ратификация қилди. Таъкидлаш керакки, мазкур Конвенция номоддий маданий мероснинг маданий турли-туманлик негизи ва барқарор тараққиёт кафолати сифатида алоҳида эътиборга лойиқ ҳужжатдир. Унинг қабул қилинишига номоддий маданий мероснинг йўқолиб ва бузилиб кетиш хавфи мавжудлиги ва уни сақлаш зарурати сабаб бўлди десак, янглишмаймиз.

Мазкур Конвенция Ўзбекистонда 2007 йил декабрда ратификация қилиниб, 2008 йил апрель ойидан мамлакатимиз унинг аъзосига айланди. Халқаро ҳужжатларни қабул қилиш қондаларига амал қилинган ҳолда 2009 йилда миллий қонунчилигимизга ўзгартиришлар киритилиб, Конвенция талабларининг тўлақонли бажарилишини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2010 йил 7 октябрда “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш давлат дастури” ҳам тасдиқланди.

Конвенцияда ифода этилган “Номоддий маданий мерос” тушунчаси урф-одатлар, ўзига хосликни ифодалаш шакллари, билимлар ва кўникмалар, шунингдек, улар билан боғлиқ жиҳозлар, предметлар, артефактлар ва маданий маконларни англатади. Улар ўз навбатида ҳамжамиятлар, гуруҳлар, алоҳида ҳолатларда эса муайян шахс маданий меросининг бир қисми сифатида тан олинади. Бунда асосий эътибор номоддий маданий меросни намоён этишда қўлланиладиган “урф-одатлар, намоён этиш шакллари, билим ва кўникмалар”га қаратилади. Бошқача қилиб айтганда, номоддий маданий мерос авлоддан-авлодга узатилиб келинаётган билим, тажриба ва кўникмалардир.

Буни янада оддийроқ тушунтириш учун аънавий ҳунармандчиликнинг йўналишларидан бири бўлган созгарлик, яъни мусика чолғулари яшашни олайлик. Уста томонидан ясалган мусика чолғусининг ўзи моддий мерос бўлса, уни яшаш билан боғлиқ билим ва тажриба (масалан чолғунини яшаш учун дарахт навини танлаш, қуриштириш, ёғочни

кесиш, йўниш, тайёр бўлган бўлақларини бир-бирига ёпиштириш, безак бериш, торларини тақиш, охириги ишлов бериб созлаш ва ҳоказо) номоддий маданий меросдир. Шунингдек, мазкур мусика чолғусида ижро этиладиган халқ куйи ҳам номоддий маданий мерос ҳисобланади.

Номоддий маданий меросни кўриш (рақс, халқ томоша санъати), эшитиш (достон, эртақ, афсона, мақол) имконияти бор, лекин уни ушлаб кўриш имконияти мавжуд эмас. Бундан ташқари, моддий маданий мероснинг қиммати унинг асл ҳолида сақланишида бўлса, номоддий маданий мероснинг қиммати унинг ҳаётийлиги, яъни ҳаётга мослашган ҳолда жамиятда мавжудлиги билан баҳоланади. Мисол учун, никоҳ маросимини олайлик. Никоҳ маросими бундан 50 ёки 100 йил муқаддам умуман бошқача урф-одатларни қамраб олган ҳолда ўтказилган бўлса, ҳозирда бошқа кўриниш касб этган. Ҳатто мамлакатимизнинг турли ҳудудларида турфа тартиб ва кўринишда ўтказилади. Лекин никоҳнинг янги оилани барпо этишдаги асосий вазифаси сақланиб қолганлиги сабаб, унинг давр таъсирида шаклан ўзгаришининг аҳамияти йўқ. Муҳими, унинг ҳаётийлиги, яшовчанлиги ва жамият ҳаёти, унинг ривож ва барқарор тараққиёти учун хизмат қилишидадир. Оиланинг муқаддаслиги йўқотилиб бўлинган, фуқаровий никоҳ никоҳи остида оиланинг муқаддаслиги унутулаётган Америка ва Европанинг қатор ривожланган давлатларида никоҳнинг моҳияти йўқолиб, бир неча йиллаб бирга яшаганларидан, ҳатто фарзанд кўргандан кейин никоҳдан ўтиш оддий ҳолга айланган.

Аслида номоддий маданий мерос жамият ҳаётидаги ўзаро муносабатларда муҳим рол ўйнайди, шунингдек, у атроф-муҳитга ўз таъсирини ўтказиши. Ёшлар ўртасида номоддий маданий меросга нисбатан ҳурмат ва муҳаббат туйғусини шакллантириш учун аввало, унинг таркибига қандай мерос намуналари киришини аниқлаштириб олиш зарур. Шу ўринда, номоддий маданий меросга нималар қиради деган саволга жавоб бериш мақсадга мувофиқдир.

Конвенцияда номоддий маданий мероснинг қуйидаги намоён этилиш соҳалари келтирилган:

а) ўзликни намоён этишнинг оғзаки анъаналари ва шаклларида (айни пайтда тил – номоддий маданий меросни акс эттирувчи омил сифатида);

б) ижро санъатида;

в) жамиятнинг урф-одатлари, маросимлари, байрамлари;

г) табиат ва коинотга оид билим ва урф-одатларда;

д) анъанавий хунармандчилик билан боғлиқ билим ва кўникмаларда.

Энди бу йўналишларнинг ҳар бирига алоҳида тўхталиб ўталик.

Ўзликни намоён қилишнинг оғзаки анъана ва шакллари бизнинг тушунчамиздаги халқ оғзаки ижодининг ўзидир. Халқ оғзаки ижодида тил муҳим рол ўйнайди. Чунки тил ушбу меросни ифодалашда ва келгуси авлодга етказишда энг асосий восита бўлиб хизмат қилади. Халқ оғзаки ижодининг тур ва жанрлари жуда кенг. Унинг таркибига миф, афсона, ривоят, эртақ, мақол, матал, достон, масал, ҳикматли сўзлар, тез айтиш ва бошқа жанрлар, мухтасар қилиб айтганда, халқ меросининг оғзаки равишда ифодаланадиган барча тур ва жанрлари қиради.

Ижрочилик санъати таркибида номоддий маданий меросимизнинг жуда катта қисми ўз ифодасини топади. Содда қилиб айтилганда, халқ ижодининг ижрочилик билан

боғлиқ саҳнавий кўринишларнинг барчаси унинг таркибига қиради. Бунда мусика, рақс, халқ томоша санъатининг барча жанрлари тушунилиши керак. Бошқача қилиб айтганда, намоёниш этишга (хоҳ у саҳнада бўлсин, хоҳ майдонда, хоҳ кичик даврада) мўлжалланган жанрлар ижрочилик санъати таркибига киритилади. Ижрочилик санъатининг барча жанрларини қамраб олмаган ҳолда мисол тарикасида қуйидагиларни келтириш мумкин.

Мусика йўналишига: “Шашмақом”, “Хоразм мақомлари”, “Фарғона-Тошкент мақом йўллари”, дутор ва сурнай мақом йўллари, “Тановор”, “Ушшоқ”, “Феруз”, “Сувора”, “Лазги”, “Мавриги”, “Мискин” сингари туркумлар, “Катта ашула”, аллалар, ўланлар, яллалар, лапарлар, мадҳиялар, термалар, шунингдек, “бахшичилик”, “халфачилик” ва ҳудудга хос бошқа манбалар.

Рақс йўналишига Фарғона, Хоразм, Бухоро, Сурхондарё рақс мактаблари, ҳудудларга хос бўлган рақслар ва рақс ҳаракатлари, шу жумладан, болалар, эркалар, аёлларнинг яқна ва гуруҳли рақсларини киритиш мумкин.

Томоша санъати йўналиши бўйича дорбозлик, полвонлик, анъанавий цирк, кўзбойлоғичлик, кўғирчоқбозлик, масҳарабозлик, бесуюқлик ўйинлари, ёғоч оёқ ўйинлари, миллий халқ ўйинлари ва бошқаларни келтириш мумкин.

Урф-одат, маросим ва байрамлар таркибига меҳмондўстлик анъаналари, ахлоқ-одоб билан боғлиқ урф-одатлар, фарзанд тарбияси билан боғлиқ маросимлар, бешик, суннат тўйлари, исм қўйиш маросими, совчиликка бориш, келин салом, миллий ва маҳаллий микёсда ўтказиладиган сайллар, ҳашарлар, томошалар, байрамлар ва бошқаларни киритиш мумкин.

Табиат ва коинотга оид билим ва урф-одатлар деганда анъанавий халқ таквимлари, куннинг ботишига қараб келгуси куннинг қандай келишини айтиб бериш, ойнинг туришига кўра кейинги ойнинг тахминий об-ҳавосини аниқлаш, ҳайвонлар ҳаракати орқали содир бўладиган воқеаларни башорат қилиш, қудуқ қазиш ўрни ёки иморат қуриш жойини аниқлаш, миллий сартарошлик, анъанавий табобат, иморатсозлик, мироблик билан боғлиқ билим ва кўникмалар, пазандачилик санъати қабилар тушунилади.

Анъанавий хунармандчиликка оид билим ва кўникмалар мисолида зардўзлик, қуроқчилик, кандакорлик, гиламчилик, дўппидўзлик, кўғирчоқсозлик, қулоччилик, ганчкорлик, ёғоч ўймакорлиги ва хунармандчиликнинг бошқа йўналиш ва турларига оид тажриба, билим ва кўникмаларни кузатиш мумкин бўлади.

Номоддий маданий мерос миллий ўзлгимизнинг ажралмас бойлиги сифатида ёшлар тарбиясининг шаклланишида аҳамияти катталигини тан олган ҳолда, 2010 йил 7 октябрда қабул қилинган “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш давлат дастури”нинг 9 бўлими ва 57 та бандида келтирилган вазифалар амалга оширилса, Конвенция талаблари тўлалигича бажарилишига эришилади ва энг асосийси, бу жараён ажодларимиздан бизгача етиб келган номоддий маданий меросимизнинг замонимизга мослашиб, кейинги авлодларга узатилиши ва бу орқали ёшларимиз онгини заҳарловчи “оммавий маданият”нинг келгуси авлодимиз учун таъсир кучининг йўқотилишига хизмат қилади.

Ёқутхон ЭРКАБОВА

Rangtasvirda zamon

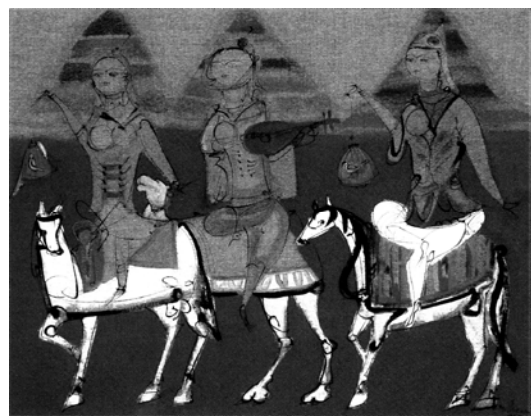
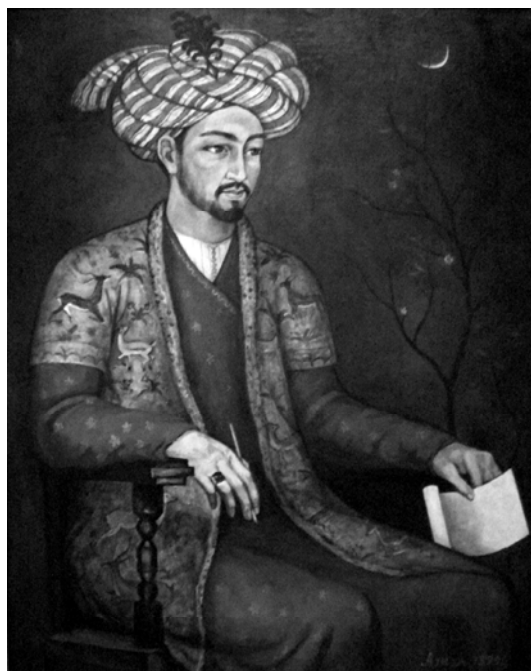
Юртимизда бундан йигирма йиллар олдин бошланган янгиланиш жараёни рангтасвирда миллатимизнинг ўзига хос хусусиятларини ва эстетик идеалларини янада чуқурроқ акс эттиришни, миллий кадриятлар, маданий-маънавий, ахлоқий тамойилларини янгича ифодалашни бошлаб берди. Рангтасвирда шарқона фалсафа, адабиёт, асотир ва ривоятларни, шунингдек, Шарқ ва Ғарб муносабатларини уйғулаштириш асосида янги талқинлар шаклланди.

Даврнинг ўзига хос ижтимоий, иқтисодий, маънавий ўзгаришлари рангтасвирчилар асарларига ҳам кўчиб ўтди. Ўйлашга, фикрлашга ундовчи мавзулар вужудга келди. Образлар ва мавзулар шаклу шамойили ўзгарди. Натижада давр моҳиятини акс эттирувчи ёрқин тимсоллар яратишга эҳтиёж ҳамда маънавий бўшлиқни муносиб қаҳрамон образлари билан тўлдириш зарурати туғилди.

Бу даврда яратилган асарларни тамойил нуқтаи назаридан кадриятларимизга қайтиш, ўтмишни холисона баҳолаш, миллий меъросни қайта ўрганиш кайфиятидан келиб чиқиб, тарихий шахслар образини яратишни гуруҳларга бўлиб ўрганиш мумкин. Масалан, Саъдулла Абдуллаев (“Хўжа Аҳмад Яссавий”), Акмал Иқромжонов (“Мирзо Улуғбек”), Ориф Мўинов (“Бибихоним”), Жавлон Умарбеков (“Етти иқлим султони”), Раҳмон Шодиев (“Машраб”) сингари рассомлар асарлари тарихий шахсларнинг портретларига мурожаат қилиб, жамият янгиланиши тўғрисида маънавий идеалларни қайта тиклаш билан боғлиқ тарзда тарихий мавзу биринчи планга чиқиб, тарихий портрет ва тарихий картинанинг жанрга оид хусусиятлари янгиланди.

Кўп асрлик тарихга эга бўлган асл миллий кадриятларга эътибор қаратиш, уларни қайта идрок этиш тамойили ҳам миллий рангтасвирда ўзига хос ўрин тутди. Мазкур тамойилда халқ оғзаки ижодининг ноёб дурдоналари бўлган достон, афсона ва ривоятларга асосланган сюжетлар етакчилик қилади. Хусусан, Алишер Алиқулов (“Буюк донишмандлар”), Муборак Йўлдошев (“Алпомиш”), Тўра Қурёзов (“Жалолидин Мангуберди”), Эркабой Машарипов (“Пахлаван Махмуд”) Ориф Мўинов (“Рухсона”, “Ойбарчин”, “Ўғўзнинг туғилиши”, “Тўмарис”) асарларида азалий кадриятларнинг миллий истиклол мафкурасидаги муҳим ўрни ифодаланади.

Ўз навбатида, ушбу тамойилларга асосан ижод қилишда муайян муаммолар юзага келди. Мазкур муаммо портретни маиший ёки тарихий жанрлар уйғунлигида яратиш, ижодда тўқимадан кўра ҳаққоний образларни жонлантиришга таянишни назарда тутди. Бунга кўра, тарихий портретларда ажодлар сиймосини акс эттиришда уларнинг

Иллюстрациялар:

Азиза Маматова. “Бобур Мирзо портрети”

Леким Иброҳимов. “Турон аёллари”

Ғафур Қодиров. “Севишганлар”

Ориф Муинов. “Бибихоним” портрети

Аҳмадалиев. “Оналик”

Шавкат Ҳакимов. “Ой оғушидаги севишганлар”

Камолжон Бобоев. “Қуёш. Тошкент”

нафақат ташки киёфаси, балки ички рухияти, қарашларидаги зиддиятларни ҳам кўрсата билиш зарурати юзага келди.

Турли миллий мактабда шаклланган ва унга хос хусусиятларни ифодалаган муайян тамойиллар вақт ўтиши билан такомиллашиб, мустақил йўналиш тусини олган. Айни хусусиятлар, Ўзбекистон рангтасвирида миллий меърос ва анъана тушунчалари янги тарихий-маданий моҳиятига кўра, янада кенг маъно касб этди. Эндиликда бу тушунчалар маънавий-диний анъаналардан илдиз отган, миллат идеаллари эстетик тарихидаги тасаввуф поэтикаси, миниатюра, анъанавий амалий санъат беазаги тарзида англашила бошлади.

Рангларнинг ёрқинлиги, шаклларнинг шартлилиги, дунёни жанрангдор безаклар уйғунлигида, рамзий ранглар воситасида шартли-безакли ифодалаш Алишер Мирзаев, Раҳмон Шодиев, Иброҳим Валихўжаев, Шаҳноза Абдуллаева, Нодир Шоабдурахимов, Тоҳир Каримов, Камолжон Бобоев кабилар ижодининг асосини ташкил этади.

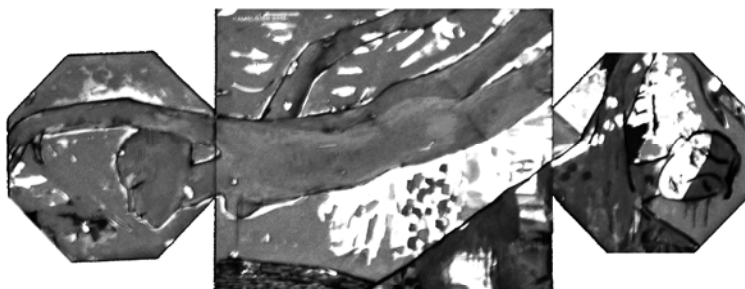
Модернизмнинг расмий тамойиллари асосида анъанавий идеаллар ва миллий рамзлар талқини намоён бўлди. Қатор асарларда кўҳна деворий суратлардан тортиб, шарқ миниатюраси, ислом маънавияти ва фалсафаси, шеърят, афсона ва ривоятларидан келиб чиққан, индивидуал пластик таомиллар долзарблашди. Ўзбекистон рангтасвирида рамзий-мажозий тамойиллар дастлабки даврда рассомлар Шаҳноза Абдуллаева, Файзуллахон Аҳмадалиев, Леким Иброҳимов, Аслиддин Исаев, Бобур Исмоилов, Акмал Нур, Фафур Қодиров, Жамол Усмонов, Шавкат Ҳакимов, Фаррух Аҳмадалиев, Ғайрат Иброҳимов ва бошқалар ижодида ўзини намоён этди.

Азалий анъаналар, этномаданий сифатлар, миллий қадриятлар рассомлар ижодида истиоралар воситасида ўз аксини топди. Мазкур тамойилнинг ўзаги лиро-эпик, афсона ва асотирлар оламига хос поэтик-романтик ҳиссиётлар, чуқур фалсафий тимсоллар орқали азалий комиллик йўлига интилган инсон қалбини кашф этишдек ўзига хослиги Шарқ романтизми эстетикасига бориб тақалади.

Замонавий бадиий жараёнда юзага келган турли тамойиллар талқинида қадриятлар, фалсафий-диний қарашлар, тушунчалар ва мозий эврилишлари ижодкорлар онгида таҳлил этилиб, уларнинг борлиққа субъектив муносабатини рамз, ишора ва шартли белгилар орқали композицион яхлитликда ифодалаш имконини берди. Рассомларнинг турли услубий шаклларни олиб кириши, ижодий тажрибаларнинг янгиланиши, миллий рангтасвир мактабини жаҳон бадиий жараёнига яқинлаштиради. Шунингдек, Ўзбекистон рангтасвирининг дунё маданий меросида асосий ва етакчи ўрин эгаллашига хизмат қилади.

*Дилдора УМАРОВА,
санъатшунос*

Kuylash baxti

Гоҳида сизу биз тушунмайдиган, англолмайдиган бу ажиб борликдаги ўзгаришлар, кўм-кўк майсаларнинг майин шивириню, дов-дарахтларнинг алланечук энтиқишларини қалб кечинмалари билан ҳис этган ижод аҳли борки, албатта, у хоҳ рассом, шоир ёки санъаткор бўлсин, барибир ўзининг хаёлот кенгликлариди, тасаввур оламида жонлантиришга ҳаракат қилади. Унга ҳамоҳанг тарзда дилида мавж урган эзгулик ашъорини тилига кўчиради. Бу эса асл санъат шайдоларига хос хусусиятдир. Шундайлардан бири Дилором Омонуллаевдир.

Истиклол йилларидаги эстрада санъати ривожига кўшган муносиб ҳиссаси билан халқимиз ва санъат аҳли орасида довруқ қозонган Дилором Омонуллаева 1996 йилда “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими” фахрий унвонига сазовор бўлди. Уни ҳамиша қўллаб-қувватлаб турган отаси – таниқли олим, мусиқа таълими ва вокал мутахассиси Даврон Омонуллаев ҳамда онаси – педагог, моҳир дутор ўқитувчиси ва хонанда Санъатхон Холмухамедовалар тарбияси Дилором опа эришган ютуқларнинг бош омили бўлди.

– *Менинг энг катта бахтим санъаткорлар оиласида тузилганимдир, – дейди Дилором Омонуллаева. – Болалигимдан кўнглимда ижодга ўзгача меҳр уйғонган. Ўша вақтларда таниқли бастакорлар Мутал Бурхонов, Манас Левиев, Икром Акбаров, Мухтор Ашрафий ижросидаги асарларни тинглаб, уларга ҳавас қилганман. Айнан шу асарлар мукамаллиги менда тинимсиз ҳаракат ва ўз устимда ишлаш кўникмаларини шакллантирди. Успенский номидаги мусиқа мактабини тамомлаб, Ўзбекистон давлат*

консерваториясига “Бастакорлик факультети”га ўқишга қабул қилиндим. Талабалик йилларимда ҳам ўқиш билан бир қаторда Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси томонидан ташкил этилган турли хилдаги танловларда қатнашиб, муносиб ўринларни қўлга киритганман. Устозларим – профессорлар Борис Зедмен ҳамда Тўлқин Қурбоновлардан мусиқа яратиш сирларини ўргандим. Гарчи йўналишим бастакорлик бўлса-да, Тамарахоним, Ботир Зокировдан вокал сабоқларини олдим. Унга ҳамоҳанг тарзда классик ашулаларни ҳам маромга етказиб ижро этишга интилардим. Устозларим Дони Зокиров, Мардон Насимов, Манас Левиевлар доимо мени қўллаб-қувватлаб туришган. Бугун улар номларини тилга олганда ҳаммиша юрагимда илиқ ҳислар жўш уради.

Дилором Омонуллаева ҳақида гап кетар экан, у кишини устозларининг муносиб давомчиси дейиш мумкин. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки у устозларидан олган сабоқларини шогирдларига ўргатмоқда, уларнинг камолида эса ўзининг бахтини кўрмоқда. Балки шу сабабдир, у 1998 йилда юксак мукофот – “Дўстлик” орденига сазовор бўлган. 2006 йилда эса Дилором Омонуллаева Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби бўлишдек улкан бахтга эришди.

“Шарқ тароналари”, “Ёмғир ёғди”, “Яккадир Тошкент”, “Саратоним кетди”, “Бир-бирингни асра, ўзбегим”, “Ўзбекистон”, “Сен қайдасан”, “Бахшида”, “Турналар қайтгунча омон бўлайлик”, “Тинчлик нашидаси”... Бу унинг ижод кенгликлариди қалбининг гавҳарига айланган кўшиқлардир. Самимийлик, санъатни дилдан ҳис этиб, уни кадрлаш, борлиқнинг бағридаги сизу бизга кўринмайдиган

рангинликларни кўшиқларга айлантириш бахти ижодкорни бошқалардан ажратиб турадиган энг ажойиб хислатдир. Шунингдек, ижодкорнинг болалар учун ёзган юздан ортик кўшиқлари тўплам сифатида чоп этилган. Улар қаторида яна “Топишмоқ айтишувлар”, “Алифбо кўшиқлари” ва бошқаларни келтириш мумкин. У киши олий таълим тармоқларида эстрада санъати таълими учун “Эстрада хонандалиги” ўқув қўлланмасини ишлаб чиқди. Ижодкор яратган “Эстрада ва жаз вокалистлар тўплами” китоби талабалар учун муносиб қўлланмадир.

Дилором Омонуллаеванинг моҳир педагоглигини алоҳида қайд этиш лозим. Устоз бугунги кунда Ўзбекистон давлат консерваториясининг Эстрада хонандалиги кафедрасини бошқариб келмоқда. Унда таълим олаётган шогирдлар эса нафақат мамлакатимиз, балки жаҳоннинг катта саҳналарида таниқли хонандалар билан бир қаторда куйлаш бахтига муяссар бўлди. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Лола Аҳмедова, Дилноза Исмияминова, Зоя Цой ҳамда Оксана Нечитайло (Соғдиана), Манзура Йўлдошева, Мадина Мумтоз сингари бир қанча “Ниҳол” мукофоти совриндорларига устозлик қилган ва улар камолотида Дилором Омонуллаеванинг ҳиссаси бекиёс.

Устоз ҳозир “Шарқ тароналари” Халқаро мусиқа фестивалига тайёргарлик ишлари билан банд. Устозлари, шогирдлари, ҳамкасблари билан тинмай изланаётган Дилором Омонуллаевага мустаҳкам соғлиқ ва доимий илҳом тилаймиз.

Улуғбек МИРЗААҲМЕДОВ

Эзда меҳнат таътилига чикиб, ахён-ахёнда Бўстонликдаги ўртоғимникида мирикиб дам олиб қайтаман. Қайтганимдан кейин ҳам тоғ кишлоғининг мафтункор манзаралари: кўм-кўк либосдаги арчазору бодомзор, пистазорлари узоқ вақт кўз олдимдан кетмай, мени ўзи томон чорлаётгандек бўлади. Ўшандай тотли ўйлар оғушида дўстим Неъматларнинг уйига яқинлашганимда, эшик очилиб, кўлида қоғоз қопча кўтарган Неъмат кўринди. Дўстим мени кўриб, жилмайиб кучоқ очди. Сўнг войиш тагидаги кўрпачалар тўшалган чорпоёга таклиф қилди. Войишдаги шишадек тиник хусайни узумлар, нарироқда ҳосилнинг кўплигидан шохлари эгилиб, таъзимга келган шафтолилар атрофга яна ҳам файз-тароват бахш этаётгандек.

Хол-аҳвол сўрашиб бўлгач, мен ундан ҳали қаергадир шошилинич кетаётганлигини сўрадим. Неъмат бир лаҳза ўйланиб:

– Ҳа, бир бобомиз бор. У киши кампири билан уч йилча олдин шу ерга кўчиб келган эди. Ҳозир оғир касал, ҳеч кими йўқ. Дўстим, сиз узоқ йўл босиб, ҳориб келгансиз, бироз дам олинг. Мен бободан хол-аҳвол сўраб, тезда қайтаман, – дея жойидан кўзгалди.

Мен чолни кўриб келиш учун бирга боришни таклиф қилган эдим, у рози

БЕХОСДАН

О'ТИЛГАН О'У

бўлди. Бобо яшаётган жой Неъматларникидан тўрт-беш уй нарида, сой қирғоқларига яқин, сердарахт бир ерда, оддийгина қилиб қурилган, ичма-ич қириладиган иккита ғиштли уйдан иборат ҳовли экан. Дўстим уй соҳибини “Шамси бобо!” деб чақирган бўлди ва жавобни ҳам кутмасдан олдинма-кетин эшикка яқинлашдик. Шу чоғ эшик очилиб, ўрта бўйли, котмадан келган, кекса аёл кўринди. У назоқат билан салом бериб, бизни ичкарига таклиф қилди. Хона кенг, ёруғ ва озода, ўртада хонтахта, уч тарафига кўрпача тўшалган.

Уй тўрида кўрпачада узала тушиб ётган чўзиқ юз, дўнг пешона рангпар уй соҳиби бизни кўриб, ўрнидан кўзгалди. Неъмат кўлидаги егулик солинган қопчани хонтахтага қўйди-да, чолнинг қўлини олиб сўрашди.

Дастурхон ёзилиб, у-бу егулик қўйилди. Орага жимлик чўкди. Мен юзага келган жимликни орадан кўтариш учунми ёки унинг кечмишига қизиқибми:

– Бобо, асли қаерликсиз? – дея сўрадим. У бироз иккиланиб тургач:

– Ҳа, энди умр дарёсининг оқимида урилиб-сурилиб, шу ерларга келиб қолганмиз-да, – деди ва Умар Хайёмдан битта рубойи келтирди:

**Афсуски йигитлик мавсуми ўтди,
Кўклам ўтиб кетди, куз келиб қолди.
Ёшлик деб аталган севинч булбули,
Билмадим, қачонлар келдию кетди.**

Шамси бобонинг қалбида қанчалар дард, алам ва изтироблар яшириниб ётганлигини менга берган жавоби ҳамда Хайёмдан айтган рубойи орқали ҳис эта бошладим.

У энди назаримда, оддий одам эмас, гўё бир сирли сандик эди. Мен бобонинг ўйчан нигоҳига зимдан назар соламан.

У рубойининг ўз талқинидаги таъсиридан чикиб кета олмай қийналар, қайтмас ёшлиги ва у билан боғлиқ воқеаларни кўз ўнгида жонлантирарди. Бобо ўз ҳаётининг сирли саҳифаларини варақлай бошлади:

– Ўша йиллари биз чекка қишлоқлардан бирида яшардик. У пайтларда уруш давом этарди. Бутун куч фронтга сафарбар қилинган. Бир оёғим оқсоқ бўлгани учун мени фронтга олишмади. Қишлоғимиздаги мактаб, дўкон, дон омбори ва идорага қоровул бўлдим. Дўконда ўн еттиларга кирган, лекин яқиндагина ўйланган йигитча келинчаги билан бирга савдо қиларди. Келинчак гўзал бўлиб, исми ҳам Шамсиқамар экан.

Ҳали айтганимдек, ўша дўконни ҳам кўриқлардим. Ҳамма ўз иши билан банд. Турғун дўконга мол келтириш учун қаёққадир тез-тез кетади. Келинчак бўлса дўконни очиб онда-сонда келган харидорларга савдо қилади. Мен ўзим кўриқлаётган бинолар атрофини супуриб сув сепаман ва Шамсиқамарнинг гўзал нигоҳига баъзан пинҳона назар соламан. Унинг тиник ва беғубор чехрасига ҳар гал бокқанимда, юрагимда ёшликнинг шўх, айна пайтда, бекарор ғалаёнлари бош кўтаради. Кунлар ўтган сайин кўнглимдаги бу ғалаёнлар кучайиб, умид ғунчаларига айланарди. Афсуски, ўша пайтлар бу туйғуларимнинг оқибатига қарши турадиган куч етишмади, иродасизлик қилдим.

Шамсиқамар билан ўртамиздаги илиқлик тобора кучайиб нозикрок тус олар, бу муносабатимизга ҳалал берувчи Турғун бўлса, фақат савдони ўйларди. У келтирган молларни дўконга жойлаб, Шамсиқамарнинг ёнида бир-икки кун савдо қиларди-да, яна мол қидириб қаерларгадир кетарди. Мен келинчакни танҳо ўзимники қилиб олиш, бундан ҳам дахшатлиси, мақсадим йўлида тўсик бўлган одамни орадан олиб ташлаш каби қабих ўйлар билан кун кечирардим. Кунларнинг бирида аёлни синаш учун шу ҳақда сўз очган эдим, унинг юзи оқариб кетди. Лекин шунчаки гап деб ўйлади шекилли, индамай нари кетди. Аммо менинг ниятим кун сайин қатъийлашиб борар, унинг амалга ошиши учун имкон зарур эди. Бир кун кечга яқин Турғун дўконга мол келтирди. Вақти келди деб ўйладим ва ўзимни тайёрлаш учун, уйимга югурдим. Айна лаҳзаларда юрагим кинидан чиқиб кетгудек бўлар, унинг уриши ҳатто ўзимга ҳам эшитиларди. Қалтираган қўлларим билан бир шиша ароқни очдим-да, нари-бери газак билан икки пиёла ичиб юбордим...

Келганимда Шамсиқамар билан Турғун келтирилган юкларни галма-гал ташишар эди. Турғун икки ўрам читни қўлтиқлаганича дўкон ичкарига йўл олди. Ёш жувон эса ташқаридаги матоларни титқиларди. Уларни қузатар эканман, ҳаяжон ичида хансираб нафас олсам ҳам, ўзимни хотиржам кўрсатишга ҳаракат қилдим. Охири бўлмади, гўё ёрдамлашаётгандек икки ўрам матони қўлтиқлаб дўконга кирдим. Турғун киргизилган нарсаларни пештахталарга дид билан тахлар, баъзида дўкон олдидаги от-аравага безовталиқ билан қараб қўярди. Мен гўёки матоларни томоша қилиш баҳонасида, Турғуннинг ҳар бир ҳаракатини зимдан кузатаман. Гарчи шу лаҳзаларда сиргимда сокинлик акс этиб турган бўлса-да, ичимда ўт ёнар, миям ғувилларди. Шу топда кимнингдир “ё ҳозир, ё ҳеч қачон”, деган сўзлари айнан мен учун айтилгандек туюларди. Бу орада аравакаш келиб, юкдан бўшаган от-аравани хайдаб кетди. Бир неча кун

олдин дўкон бурчагига ўзим ташлаб қўйган болгачага қўркув ичида қўл узатдим. Ўз ишига берилиб кетган Турғун мен томонга қарамас, тотли ўйлар оғушида бўлса керак, гоҳида лабида жилмайиш акс этарди. Ўшанда у нималарни ўйлаган экан? Агар мен томонга бир лаҳзагина қараб қўйганида ҳолатимни сезган, ҳаракатларимни фош этган бўларди. Аниқ эслайман, қўлларим титрар, оёқларим бўшашар, қўлимдаги уч юз граммча келадиган болга бир неча килограммга айланиб қолгандек мени пастга тортарди. Бирдан вужудимни қўркув босди ва шу қўркув баробарида, менда иккиланишми, ё раҳмдилликка ўхшаш бир майинлик томирларим бўйлаб оқа бошлади. Ҳатто болгани ерга қўймоқчи ҳам бўлдим. Бироқ борлигим узра эндигина ҳаракатланаётган бу илиқлик узок давом этмади. Лаҳза сайин хаёл кўзгусида акс этиб турадиган ёш гўзалнинг қиёфаси ҳамда орамиздаги ўта нозиклашиб бораётган кўзга кўринмас ришталар қайта жонланиб кетди-ю, рақибимга нисбатан яна қарашларим музлай бошлади. Қулоқларим остида кимдир “Ур! Ур! Кейин кечикасан!” деяётгандек бўларди.

...Шамсиқамардўконга кирганда, мен пештахтага суянганча, гангиган бир алфозда турардим. У мени ва конга беланиб ётган Турғунни кўриб чинкириб юборди. Сўнг йиғлай бошлади. Мен эшикни ичкаридан беркитиб, аёлга ёлвориб таскин бера бошладим ва ниҳоят уни тинчлантирдим. У билан биргаликда пештахта ортига кўмдик-да, из қолдирмас даражада текислаб, иккинчи куни савдо қилавердик. Орадан тўрт-беш кун ўтгач, жувон мархумнинг қариндошларига бориб “Турғун акам бир ҳафта олдин сизларни кўриб келиш учун уйдан чиқиб кетганди, лекин хануз қайтмади”, деганидан сўнг Турғуннинг яқинлари ва ички ишлар ходимлари томонидан суриштириш ишлари бошланди. Шубҳасиз, мен ҳам сўроқлардан четда қолмадим. Милиция Турғунни охириги марта қачон ва қандай ҳолда кўрганлигимни сўрар, унинг синчков нигоҳлари остида оёқ-қўлларим қалтираб, сўзларим бир-бирига ковушмас эди. Милиция мендан эшитган сўзларни ёзиб олгач кетди. Лекин кўп ўтмай, яна ва яна мени сўроққа чақиртирар, ҳар гал шубҳа билан зимдан кузатарди. Билмадим, бирор ҳаракатим унинг гумонларига ўт қаладим, ёки жасадни йўқотиш учун дўконга белкурак олиб кирганимни бирор кимса кўрганмикин, сўнгги марта чақиртирилганимда, қамокқа олишди. Бироқ пайт пойлаб, ўша ерда ишлайдиган қариндошим кўмағида қочдим.

Шундан кейин Шамсиқамар билан учрашиб, иккимиз бир тўхтамага келдик. Исминни ўзгартириш учун мен Шамси, у эса Қамар бўлди. Бу ишнинг битишида яна ўша қариндошимиз бизга ҳамдам бўлди. Унинг ёрдамида бизларга янги паспорт тайёрлангач, ҳаётдаги Ботир Шамси исми билан қайта дунёга келди. Ўшанда уруш кетаётганлиги ҳам бизга қўл келди. Ҳеч кимда биз ҳақимизда ўйлашга вақт ҳам, имконият ҳам йўқ эди, эҳтимол. Биз бўлсак турли гўшаларда яшириниб, узок йиллар турли тирикчилик қилиб юрдик. Мусофирлик, одамлардан айрича яшаш, ўзим туғилиб ўсган кишлоғимдан ўзга, пана-пасткам ерларда ҳаёт кечириш қанчалик оғир эканлигини бутун вужудим билан ҳис қилдим ўшанда. Шундай кунларнинг бирида, биз Қамарнинг узок бир қариндошиникига меҳмонга бордик. Қишлоқ сийрақкина ўйлардан иборат бўлиб, ёнидан анҳор оқиб ўтар экан. Уй эгалари бизни хурсандчилик билан кутиб олишди. Сўнг мен тенги ёшдаги уч нафар қўшнини ҳам таклиф қилишди.

Ҳол-аҳвол сўрашгач, у ёқ бу ёқдан гаплашиб ўтирдик. Ўшанда саратон эди шекилли, осмон олов пурқарди. Бу орада кимдир анҳорга тушиб чиқишни таклиф қилди. Бу таклиф

бошқаларга ҳам маъқул келди. Чўмилиб чиққанимиздан сўнг қаршимда ўтирган ўрта бўй, қотма, бир суҳбатдошим менга тикилиб турди-да, қатъий оҳангда: “Мен сизни танидим, исмингиз Шамси эмас, Ботир, – деди. Ҳа, сиз бешчинорлик Ботирсиз. Мен буни елкангиздаги татуировкадан танидим. Буни елкангизга мен чизганман. Сиз эса менинг билагимга чизган эдингиз”. У шундай деб, туш билан тирнаб ёзилган билагини мен томонга узатди. Бироз сесканиб, ўзимни орқага олдим. Энди қаршимда суҳбатдош эмас, балки ўтмишимдан хабардор тирик гувоҳ турарди. Мен бехосдан берилган сўз зарбаларидан эсанкираб қолдим. Аммо у шафқатсиз рақиб каби кимлигини ўйлашимга ҳам, ўзимни ҳимоя қилишимга ҳам имкон бермас эди. У яна кўзларимга қараб “Сизни Турғун воқеасидан кейин ҳеч қаердан топишолмади”, деди. Турғун воқеасини шунчалик батафсил биладиган бу одам ким бўлди экан? Ниҳоят, эсладим. Қишлоғимизда бир татар бола бўлар эди. Елкамдагини шу чизган. Ҳа, ўша, исми ким эди?! Хах!... Топдим! Равил! Бироқ бу исми тилимга чиқармадим.

Энди ўзимни оқлаш, ҳимоя қилиш учун бирор нима дейишим зарур эканлигини англадим ва ниҳоят: “Мен Ботир эмасман. Ҳеч қандай Турғунни танимайман. Шаҳсимни тасдиқловчи ҳужжат кўрсатишим керакми?” дея қўлимни чўнтагимга солдим. Овозим бироз бўғик чиксада, қатъий ва кескин эди. Мақсадим рақибимни гарчанд, ишонтира олмасам-да, гапидан тўхтатиш эди.

Бизни шу пайтга қадар ҳижолат билан жимгина кузатиб турган давра аҳли иккимизни ҳам беозоргина тартибга чақирди. Биз жимиб қолган бўлсак ҳам, энди менинг кўнглим хира тортган, бу жимлик ортида қандайдир нохушликлар туман ичида акс этаётгандек бўларди. Шубҳасиз, айни чоғда бу ҳолат давра аҳлига ҳам кўчган, бир-бирига сингайдиган икки хил кайфият юзга келган эди. Кимдир ногаҳоний берилган сўз зарбаларидан изтироб чекса, кимлардир даврани совутмасликка ундаб, “юзта-юзта” олишга ундарди.

Хуллас, меҳмондорчилик кўнглига сизмай, ўша кунгек уйимизга қайтдик. Шундан кейин, кўп ўтмай, “изкуварлар” яна мени таъқиб қилишиб, қамокқа олишди. Яна сўроқ, яна қийноқ...

Билмадим, ўттиз беш йил пана-пасткам ерларда яшириниб, ғарибона ҳаёт кечирганим инobatга олиндим, ё қариндошларнинг шамоли тегдими, мени озод қилишди. Лекин озод қилинган бўлсам ҳам, ҳамон виждон азобидаман...

У шундай деб, нурсиз кўзларини бизга қадади... Орага жимлик чўқди. Бошқаларни билмадим-у, айни шу лаҳзаларда менинг бўғзимда алланима жунбушга келиб, кўзимдаги икки томчи ёш юзимга думалади. Шу чоғ ўртагимда асло қутилмаган бир ҳодиса юз бериб, ҳамма нарса лаҳзалар ичида остин-устин бўлиб кетди... Мен бобонинг уйида, унинг дастурхони атрофида ўтириб, унга қандай: “Сиз қотилсиз!” деб юборганимни сезмай қолдим. Чол қулоқларига ишонмагандай, бир нафас менга тикилиб қолди. Кейин кафларини кўксига босганича, ҳолсизланиб, ёстикка бош қўйди. Унинг оқариб бораётган юзи ҳам, безовта боқаётган кўзлари ҳам бари мени даҳшатга соларди. Неъмат иккимиз қўркув ҳамда саросимада ўрнимиздан турдик. Бироқ нима қилишимни билмай, ҳам даҳшат, ҳам афсусланиш мужассам бир ҳолатда туриб қолдим. Кейин, бироз ўзимга келиб, уй деразасини ланг очдим. Неъмат бўлса, аллақачон “Тез ёрдам” чақиргани чиқиб кетганди.

Нишон ШАКАРОВ

S a o d a t i m s i z b i l a n , o t a !

(mansura)

Кичкина эдим, жудаям кичкина. Жимжилоғингиз кафтимни тўлдириб тургани эсимда. Битга бармоғингиздан ушлаб олиб, қаерга борсангиз, эргашаверардим. “Отасининг кизи” эдим. Тенгқурларингиз сийқаси чиқиб кетган “Отанга нега эргашасан, боғчага бормайсанми?” деган саволни беришса, энсамни қотириб қўйиб, яна Сизга эргашардим. Онам шу бугун боғчага боргин, деб қолаверардилар. Мен эса яна Сиз билан эдим. Кечкурун ўрнимга ётқизиб, бошмоқчамни ечиб олаётганингизни ҳис этардим, холос. Баъзан кўтариб олиб юрганингизда ўзимни шундай кучли ва катта сезардимки...

Ҳамма қизлар онасига эргашишни, тақлид қилишни яхши кўради. Мен эса Сизга тақлидан қўлимни орқага қилиб, салобат билан қадам ташлаб кўрардим.

Ота, мен бугун шу сўзга ҳам суянаман. Борлигингиз менинг бахтим. Сизнинг бахтингиз бизнинг камолимиз эди. Мана, ҳар биримизнинг бахтимиздан суюниб, саодатли кунларга онам билан бирга етдингиз. Сиз бизга намунасиз, Сиз бизга ўрнақсиз. Ҳалоллик – касбингиз, садоқат – хунарингиз бўлди. Бу хислатларингизни ўргатмай, ўрнақ бўлиб, бизга юқтирдигиз.

Бугун сизнинг сочларингизда кўпаяётган оқлардан, юзингизга тушаётган ажинлардан хавотирдаман. Бирок хавотирларимни инсон сочига тушган оқ Аллоҳнинг нуридир, деган гап чекинтиради. Нур инган юзларингиз фарзандларим камолини ҳам кўрса дейман. Негаки, улар учун ҳам биз қатори куйиниб юрасиз. Ўзингиз бот-бот айтасизку, сен юртнинг равнақиға хизмат қилсанг, шу юртда эртага фарзандларинг камолға етади, деб.

Ота, мен шу номга ҳам суянаман. Мендан олисда бўласизми, яқинда бўласизми, омонлигингизга шукрона қиламан. Саодатим, бахтим Сиз туфайли, отажон!

ХОНИМОЙ

BOBOLARIM

Nevaralarim!

Bobom Dehqonboy o‘t-olovli yoshlik yillarining ajoyib bir kunida, tog‘ bag‘ridagi bo‘ri uyasiga kirib bordi. Makon egalari ovga chiqib ketishgan, ammo ularning bolalari bir-birlarining pinjiga bosh suqishib yotishgan ekan. Dehqonboy bo‘ri bolalarini ovulga olib keldi. U o‘z tengdoshi bo‘lgan otam Olimga maqtandi. Lekin Olim uning qilig‘idan ranjib, o‘z g‘azabini bir so‘zda ifodaladi:

– Ahmoqsan!

Tog‘liklar uchun og‘ir bo‘lgan bunday so‘zni o‘z akasining o‘g‘lidan kutmagan Dehqonboy ham ko‘zlari chaq nab dedi:

– Ahmoqdirman, ammo qo‘rqoq emasman!

Azim Suyun,

“Nevaralarim uchun hikoyalar” to‘plamidan

Чавандозларнинг сеvimли ўйини кўпқари миллий қадриятларимиздан бири ҳисобланади. Бежизга “От улоқ ортганда билинади” деб айтишмаган. Ҳақиқатан ҳам, отнинг қандайлигию унинг кучи улоқда намоён бўлади. Бундан ташқари, миллий спорт ўйинимиз йигитларнинг ҳар томонлама соғлом ва етук бўлиб вояга етишида ҳам аҳамиятли.

Оммавий миллий ўйин

Кўпқари – Ўрта Осиё халқларининг қадимий оммавий, миллий ўйинларидан ҳисобланади. Уни анъана, удумларимиздан бири, десак хато қилмаймиз. Ҳар ҳолда, полвон зот учун эмас, ор учун курашади. Йигитларнинг ғурури, қудратини намоён этувчи кўпқари, асосан, ҳосил байрамлари, тўй ва сайиллар муносабати билан ўтказилган ва бу одат ҳозир ҳам мавжуд. Ҳар қандай улоқ томошалари олдидан махсус жарчилар қишлоқ, овулларга юборилиб, одамлар гавжум жойларда, бозорларда улоқ ким томонидан, қаерда, қачон ва нима мақсадда ўтказилаётганлигини, қўйиладиган совринларни эълон қилган. Қадимдан кўпқари йигитларни мард, жасур, эпчил, довиорақ қилиб тарбиялаш вазифасини бажарган.

Афсоналарда айтилишича

Чавандозлар орасида кўпқарининг пайдо бўлиши бора-бора катта кўк бўри оралаб, кўй, эчки ва молларга катта зарар келтиради. Шунда овул оқсоқоли мард йигитларни бир жойга йиғиб, “Кимда-ким бўрини ўлдириб, жасадини олиб келса, шу йигит қишлоқнинг энг сулув қизига уйланади”, деб айтади. Шундан сўнг йигитлардан бири тонг сахарда бўрининг жасадини овулнинг бошига олиб келиб ташлайди. Тонгла одамлар йиртқичнинг жасадини кўришади. От устидаги йигитлар уни турткилашиб, “кўк бўри”, “кўк бўри”, дея атрофида от чоптиришади. Шундай буён “кўк бўри” халқ орасида “Кўпқари”га айланиб кетган экан.

Дунёдаги энг катта сут эмизувчи кўк китдир. Унинг оғирлиги 150 тонна, узунлиги 30 метр. Бир кеча-кундузда 2-4 тонна озиқ ейди. Энг қизиғи кўк китнинг тишлари бўлмайди, у фақат планктонлар билан озиқланади.

Дунёдаги энг катта гул Раффлезия Арнольди бўлиб, уни Суматра оролида Раффлезия ва Арнольди биринчи бўлиб учратишган ҳамда ўз исмларини беришган. Гулнинг диаметри 1 метр.

Дунёдаги энг кичик гул Волффия бўлиб, диаметри 1 мм, яъни тахминан тўғноғичнинг учидай келади.

Дунёда курукликда яшовчи ҳайвонларнинг энг каттаси филдир.

Хартумлилар туркумига кирувчи бу ҳайвон оғирлиги 4-5 тоннани ташкил қилади.

Дунёдаги энг катта ёнғоқли дарахт Сейшел оролида ўсувчи Сейшел пальмаси бўлиб, ҳосилининг ҳар бири 13-25 кг.ача тош босади.

Дунёдаги энг катта қуш Африка туяқуши бўлиб, бўйи 3 метр, оғирлиги 100 кг.ни, тухуми эса 1409 гр.ни ташкил қилади. Туяқуш узун ва бакувват оёқлари ёрдамида соатига 60-70 км тезлик билан югура олади.

Дунёдаги энг тез сузувчи қуш пингвиндир. Бу ажойиб қуш соатига 36 км. тезликда суза олади.

Дунёдаги энг катта аюла Китсимон аюла бўлиб, узунлиги 12-20 метрни, оғирлиги 15-20 тоннани ташкил қилади.

Дунёдаги энг кичик аюла Тиканли аюла бўлиб, узунлиги 40-45 см.ни ташкил қилади.

Дунёдаги энг кўп электр тоқини ишлаб чиқарадиган ҳайвонлар тропик денгизларда учрайдиган кичикроқ скатлар бўлиб, 70 Вт кучланишли электр заряди ҳосил қиладиган аъсо си бор.

Дунёдаги энг катта дарахтлар Австралия эвокоипти билан секвоя-дендрон дарахтларидир. Энг баланд эвокоиптнинг баландлиги 155 метр,

Солим ва пойга

Бу халқ ўйини икки қисмдан – солим (қокма) ва пойгадан иборат. Солимда чортоқ устида ўтирган ҳакамлар улоқни тўдага ташлайди. Чавандозлар улоқни олиб, тортишиб, энг кучлиси уни маррага ёлғиз ўзи олиб келса, солим ҳалол ҳисобланиб, унга аввалдан ваъда қилинган мукофот тақдим этилади.

Пойга эса икки турдан иборат. Дастлаб, отда чавандознинг пойгаси ва улоқ билан чопиш пойгаси. Улоқ билан пойгада белгиланган жойдаги улоқни олиш учун ҳакамлар рухсат бергандан кейин чавандоз от чоптириб бориб, улоқни ердан кўтариб олиб маррага етказиши керак.

Юртимизнинг турли гўшаларида ўтказилувчи мусобақалар бир-биридан ажралиб туради. Масалан, Наманган вилоятида улоқ учун бузқдан фойдаланишди. Улоқни бошқа чавандозга бериш ҳисобга ўтмайди. Шундай ҳол юз берса, иккиси ҳам совриндан четлаштирилади. Самарқанд вилояти кўпқари ўйинларида эчки-

ни улоқ сифатида чавандозларга ташлашади. Иштирокчилар эса улоқни белгиланган маррага олиб келишлари лозим.

Биласизми?

Улоқнинг спорт тури сифатида халқаро миқёсда 38 мамлакатда тан олинди. Ўзбекистон от спорти ва улоқ федерацияси томонидан улоқ мусобақаларининг умумий қоидалари ишлаб чиқилиши ва халқаро “Кокбору” (улоқ-кўпқари) федерациясининг ташкил этилиши катта аҳамиятга эгадир.

Қорабайир, араби, ахалтекин, курама, лакай, кустанай, қорабоғ ва ҳозирги Орлов от зотлари улоқчи отлар ҳисобланади.

Ҳар йили куз, қиш ва баҳор ойларида мамлакатимизнинг турли вилоятларида кўпқари мусобақалари ўтказиб келинади. Юртимиздаги илк халқаро мусобақа эса 1999 йилнинг 27-29 ноябрь кунлари Навоий вилоятида ташкил этилган.

Улугбек РАҲМОНҚУЛОВ тайёрлади

секвоядендронники эса 142 метрни ташкил қилади. Шундай йирик дарахт миттигина уруғдан униб чиқади.

Дунёдаги энг катта қирққулоқ (папоротник) дарахтсимон бўлиб, Янги Зеландияда ўсади, бу ўсимлик спатия туркумига мансуб, баландлиги 24 метрга етади.

Дунёдаги энг катта илон анаконда бўлиб, узунлиги 11,4 метрни ташкил этади. Энг кизиғи, бу илон 100 тага яқин тухум қўяди.

Дунёдаги энг захарли илон йўлбарс илон бўлиб, Тасманияда яшайдиган ушбу битта илоннинг захри 400 кишини ўлдиришга етар экан.

Дунёда энг узок умр кўрувчи жонзот бактериялар бўлса керак. Улар нокулай шароитда ҳам спора ҳосил қила олади. Бу споралар куруқ жойда минглаб йил яшовчанлик хусусиятини йўқотмайди.

Дунёдаги энг катта маймун горилла бўлиб, бўйи 2 метр, оғирлиги 260 килога етади.

Дунёдаги энг йирик қапалак Атакус Алтас. Қанотлари ёйилганда 30 сантиметрга етиши боис, кўрганлар уни куш деб ўйлашади.

Дунёдаги энг тез учувчи хашарот ниначи ҳисобланади. Унинг ҳаракати тезлиги 57 км/соатга етади.

Дунёдаги энг катта ари япон ковоқарисидир. Унинг узунлиги 7 сантиметр бўлиб, ўзидан икки баробар катта хашарот танасини ҳам дахшатли жағлари ёрдамида кесиш ташлайди. Ҳар йили Японияда 40 киши бу ариларнинг ҳужумидан вафот этади. Қорин қисмидан отилиб чиқадиган захар инсонни ўлдирадиган даражада кучлидир.

Дунёдаги энг катта кемирувчи хайвон Жанубий Америкада яшовчи кундузсимон капибарадир. Бу жониворнинг оғирлиги 60 км.га етади.

*Интернет маълумотлари асосида
НИГИНА тайёрлади*

Glyuk

O'z musiqasi bilan

Шаҳзода Евгений Савойский қўшини хизматчиси Александр Глюк табиатан меҳнатсевар ва фаол одам эди. У ҳарбий вазият тақозосига кўра Бавария вилоятларидан бири – Юқори Пфальцга кўчиб ўтади ва у ердаги Эрасбах турар жойида ўрмончи бўлиб ишлайди. Ҳаракатчанлиги ва фаоллиги тўғрисида халқ орасида эътибор қозонган Александр ўттиз ёшида Мария Вальпург исмли қизга уйланди. 1714 йилнинг 2 июлида ёш оилада ўғил туғилади. Унга Кристоф Виллибальд деб исм қўйишади.

Глюклар оиласининг ҳаёт йўли сокин кечмаган. Пфальцнинг Бавария таркибига қайтарилиши натижасида Александр Глюк ватани – Австрияга қайтишга мажбур бўлади. Дастлабки йилларда улар Рейхштадтда яшаганлари сабаб, Кристоф айнан шу ерда мусикий таълим олади.

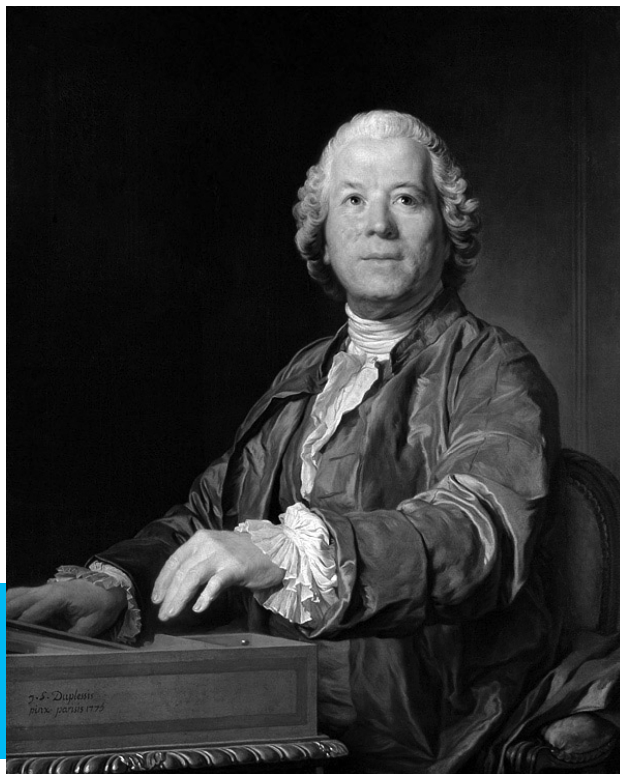
1722 йилда Глюклар оиласи Рейхштадтдан Крейбицга кўчиб ўтади. Бу – ўрмон билан қопланган тоғли ер эди. Кристофнинг ўсмирлик йиллари ана шу табиат куршовида кечган. Отаси мусиқа билан кўп пул топиб бўлмади деб ҳисоблар ва тўнғичининг оилавий иш давомчиси бўлишини хоҳларди. Шунинг учун у Кристофнинг мусикага иштиёқини сўндириш учун муттасил иш билан банд қиларди. Александр Глюк ўғилларини ўта қаттиққўллик билан тарбиялаган. Кристоф Виллибальд ва укаси Кристоф Антон кўпинча қаттиқ совуқда ялангоёқ отасининг орқасидан турли ов ва ўлчов қуролиларини кўтариб юрган.

Не ажабки, отаси қанча қаршилик қилса, Кристоф шунча қайсарлик билан мусикага интиларди. Кейинчалик, ўзи эътироф этганидек, “... ўрмон иши мен учун иккинчи даражага сурилиб, бутун ҳаёлим мусикага берилганди. Аммо бу отамга ёқмас, зиммамдаги вазифаларни икки баравар кўпайтирарди. У мусика инсонни ҳеч қачон тўйдиролмайди, деб

ҳисоблар ва ундан воз кечишимни истарди. Кечки пайтлар мусика билан шуғулланардим, бу эса бутун уйдаги тинчликни бузарди. Бу орада варган чалишни ҳам ўргандим. Уйимдагилар кўпинча мусика асбобларимни беркитиб қўйишарди. Мен учун энг лаззатбахш дамлар – яқшанба кунлари черков хорида қўшиқ айтиш эди”.

Кейинчалик улар Шимолий Чехиядан Эйзенбергга кўчиб ўтишади. Маълум вақт ўтгач, Кристоф уйини тарк этади ва мусикий таълим истагида Прагага йўл олади.

1731 йилда Кристоф Глюк Прага университетига ўқишга киришга муваффақ бўлади. Бир сўз билан айтганда, унинг беғам ва беташвиш ҳаётига чек қўйилади. У энди бутун куч-қуввати, қобилятини мусикага бағишлашга тайёр эди. Глюк ёқимли овозга эга бўлиш билан бирга скрипка ва виолончель ҳам чаларди. Тирикчилик ташвишида маҳаллий байрамларда қатнашаркан, у ерда янграган чех халқ оҳанглари ўсмирнинг шуурига сингиб борарди. Бу ҳол бўлажак композиторнинг ижодига ўз таъсирини кўрсатмай қолмади.

Австрия пойтахти Венага кўчиб ўтган Глюк Лобковиц князи саройига мусикачи сифатида ишга олинади. У княз саломидаги базмлардан бирида италиялик мусика шайдоси ва аслзода Мельци билан танишиб қолади. Мельци Глюкнинг истеъдодига махлиё бўлиб, уни Миландаги шахсий капелласига таклиф қилади. Глюк Миланда тўрт йил яшайди ва Италия операсини ўрганади. Ўшанда у буюк композитор ва органист Жованни Баттиста Саммартиниға шогирд тушади.

1741 йил 26 декабрда Милан сарой театри Кристоф Виллибальд Глюкнинг “Артакеркс” операси билан мавсумни бошлади. Премьера жуда қатта муваффақият қозонгач, Глюкка янги буюртмалар туша бошлади. У Метастазининг “Демофонт” либреттосига мусика басталайди. Бу опера Миланда шунчалик қатта шухратга эришадики, тез орада Реджьо ва Болоньяда ҳам қўйилади. Сўнгра Глюкнинг биринкетин “Тигран”, “Софонисба”, “Гипермнестра”, “Пор”, “Ипполит” каби янги опералари қўйилади. 1741-1745 йиллар давомида композитор ўнга яқин опера яратгади.

Юкорида тилга олинган Глюк операларининг ярмидан кўпи Метастазіо магнлари асосида яратилганди. Унинг дастлабки опералари бизгача тўлиқ етиб келмаган. Урушлар, ёнгинлар сабабли фақатгина ариялар парчалари етиб келган, холос. Уларда инсон ҳис-туйғулари жиддий тарзда қаламга олинган.

Доимий изланишда бўлган Глюк 1745 йил ноябрида княз Лобковиц билан биргаликда Лондонга йўл олади. Бу пайтда Англияда ҳам бутун Европадаги каби Италия опералари етакчилик қиларди. Бироз ўтиб, Глюкнинг “Буюклар таназули” операси сахнага қўйилади. Аммо бу опера унчалик шухрат қозонмайди. Унинг янги операларидаги алоҳида ариялар тингловчиларга жуда маъқул бўлади ва Лондонда бир вақтнинг ўзида олти сонатаси нашр этилади. Бу Глюк ижодининг илк нашри эди. У Лондонда буюк композитор Гендель билан учрашади.

1748 йили қатта шон-шухратга қарамай, санъаткор Венани тарк этиб, Минготти труппасига қўшилади. Труппа икки ой Гамбургда чиқиш қилади, сўнгра Копенгагенга йўл

олади. Дания саройи учун Глюк янги “Худолар баҳси” деган опера яратади. Шунингдек, Локателли труппаси буюртмасига асосан “Аэций” операсини ижод қилади. Бу опера қатта шон-шухратга эга бўлади.

1750 йилнинг 15 сентябрида Глюкнинг ҳаётида муҳим воқеа содир бўлади. Веналик бой савдогарнинг кизи Марианна Пергин билан танишади. Уларнинг ёшида қатта фарқ бўлса-да, 34 яшар композитор ва 16 яшар қиз орасидаги муҳаббат никоҳ билан мустаҳкамланади.

Кейинчалик Глюк Неаполдаги машҳур театрдан янги буюртма қабул қилади ва опера устида ишлаш учун рафикаси билан Неаполга йўл олади. Операдаги ариялар шу даражада машҳур бўлиб кетадики, ҳамма жойда Глюкнинг номи тилга олина бошлайди. Аммо баъзи бир неаполлик композиторлар ариядаги эркинликларни танқид остига олишади. Баҳс қизгин тус олиб, улар машҳур композитор Франческо Дурантига мурожаат қилишади. Франческо Дуранти ноталарда ғализлик сезмагани, билакс, шунга ўхшаш бирор нарса ярата олса, ўзини

бахтли ҳисоблашини эътироф этади.

Неаполда “Тита” операсининг муваффақиятидан сўнг Глюк Италия опера-серияси бўйича устоз даражасида Венага қайтади. Моҳир композитор сифатида донг таратган Глюк қуршовида нафақат дўстлар, балки табиийки, душманлар ҳам бор эди. Уларнинг кирдикорлари туфайли соғлиги тобора ёмонлашиб борган санъаткор 1781 йил янги асар ёзиш асосида иккинчи бор юрак хуружини бошдан кечиради ва ўнг томони ишламай қолади. Соғлиги панд бериб, ижод қилолмай қолган композитор умрининг охириги йилларида шогирди Сальерига “Герман жанги” мусикасини ёздирмоқчи бўлади, бироқ бефойда... Анча кексайиб қолган устозни куч-қувват тобора тарк этмоқда эди.

Мусика оламида ўчмас из қолдирган машҳур композитор Глюк 1787 йил 15 ноябрда Венада вафот этади. Унинг дафн маросимида шогирди Сальери бошчилигида хор “De profundis” асарини ижро этади. Мазкур асар кейинчалик дафн маросимлари мусикасига айланади.

Шермурод СУБҲОН тайёрлади

Кадимда жарчилар кўчама-кўча юриб, янгилик ҳамда эълонларни халққа етказган. Бу рекламанинг ўзига хос усули бўлиб, жарчининг хабари одамларда кизиқиш уйғотган, бирор-бир маълумот олишган. Кейинчалик, бозорларда “келиб қолинг, олиб қолинг...”, сингари чакириқлар реклама вазифасини ўтаган. Кўпчилик реклама дастлаб Ғарбда пайдо бўлган деб фикрлайди. Аммо мавжуд тарихий манбалар ва тадқиқотларга асосланган ҳолда, реклама савдо-сотик мақсадлари кўзланган ахборот тарқатиш воситаси сифатида Шарқда пайдо бўлганлигини таъкидлаш мумкин.

Қадимги савдо-сотик алоқалари ҳисобланмиш карвон йўлларининг марказида жойлашган Ўзбекистоннинг маданий ва тарихий мероси шуни маълум қиладики, юртимиз ҳудудида рекламанинг илк тарихий шакллари ниҳоятда содда кўринишларда бўлган. Буюк Ипак йўли савдо шаҳарларининг марказида жойлашган Самарқанд, Бухоро, Тошкент, Термиз, Фарғона бозорларида қадимги давр ва ўрта асрларда тадбиркорлар ўз маҳсулотларини оғзаки усулларда реклама қилганлар.

Ўрта асрларда Буюк ипак йўли орқали Ғарб-Шарқ савдо алоқалари тобора кенгайиб борди. Бу даврга келиб, бозорларда тадбиркор ва харидорлар ўртасида турувчи махсус даллоллар пайдо бўла бошлади. Шаҳарга савдо қарвонлари етиб келишидан аввал махсус ёлланган одамлар бозорларда, савдо расталарида, карвонсаройларда реклама маълумотларини тарқатишган, аҳолидан буюртмалар ҳам қабул қилишган. Бу замонавий тилда маркетинг дейилади.

Ўрта асрларда маҳаллий маҳсулотларни реклама қилишда сайёҳларнинг ўрни катта бўлди. Сайёҳлар ёзма маълумотларида бизнинг шаҳарлар, бозорлар, шунингдек, маҳаллий хунармандчилик маҳсулотларига юқори баҳо беришган. Мазкур ёзма маълумотлар рекламанинг ўзига хос шаклини юзага келтирган.

Буюк Амир Темур даврида уста хунармандлар маҳоратини кўрсатувчи, уларнинг номи, маҳсулотларини машҳур қилишнинг янгича кўриниши пайдо бўлди. Яъни яратилган маҳсулотга бажарилган сана, буюртмачи ва асар муаллифи ҳақида маълумотлар ёзиб қўйилди. Бу эса айнан темурийлар давридаги рекламанинг ўзига хос шакли эди.

XIX аср охирида юртимизнинг Чор Россияси томонидан босиб олиниши, ўлкага Россия капитали ва ишлаб чиқариш маҳсулотларининг жалб этилиши, европача маданиятнинг маҳаллий аҳоли орасига кириб келиши реклама соҳасининг мазмун ва моҳияти замон

талаби асосида ўзгаришига олиб келди.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, юртимизда барча соҳалардаги каби рекламада ҳам ўзгаришлар даври бўлди. 1998 йили “Реклама тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қабул қилиниши реклама фаолиятининг ҳуқуқий асосларини яратди. Мазкур қонун асосида ижтимоий, сиёсий ҳамда тижорат рекламалари янгитдан яратила бошланди.

Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий алоқаларга кириши натижасида миллий рекламанинг шаклланишига эҳтиёж туғилди. Сўнгги йилларда Ўзбекистон реклама санъатида маҳаллий менталитетнинг инobatга олиниши урф бўлди. Мутахассисларнинг фикрига кўра, тарихий мавзуга мурожаат, этномаданий ва фольклор мотивларининг қўлланилиши, шарқона қайфиятни акс эттирувчи, ёрқин, соддарок рангда бўлган реклама муваффақият гарови ҳисобланади.

Мустақиллик давридаги реклама санъатининг яна бир ўзига хослиги шундаки, замонавий меъморчилик санъатида мавзулаштирилган иморатларнинг барпо этилиши миллий рекламанинг янгича шаклини юзага келтиради. Фикримизнинг инботи сифатида меъморий қурилмалар айнан миллий рекламани ўзида акс эттириб, кўпроқ оммани ўзига жалб этади. Масалан, миллий услубда қурилган ресторан маҳаллий мижозларга ғоявий таъсир ўтказиб, ўз-ўзини англашга, миллатига нисбатан фахр уйғотса, чет эллик меҳмонларга маданий меросимизни намойиш этиш орқали реклама вазифасини бажаради.

Ҳар бир даврда бўлгани каби, истиқлол йилларида ҳам мафқуравий кўринишдаги рекламалар омма учун муҳим тарбиявий аҳамият касб этмоқда. Уларнинг матни асосан давлат тилида ёзилади. Шаҳар бўйлаб жойлаштирилган матнли ва тасвирли ижтимоий реклама билбордларида “Тақдиримсан, бахтимсан, эркин ва озод Ватан!”, “Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан!”, “Огоҳ бўлинг!” каби долзарб фалсафий матнларни учратамиз.

Реклама маҳсулот ишлаб чиқарувчининг, бозорнинг асосий ахборот манбаи ҳисобланса-да, унда миллий менталитет, ижтимоий, сиёсий, мафқуравий қарашлар намоён бўлади. Энг асосийси, реклама ҳам ўз ишлаб чиқарувчисидан маҳорат, зукколик ва истеъдод талаб қилади.

Сакина МУҲАММАДЖОНОВА,
тадқиқотчи

Реклама ham san'at

М о д а 2 0 1 3 : Е н г

Гўзаллик бутун оламни қалбга олиб кирадиган куч ва истъодда эга.

СЕРВАНТЕС

Биз аёллар ҳамиша кийим учун матонинг аниқ турини танлашда унинг пишиқ-пухталиги, ранги, мавсумбоплиги ҳамда замонавийлигига диққатимизни қаратамиз. Мода мутахассислари илон йилида ўз анъаналарини ўзгартириб, матога алоҳида эътибор қаратишди. Нағижада, кутилмаган ранглар ва фавқуллодда фасонлар вужудга келди.

Бу бир қарашда янгилик эмасдек туюлса-да, бу йилда илоннинг ранг-баранг образи ажралиб туради. Шунингдек, услубнинг совуққонлик эмас, дошишманшлик билан танлангани сезилиб туради. Мутахассислар маслаҳатига амал қилсангиз, гардеробингиз модага мос романтик мафтункорлик, нозиклик бахш этувчи кийимлар билан бойийди.

2013 йил баҳор ва ёзи учун асосан жинси матоли кийимлар тавсия этилади. Умуман олганда, мутахассислар ўтган йилдаги барча мавсум кийимлари бичмини сақлаб қолиб, унга бироз, лекин сезиларли янгилик киритишди. Масалан, пальто, кўйлак, юбка, камзул кабиларга иккиталаб ажратилган чок тикилиши, шунингдек, кўзга ташланадиган, чўнтаклар ва турли ма-толлар уйғунлиги ишлатилади.

Янги мода мавсуми уйғунлик шиори остида ўтади. Бунда бичими, услуби ҳар томонлама қулай костюмлар ва бир-бирига мос кийимлар жамланмаси урфга киради. Энг асосийси мато ва ранг танлашда.

Бу мавсумда жинсига чокларда гул босиш, расм тушириш урфга киради. Ялтироқ жинси шимлар кенг тарқалади. Қўшимча қилиб шунини айтиш мумкинки, мавсумда гулли ҳамда бир тусли матолар уйғунлаштириб тикилган либослар модада. Бундай комбинацияда хоҳишга кўра, трикотаждан тортиб ялтироқ матогача ишлатиш мумкин.

Йўл-йўл ва босма гуллардан ташқари 2013 йил баҳорги ва ёзги кийимлар модасида табиий жинси матоларга гул қўшилади ёки алоҳида “ямоқ” тикилади. Ушбу йилда товланувчи, гулли, нўхот гулли, чарм, илонсимон ва юкорида айтиб ўтганимиздек, планка усулидаги матолар урф бўлади.

Шунингдек, ранг-барангликни ўзида акс этиррган атлас, адрас, бекасам каби миллий матолар ҳам ҳамишагидек урфда бўлади. Аксессуарларга келсак, темирли тугма ва пистон, камар, қора пистон, қора бисер, хуллас, яққол кўзга ташланадиган деталли кўйлақлар аёлларимизни кўркемлаштиради.

Ранглар хусусида шунини айтиш мумкинки, кийимлар ранг-баранг ёки кийтиклардан иборат бўлиб, умуман олганда, матолар тўплами ишлатилади. Энг асосийси, ранглар бир-бирига уйғунлашиши керак. Бу йил оч ва тўқ мош ранг, ок, қора, тўқ яшил, кўк, кизил, жигар ранг, ялтироқ ва ёрқин ранглардаги кийимлар урфга киритилди.

Мафтункор ва кўркем бўлишни ҳар бир аёл истайди. Бунинг учун аёл бўлишнинг ўзи кифоя. Ўзингиз яхши биласизки, кийган кийимингиз қайси русумда бўлишидан қатъий назар, энг асосийси ўзингизга ярашиб, жозиба бериб туришидир. Зеро, энг мақбул услуб одамнинг ёши, иши, мақоми, мавридига мосликдир.

Нигина ГҲЛОМОВА

“Шогирд тушиш учун яхши устоз топиш қийин, лекин яхши шогирд топиш унданда қийинроқ!”

Шарқ якка курашлари ва уларнинг пайдо бўлиш тарихи, услуби ва анъаналари ҳақида маълумотлар ҳамма вақт, ҳаммани қизиқтириб келган. Афсонавий Шаолин монастири ва ундаги будда руҳонийларининг жанг санъатида услубан юқори техник даражага эга бўлганлиги ҳақида анча эшитганмиз ва кўплаб фильмлар орқали танишмиз. Ушбу машҳур монастир аслида Шимолий Шаолин монастири бўлиб, Жанубий Шаолин монастири йиллар давомида душманлар сайъ-ҳаракати билан йўқотиб юборилган. Айнан Жанубий Шаолин монастирида ишлаб чиқилган ва шу мактаб давомчиси бўлмиш Вин-Чун кунг-фуси негизи икки жонзот – турна ва илон жанги кузатуvidан таъсирланиб олинган бўлса, номи руҳоний аёл ва шогирди — оддий қишлоқ қизи исмларидан олинган.

Ип Ман (Э Вэнь) 1893 йил 14 октябрда Хитойдаги Гуандун вилоятидаги Фошан шаҳрида зодагонлар оиласида дунёга келади. У ёшлигидан хитойча анъанавий таълим-тарбия олди. Шу билан бирга 6 ёшдан қўл жанги сирларини таникли Вин-Чун мактаби кунг-фу устаси Чан Ва Шун қўлида ўргана бошлайди. Ип Ман 12 ёшлигида устози оламдан ўтади. У ўлими олдидан ўзининг тўнғич шогирди У Чан Сога Ип Манга машғулотларни давом эттиришида устозлик қилишини тайинлаган эди. Иккинчи устози ҳам унга ўз малакасини меҳр билан ўргатади. 1908 йилга келиб, 15 ёшга тўлган Ип Манни ота-онаси билим олиш учун Гонг-Конгга Авлиё Стефан коллежига ўқишга юборишади. У ерда қўл жанги санъати устаси Леун Цзаннинг ўғли Леун Бик билан танишади. Леун ўз вақтида Ип Маннинг биринчи устози Чан Ва Шунга устозлик қилган эди. Шундай қилиб, Ип Ман янги устози қўлида Вин Чун кунг-фуси сирларини ўрганишда давом этади. Ип Ман 24 ёшида ўзи туғилиб ўсган Фошан шаҳрига қайтади. Эндиликда кунг-фу устаси Ип Ман кўплаб қўл жанги усталари билан куч синашар ва улар билан ҳамкорликда тажриба алмашув машғулотларини олиб борарди.

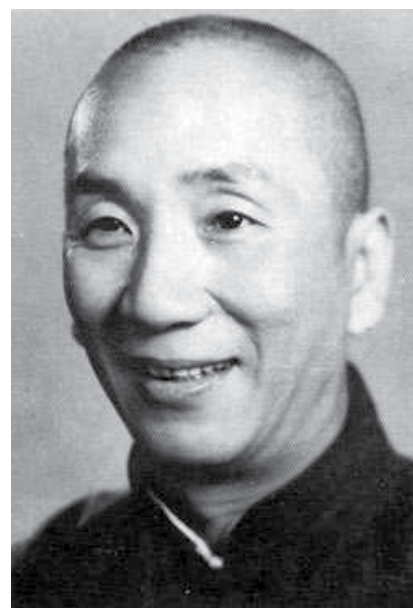
Шу тарика Ип Ман ҳам тажриба орттирди, ҳам танила борди. Полициядаги хизмати давомида кўплаб хавфли жиноятчиларни қўлга туширишда фаол қатнашди. Жиноятчилар билан юзма-юз тўқнашув пайтлари ўқотар қуролдан кўра кўпроқ ўзининг жанг санъатига таяниб иш кўрарди. 1937 йилда Япон-Хитой уруши бошланди. Кўп ўтмай, у туғилган Фошан шаҳри Япон босқинчилари қўли остида қолади. Юрт босқинчилар босими остида қолгач, Ип Ман япон маъмурияти билан мулоқотда бўлмаслик учун узоқроқ юришга ҳаракат қилади. Натижада ишсиз қолади. Унинг оғир кунларида пахта фабрикасини бошқараётган дўстларидан бири

ёрдам қўлини чўзади. Ип Ман эса миннатдорчилик сифатида дастлаб унинг ўғлига, кейинчалик, ишчиларига кунг-фу сирларини ўргата бошлайди. Бундай фаолиятдан хабар топган японлар ундан ўз аскарларига жанг санъатидан сабоқ беришни талаб қилишади. Японлар билан ҳамкорлик қилишни истамаган Ип Ман Фошанни яширинча тарк этади. 1945 йил ўз шаҳрига қайтиб, яна полиция хизматига қиради. 1949 йилда Хитойдаги гражданлар уруши туфайли дастлаб Макао, кейинчалик Гонг-Конгга яшашига тўғри келди.

Ип Маннинг юртни тарк этишига келиб чиқиши зодагонлардан экани биринчи сабаб бўлса, иккинчи тарафдан, полиция зобити бўлиб ишлагани янги тузум қарашларига зид эди. Такдир тақазоси билан ўзга юртларда яшаб юрган 56 ёшли Ип Ман танг аҳволда қолди. Авлоддан-авлодга ўтиб келаётган Вин Чун мактаби анъаналарини бузиб, кунг-фу услубларини ҳаммага очикчасига пулга ўргата бошлайди. Бироқ бошқа пуллик жанг санъати мактаблари каби реклама ёки эълонлар ёрдамида ўзига шогирд тўпламайди. Яхши устани шогирдларнинг ўзлари кидириб топишади. Шунинг учун ҳам Ип Ман бўлажак шогирдларни истейдодига қараб танлаш ҳуқуқини ўзида қатъий ушлаб қолган. У “Шогирд тушиш учун яхши устоз топиш қийин, лекин яхши шогирд топиш унданда қийинроқ!” деган фикрни доим тақдорлаб келган. Табиийки, Ип Ман шогирдларининг ўзлари яшаётган юртларда машғулот олиб бориши Вин Чун кунг-фусининг кенг тарқалишига хизмат қилган.

Ана шундай шогирдлардан бири кўплаб фильмлар орқали яхшигина танилган Брус Ли XX асрнинг 70 йилларида Европа ва Америкага кунг-фу нималигини ёрқин намойиш қила олган юлдузлардан бири сифатида тарихда қолди. Ҳозиргача барча спортчилар Брус Ли номини ўзгача ҳавас билан тилга олишади.

Вин Чун кунг-фусининг XX асрга келиб Америка, Австралия

ва Европада кенг тарқалиши, Ип Маннинг анъанани бузишга журъат қилгани туфайлидир. Ҳаётлик довруқ қозонган бўлса-да, ўз ватани Хитойда кўп йилларгача унинг номи парда остида сақланиб келинган. 2002 йилга келибгина, ўтмиши, сиёсий қарашларидан қатъий назар, Хитой уни тан олади ва Ип Ман ҳаёти ва фаолиятига бағишлаб, Фошан шаҳрида музей ташкил қилинади. У ҳаётида бирор-бир даражага расман эга бўлмаса-да, бугун уни Вин Чун мактабининг буюк устаси сифатида қадрлашади. Ип Ман ўз малака ва кўникмаларидан келиб чиқиб, Вин Чун йўналишидаги ўқитиш методикасини соддалаштирган ҳолда ихчам ва замонавий услубга келтирган. У ҳаёти давомида Вин Чун кунг-фусини янада мукаммаллаштириб борган. Шундай бўлса-да, йиллар мобайнида шогирдлари ҳам озми-кўпми услуб тараққиётига ўз хиссаларини қўшишгани сабабли бугунги кунда унинг шахсан киритган янгиликларини ажратиб олиш қийин. Ип Ман кунг-фуда ҳеч нарсага даъво қилмаган бўлса-да, замонавий Вин Чун мактаби асосчиси бўлиб қолди.

Соҳиб ЖОҲТОЕВ тайёрлади

АЙЛАНМА КРОССВОРД

Жавобларни шаклда белгиланган хонадан рақам агрофига соат миля йўналишида ёзинг: 1. Ҳашаматли кўркам бино. 2. Ноз-неъмат сероблиги. 3. Бирор кишига нисбатан кадрлаш туйғуси, иззат, эхтиром. 4. Қадрдонлик, меҳрдан юзага келадиған муносабат. 5. Кўркам хона ёриткичи. 6. Мақолдан: “ ... келган уйнинг чироғи равшан ёнади”. 7. Миллий безак, гул ишловчи санъаткор уста. 8. Мақолдан: “Етмиш гўзалликнинг битгиси - ...”. 9. Юксак даражадаги куч-қувват, қодирлик. 10. Ривоятларга кўра бир оёқда турган ҳолати шу масканнынг тинч, осудалигини англатувчи кам-ёб парранда. 11. Истиқомат қилиш маскани, бино. 12. Вазифани берилиб, иштиёк билан амалга ошириш ҳисси. 13. Чаманзор маскан. 14. Билим бериш, малака ва кўникмалар ҳосил қилиш жараёни. 15. Вазифани амалга оширишда рия қилинадиған маълум изчиллик, режа, қонун-қоида ва уларга жавоб берадиған ҳолат. 16. Ҳикматдан: “Элга хизмат – олий ...”.

МУАММОНОМА

Қалит сўзлар: 1. Девор ёки иморат айланасига тишга ўхшатиб ишланган меъморий безак – 16, 10, 5, 17, 10, 6, 3.
 2. Кишилар дам оладиган, роҳат қиладиган маскан – 4, 6, 4, 8, 17, 4, 20.
 3. Жамоа бўлиб, оммавий ва ихтиёрий тарзда бирор ижтимоий фойдали ишни бажариш – 18, 3, 5, 7, 3, 1, 2, 16.
 4. Ҳавони салқин қилиш мақсадида бунёд этиладиган кўркам сув иншооти – 21, 3, 22, 22, 4, 6, 3.
 5. Ноз-неъматлар бунёдкори – 14, 19, 20, 12, 4, 5.
 6. Инсондаги ижобий хислат – 21, 3, 13, 2, 1, 3, 9.
 7. Қадимда баланд, баҳаво қилиб солинган енгил иморат - 16, 15, 18, 16.
 Энди қалит сўзлари жавоблари асосида шаклнинг ўрта қисмидаги рақамларни ҳарфлар билан алмаштириш орқали муаммонгани ҳал этинг. Бунда улардан ибратли сўзларни билиб оласиз.

Тузувчи: Фозилжон ОРИПОВ

KROSSVORD QANDAY PAYDO BO‘LGAN?

XX аср бошларида, аниқроғи 1913 йилда Жанубий Африка Республикаси фукароси Виктор Орвилл автохалокатда айбдор деб топилиб, уч йилга қамалади. У қамокхонада бекорчиликдан ерга ётқизилган тўртбурчак тошларнинг ҳар бирини битта ҳарф билан тўлдириб чиқади. Ҳарфлар тизимидан сўз ясайди. Сўзларни бир-бири билан кесишадиган қилиб жойлаштиради. Ҳар бир сўзга савол тузиб чиқади. Кейин уларни қоғозга туширади.

Бу бошқотирма қамокдаги ўртоқларига маъқул тушганини кўрган Виктор ўз кашфиётини “тўртбурчаклар бўйлаб у ёқдан-бу ёққа” тарзида номлаб, Кейптаундаги йирик газеталардан бирига юборади.

Бу нарса газета муҳарририга унчалик маъқул келмади. Бироқ ходимлар бу бошқотирмани ечиш учун бир туннинг баҳридан ўтишларига тўғри келди. Нажижада, муҳаррир уни кроссворд номи билан чоп этди. (Kross – кесишув, word – ҳарф)

Аста-секин кроссвордга бошқа газеталар ҳам қизиқиш билдириб, Викторга буюртма бера бошлашди. Шундай қилиб, Виктор Орвилл қамокдан анча-мунча маблагга эга бой ҳамда интеллектуал эрмак ярагувчиси сифатида чиқди.

Бу йил кроссворд пайдо бўлганига 100 йил тўлади.

“ЎЗБЕК КОМУСИ” МУАММОНОМАСИНИНГ ЖАВОБЛАРИ:

Калит сўзлар: 1. Герб. 2. Ўразаев. 3. Сенат. 4. Қонун. 5. Болалик. 6. Эркинлик. 7. Тошкент. 8. Бурч. 9. Кодекс. 10. Ҳокимият. 11. Фурур.

Шеърний мисралар:

Кўлингда эрк, бошда ялов, тилингда
суруд,
Ваганинг бор, бола-боғчанг,
ор-номусинг бор.
Ўзбекистон деб аталган муқаддас
худуд,
Ўз Давлатинг, Мамлакатинг, ўз
Комусинг бор.

ЎТГАН СОНДАГИ СКАНВОРД ЖАВОБЛАРИ:

Энига: Метрополитен. Йил. Дом. Қовун. Нодира. Ён. Ошиқ. Луб. Равиш. Кино. Қоя. Овоза. Абр. Оч. Ре. Тол. Раж. Сомали. Вива. Оила. Ле. Муқаддас. Уфа. Орол. Шира. Изох. Он. Ҳады. Обой. Донг. “Навбахор”. Уй. Ипак. Обрў. Кубанка. Ҳаёт. “Урал”. Хола. Аёз. “АН”. Ном. Ем. Ибо. Модда. Укки. Ранда. Олам. Ола. По. Вали. Яго. Ипотека. Кин. Ара. Бакалавр.

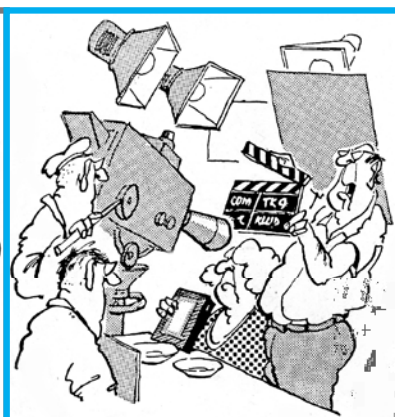
Бўйига: “Инноченти”. Қорақалпоғистон. Маош. Уқув. Ой. Бошлик. Тор. Олов. Идиш. Емак. Панама. Хи. Нор. Ва. Ра. Афина. Вилоят. Овул. Лар. Ойнабанд. Мотор. Уран. Иконоскоп. Мушоҳада. Ака. Аҳмедов. Осие. Нон. Бак. Оу. Янгийўл. Пул. Ар. Малака. Тан. Инта. Алиқ. Мина. Ло. Ока. Ба. Ер. Бразилия. Шоир. Упит.

– Деразадан қараб юборчи
агар пакана бўйли, тепакал
одам кўринеудай бўлса, у менинг
бошлиғим бўлади.

– Ошпазлар мусобақаси
натижалари келибди. Сени
эса қора белбоғ билан
тақдирлашибди,

«Яширин камерада
аёл» кўрсатуви:
тўққизинчи дубл!

Сураатлар — масрур онлардан хотира. Уларга боққанимизда, беихтиёр юрагимизда ўзгача туйғулар уйғонади. Қалб кўзи билан сураатлардаги теран маънони, гўзалликни кўрамиз, мушоҳада қиламиз. Бу — фото устасининг маҳорати. Ушбу шарафли ва масъулиятли касбда тинмай ижод қилаётган фотомухбиримиз Машираб Нуринобоев билан бугунги суҳбатимиз касбнинг ўзига хос сирлари ҳақида.

– Касб маҳоратини эгаллашда нималарга эътибор бериш керак?

– Ҳар бир касбни маҳорат билан эгаллаш мумкин. Маҳорат эса тинимсиз меҳнат эвазига шаклланади. Агар кўлингиздаги фотоаппаратда сураатни туширсангиз-у, сураатга тушаётган объект сизга қараб қулиб ёки шунга ўхшаш ҳолатда турган бўлса, у оддийгина альбом расми бўлиб қолади. Маҳорат эса шу объектни қандай ва қаердан олишингиз кераклигига боғлиқ. Яъни сураатга тушаётган киши сизга эътибор бермасдан эркин турса, фото бадийлик касб этади. Шунда сураатга олинувчининг кайфияти, ҳолати яққол сезилади. Бир гуруҳ кишиларни сураатга оляпсиз, улар тахт бўлиб сизга тикилиб туришса, қандай қилиб бу сураатни ижодий дейиш мумкин. Тўғри жонли сураат туширишга тезгина эришиб бўлмайди. Бунинг учун изланиш, объектни бир неча жойда такрор-такрор олиш лозим. Бўлаётган воқеаларни кузатиб, муҳим ҳолатларни муҳрласангиз фоторепортаж қилган бўласиз. Айниқса, болалар ва кексаларни сураатга туширишда кўп ютуқларга эришса бўлади.

Албатта, фотосураатларни ёруғлик-соясиз тасаввур қилиб бўлмайди. Шунинг учун ёруғликнинг қайси томондан тушиши катта аҳамият касб этади. Қуёшли кунда олинган табиат манзаралари эркин, тиниқ чиқади.

– Соҳанинг ютуқлари, техник имкониятлар олиб келган янгиликлар ҳақида ҳам гапириб берсангиз!

– Илгари биз фотожараённинг ҳамма босқичларидан фойдаланар эдик. Яъни фотоплёнкалар, фотоқоғозлар, бутун бир мураккаб кимёвий жараёнларда иш олиб бориларди. Ҳозирда рақамли фотоаппаратлар чиқиб фотохаваскорларнинг иши жуда енгиллашди. Фотоаппарат сотиб олсанг бас, қолган ишни унинг ўзи бажаради. Фотохаваскордан биргина сюжет танлаш, композиция тузиб, маъқул ракурсдан сураатга тушириш қолди. Сифатли сураат олишга эришиш учун маҳоратни ошириб борган маъқул.

– Ҳаётий фалсафангиз фотоасарларингизда акс этадими?

– Ҳар нарсадан фалсафа изламайман-у, табиат манзараларига қизиқаман. Табиат кўйнида юрсам, ўзимни жуда бахтиёр ҳис қиламан. Фотога қизиқишим ҳам табиатга шайдолигимдан.

– Услугага қараб, рассомни асари, шоирни шеърларидан таниш мумкин. Фотосанъатда ҳам услубий ўзига хосликни ажратиш мумкинми?

– Услугада профессионализм бўлсагина ажратиш мумкин. Кейинги пайтларда профессионал фото олаётган усталар, тўғриси айтганда, ноёб бўлиб қолди чоғи. Бизлар устозлардан ўрганардик, уларга мурожаат қилардик. Устозларимиз Александр Губенко, Григорий Якубов, Анатолий Ванштейнларнинг ўғитларини олганмиз. Ҳозир ёш хаваскорларда ўрганиш имконияти кенг. Аммо сабр билан ўрганиш ҳисси камроқдек.

– Фотомухбирликка қандай кириб келгансиз?

– Аслида маълумотим бўйича географман. 70 йилларнинг ўрталарида Орол денгизи муаммолари кенг микёсда кўтарилган бир пайтда Ўзбекистон Фанлар Академияси география бўлимида хизмат қилар эдим. Биринчи Оролбўйи экспедициясида қатнашганман. Бутун Қизилкум, Устюрт, Амударё дельтасини бошидан охиригача айланиб чиқдик. Ана табиат, ана гўзаллик, аммо кўлимда фотоаппарат йўқ эди. Шу воқеа сабаб бўлдим, фотога қизиқишим орта бошлади.

– Бошқа соҳалардаги каби модернизмни фотога ҳам олиб кирса бўладими?

– Ҳозир фотографияда имкониятлар жуда кенг. Хоҳлаган сураатни компьютерда ҳар хил шаклга келтириш мумкин. Кимдир бу йўналишга ижодий ёндошиб бирор иш қилолса яхши. Лекин баъзилар қоллаж қиламан деб фотони бир-бирига қалаштириб ташлашяпти, бироқ уларда мазмун йўқ. Аслида, сураатга олиш жараёнида бироз эътиборлироқ бўлиш лозим. Мана оддий мисол, бир ишчини станок олдида сураатга туширишяпти. Сураатдаги ишчининг қўли ишда, кўзи фотоаппаратда. Шунинг жонли жараён деса бўладими? Сураатга олинаётган объект, албатта, сураатга олинганман деб ўйламаслиги керак. Холис бўлиб, оддий ҳаётнинг жараёнини кўрсатиб бериш лозим.

Рўзимурод ЭСОНОВ суҳбатлашди.